

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Johana Vrbová

Zásada legality a oportunity v trestním řízení

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jiří Mulák, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu):

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 228 831 znaků včetně mezer.

Johana Vrbová

V Praze dne 4.9.2023

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu JUDr. Jiřímu Mulákovi, Ph.D za pomoc s výběrem tématu mé práce a především pak za odborné vedení a cenné rady při tvorbě této diplomové práce. Dále pak mé rodině a nejbližším přátelům za podporu během celého mého vysokoškolského studia.

Obsah

Úvod	6
1. Pojmové vymezení zásady legality a zásady oportunity	8
1.1. Zásada legality.....	12
1.2. Zásada oportunity	14
2. Stručný nástin vztahu zásady legality a zásady oportunity.....	17
2.1. Trestní řád z roku 1873	17
2.2. Trestní řád z roku 1950	21
2.3. Trestní řád z roku 1956	24
2.4. Trestní řád z roku 1961	26
2.5. Návrh nového trestního řádu	31
3. Povinnost stíhat všechny trestné činy	35
4. Výjimky ze zásady legality.....	47
4.1. Zákonné výjimky.....	47
4.1.1. Nepřípustnost trestního stíhání	48
4.1.1.1. Výsady a imunity podle zákona.....	48
4.1.1.2. Udělení souhlasu poškozeným k trestnímu stíhání.....	50
4.1.1.3. Nepřípustnost trestního stíhání na základě § 11 a §11a TR.....	54
4.1.2. Dočasné odložení trestního stíhání	57
4.1.3. Zastavení trestního stíhání	60
4.1.3.1. Povinnost státního zástupce zastavit trestní stíhání	62
4.1.3.2. Možnost státního zástupce zastavit trestní stíhání	63
4.1.4. Odklony	68
4.1.4.1. Podmíněné zastavení trestního stíhání	71
4.1.4.2. Narovnání.....	74
4.1.4.3. Řízení o schválení dohody o vině a trestu	77
4.1.4.4. Trestní příkaz	80
4.2. Výjimky dle přímo použitelného předpisu EU	83
4.3. Výjimky dle mezinárodních smluv	87
5. Závěr	90
Seznam použitých zkratk	95
Seznam použitých zdrojů.....	96
1. Publikace.....	96
2. Použité právní předpisy	98
3. Judikatura.....	99
4. Internetové zdroje	100
5. Ostatní zdroje.....	100

ZÁSADA LEGALITY A OPORTUNITY V TRESTNÍM ŘÍZENÍ.....	102
Abstrakt.....	102
THE PRINCIPLE OF LEGALITY AND OPPORTUNITY IN CRIMINAL PROCEEDINGS	103
Abstract.....	103

Úvod

Svou diplomovou prací jsem se rozhodla psát na téma zásady legality a oportunity v trestním řízení. Důvodem zvolení tohoto tématu byl můj zájem o trestní právo, kdy jsem v průběhu svého studia absolvovala několik volitelných předmětů z trestního práva, a současně i moje touha se i po absolvování studia tomuto odvětví práva nadále věnovat. Konkrétně činnosti státního zástupce, pro něž jsou tyto dvě zásady stěžejní. Zásada legality se řadí mezi základní zásady trestního řízení a zásada oportunity pak jako výjimka z této zásady. Obecně základní zásady jsou považovány za právní principy, vůdčí právní ideje, jimiž je trestní řízení ovládáno. Konkrétně tyto dvě zásady určují počátek zahájení trestního stíhání, respektive povinnost státního zástupce stíhat všechny trestné činy o nichž se dozví. Zde se jedná o projev zásady legality, pokud zákon, přímo použitelný předpis EU nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak, to již hovoříme o projevu zásady oportunity. Jak tedy vyplývá z výše zmíněného, zásada legality je v trestním řádu prolomena řadou výjimek stojících na principu oportunity.

Dalším důvodem pro zvolení tohoto tématu pro mě byla aktuálně probíhající práce na novém trestním řádu. Rekodifikace trestního práva procesního je nutná, protože současný trestní řád pochází již z počátku 60. let minulého století, a jde tedy o jeden z posledních takto „velkých“ zákonů, které si s sebou neseme jako dědictví z doby minulého režimu. Samozřejmě došlo k jeho několika novelizacím, ale stále jeho současná podoba neodpovídá potřebám, které by měl moderní trestní proces zohledňovat. Práce na novém trestním řádu byla zahájena již na začátku roku 2014 a stále probíhá. De lege ferenda se velmi hovoří o zásadě oportunity, jelikož v novém trestním řádu by mělo být jednou z těchto hlavních změn posílení oportunních prvků.

Na počátku své práce bych si chtěla stanovit základní cíl, kterým je odpověď na otázku, Jakým způsobem se v průběhu let měnily výjimky ze zásady legality? A zhodnocení vzájemné koexistence iniciačních zásad trestního řízení, tedy zásadu legality a zásady oportunity. Dílčím cílem práce je zjištění, zda každou z výjimek ze zásady legality je možné podřadit ze zásady oportunity, respektive zda každá z výjimek vykazuje prvky oportunity. A podle toho jsem si i rozčlenila jednotlivé kapitoly.

V první kapitole, abych nejprve čtenáře uvedla do problematiky, se budu zabývat pojmovému vymezení obou zásad. A to jakým způsobem se vyjádření a pohled na tuto zásadu měnil v průběhu let dle trestněprávních autorů, až do současného právního zakotvení a vyjádření.

V následující kapitole, po pojmovém vymezení, se budu věnovat historickému zakotvení obou zásad v trestních řádech od roku 1873. Jakým způsobem se měnil jejich vztah, na jakých zásadách byly jednotlivé trestní řády založeny a jakou roli hrály výjimky ze zásady legality.

Státnímu zástupci je na základě zásady legality uložena povinnost stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozví. Právě tato povinnost, respektive zásada legality souvisí i s jinými základními zásadami uplatňujícími se v trestním řízení. Ve třetí kapitole se tak budu především věnovat zásadě oficiality a jejím projevům v jednotlivých fázích v trestním řízení, a jakým způsobem se tato zásada pojí s povinností státního zástupce ke stíhání všech trestných činů, o nichž se dozví. Současně zásadu legality a oportunitu není možné izolovaně řešit bez hmotného trestního práva, konkrétně rozsahu trestního bezpráví a tím spojenou specifickou existenci a symbiózu s hmotněprávním korektivem. Ve třetí kapitole tuto problematiku pouze stručně vymezím, ale záměrně jsem se hmotněprávním korektivem nevěnovala více, jelikož by v takovém případě byla má diplomová práce podstatně delší.

Čtvrtá kapitola bude následně věnována těmto výjimkám z povinnosti ke stíhání všech trestných činů. Jaké výjimky jsou zakotveny v zákoně, ale i jaké výjimky jsou dle přímo použitelného předpisu EU a vyhlášených mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána.

V závěru bych následně chtěla, po získání všech poznatků z analýzy zásady legality a oportunitu v jednotlivých kapitolách, nastínit, jakým způsobem vzájemně fungují zásada legality a oportunitu a jak docházelo k vývoji výjimek ze zásady legality v průběhu let a zmíním některé návrhy *de lege ferenda*. A také z jakého důvodu spatřuji nutnost v rekonstrukci trestního řádu.

1. Pojmové vymezení zásady legality a zásady oportunity

Na začátku své práce bych ráda představila tyto dvě zásady a v následující kapitole je rozebrala. Z úvodu bych chtěla nastítnit jejich vymezení dle trestněprávních teoretiků, kteří se zásadou legality a oportunity zabývali již od 19. století a následně se budu podrobněji věnovat každé ze zásad samostatně, respektive jejich současnému vymezení a zakotvení v platné právní úpravě.

Prvotní pojmové vymezení těchto zásad nalezneme již v díle Františka Storchy, Řízení trestní rakouské. Storchova učebnice Řízení trestní rakouské je považována za první a základní dílo českého trestního procesu. Z tohoto důvodu má velký význam pro další vývoj trestního práva procesního, ale i trestněprocesní nauky jak v pozdějším Československu, tak ale i v České republice. Storch vytvořil, vzhledem k době publikace, velice moderní systém výkladu trestního práva procesního, který se s určitými okolnostmi zachoval až dodnes, kdy je v podstatě používán i v současných učebnicích trestního práva procesního.¹ Ve svém díle Storch označuje zásadu legality za zásadu prosté zákonnosti, legality (Legalitätsprinzip) a zásadu oportunity za zásadu prospěšnosti, oportunity (Opportunitätsprinzip). Následně tyto dvě zásady vymezuje, kdy dle zásady legality má státní zástupce povinnost zahájit trestní stíhání a pokračovat v něm, v případě, že nastaly skutkové a právní podmínky určené pro zahájení trestního stíhání a současně stále trvají. Na druhé straně pak zásada oportunity ukládá státnímu zástupci povinnost, „aby nepřestával na tom, zkoušeti, zdali splněny jsou zapomenuté podmínky faktické a právní, ale any vedle toho ještě uvažoval, zdali také veřejný prospěch, zdali prospěch státní v tomto jednotlivém případě stíhání trestního skutečně vyhledává čili nic“.² Tedy státní zástupce je povinen v konkrétním případě kontrolovat, zda vedle splněných faktických a právních podmínek, existuje veřejný zájem na trestním stíhání.

Dle Storchova závěru lze uzнат za správnou jenom zásadu legality, na které následně bylo postaveno platné rakouské právo. Zásada legality byla zakotvena v ustanovení § 34 odst. 1 ř. t. Ve smyslu této zásady mají státní zástupcové dle §34. odst. 1. ř. t.: „každý čin trestný, o kterém se dovědí, a který se nemá vyšetřovati a trestati jen k požádání toho, jehož se týče, z povinnosti úřadu stíhati, a mají tedy čeho potřebí, zaříditi, aby u příslušného soudu vyšetřování se zavedlo a viník byl potrestán“. V platné právní úpravě té doby bychom našli i úpravu zásady oportunity, konkrétně byla zakotvena v ustanovení § 87 odst. 1. ř. t., které zní: „Státní zástupce

¹ Dostupné z: <https://obchod.wolterskluwer.cz/cz/rizeni-trestni-rakouske.p781.html>

² STORCH, F. a SPÁČIL, J. Řízení trestní rakouské. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 266-267, ISBN 978-80-7357-651-6

jest povinen zkoumati každé oznámení, které ho dojde o nějakém činu trestném, jenž má býti stíhán z povinnosti úřadu, a jíti za známkami činů trestných, o kterých se dozví. Také má působiti k vypátrání neznámých pachatelů a vyhledati příčiny podezření k tomu vedoucí“.³

Jak jsem již psala výše, dle Storcha je za správné uznat jen zásadu legality. Zároveň však ale dále uvádí, že i při zásadě legality je státnímu zástupci uložena povinnost k dohlížení na nutnost trestního stíhání a celkově trestního řízení, k tomu aby v určitém případě došlo k naplnění požadovaného výsledku. Respektive zda tento postup zaručí žádoucí výsledek. Kritéria, která by měl státní zástupce brát v úvahu jsou závažnost učiněného oznámení, existence důkazů a příčinu podezření ze spáchání trestného činu a následně na základě těchto skutečností se rozhodnout, zda zahájit trestní stíhání či nikoli. Všechny tyto faktory tvoří dohromady faktické okolnosti, které jsou na základě zásady legality podmínkou pro zahájení trestního stíhání.⁴

Obdobně jako Storch o zásadě oportunity hovoří Miříčka, který uvádí, že podle této zásady „je státní zástupce oprávněn upustit od trestního stíhání, jeví-li se to žádoucím ve veřejném zájmu“.⁵ Další, kdo z autorů učebnic z počátku minulého století zásadu legality a zásadu oportunity vymezuje, byl Solnař. Ten ve své učebnici trestního řízení z roku 1946 označuje zásadu legality jako vůdčí zásadu pro činnost státního zástupce, který je tak dle této zásady povinen stíhat všechny trestné činy, pokud dojde ke splnění faktických a právních podmínek. Zásadu oportunity pak označuje za opak zásady legality, kdy dle zásady oportunity je státní zástupce oprávněn upustit od trestního stíhání, a to i za předpokladu, že byly naplněny faktické a právní podmínky, ale je to takto žádoucí ve veřejném zájmu. Dále pak uvádí 4 případy, kdy se v našem trestním řádu té doby, konkrétně v TR 1873, aplikuje výjimka ze zásady legality, ale to budu podrobněji rozebírat v následující kapitole.⁶

Dalším, kdo se vymezení zásady legality a zásady oportunity v trestním řízení zabýval, byl Šámal ve svém díle Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému, kde se v jedné z kapitol věnuje žalobní politice v jednotlivých státech. Obě z těchto zásad ve své práci označuje jako principy, tedy princip legality a princip oportunity. Na základě principu legality je státní zástupce povinen zahájit trestní stíhání a podat obžalobu vždy, kdy má k dispozici

³ STORCH, F. a SPÁČIL, J. Řízení trestní rakouské. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 268-269, ISBN 978-80-7357-651-6

⁴ tamtéž, s. 269

⁵ MIŘIČKA, A. Trestní řízení. Deváté vydání. Praha: Spolek československých právníků Všehrd, 1929, s. 53

⁶ SOLNAŘ, V. Učebnice trestního řízení platného v zemi České a Moravskoslezské. Praha: Melantrich, 1946, s. 64-65

dostačující důkazy svědčící o vině podezřelého, resp. obviněného, a zároveň zde nesmí být zákonná překážka, dle které by trestní stíhání nesmělo být zahájeno nebo by v trestním stíhání nesmělo být pokračováno. Princip oportunity Šámal vysvětluje jako možnost státního zástupce k nepodání obžaloby, i když má k dispozici dostatek důkazů svědčící o vině obviněného, a to i v případě existence důkazů o spáchání trestného činu konkrétním obviněným a není zde žádná zákonná překážka, která by bránila trestnímu stíhání. Dále uvádí, že princip oportunity může být vyjádřen v pozitivním nebo negativním smyslu. V případě, že je princip oportunity vyjádřen v pozitivním smyslu, je na uvážení státního zástupce, zda se rozhodne podat obžalobu či nikoli. Pokud je princip oportunity vyjádřen v negativním smyslu, je státní zástupce povinen podat obžalobu vždy, až na zákonem stanovené výjimky, které pokud budou splněny, může od obžaloby upustit. Má ale povinnost takové své rozhodnutí vždy odůvodnit. Takto vymezený princip oportunity je založen na rozdílu mezi socialistickými zeměmi a zeměmi s tržním hospodářstvím, respektive jakým způsobem jsou v těchto zemích uplatňovány tyto dvě zásady. V socialistických zemích byla totiž přísně vyžadována zásada legality, naopak v zemích s tržním hospodářstvím se uplatňovaly obě tyto zásady s existencí určitých výjimek, odůvodněné existencí veřejného zájmu, který dával státnímu zástupci možnost od žaloby upustit.⁷

Na závěr shrnutí těchto dvou zásad Šámal uvádí, že „pružná aplikace zásady legality s omezeným použitím prvků oportunity v přesně zákonem vymezených hranicích, se projevuje jako nejvhodnější při uplatňování vyvážené trestní politiky v demokratické společnosti států s rozvinutou demokracií i ve státech postsocialistických“.⁸

Zásadě legality a oportunity se ve svém článku Formální pojetí trestného činu a princip oportunity věnoval Pipek. Účelem zásady legality je dle Pipka „provedení trestního stíhání v případě těch trestných činů, u kterých to odpovídá potřebě a smyslu trestněprávní reakce“.⁹ Vedle toho zásada oportunity dává možnost k posouzení, zda v tom daném případě bude realizován smysl trestního nároku. Cílem je, aby k naplnění trestního nároku nedocházelo za každou cenu, především v případech, kde by to postrádalo význam. Pokud by k tomu tak docházelo, ztrácelo by trestní řízení, ale i obecně trestní právo na své důvěryhodnosti.¹⁰

⁷ ŠÁMAL, P. Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. Praha: Codex Bohemia, 1999, s. 134-135, ISBN 80-85963-89-2

⁸ tamtéž, s. 137

⁹ PIPEK, J. Formální pojetí trestného činu a princip oportunity. Trestněprávní revue, č.11, 2004, s. 315

¹⁰ tamtéž, s. 315

Na zásadu legality a zásadu oportunity však nenahlíží jako na své protiklady, naopak zásadu oportunity označuje za zásadu, díky které dochází k naplnění poslání zásady legality. Takovým posláním zásady legality je zajišťovat rovnost, rovnoměrnost a předvídatelnost prosazování materiálního trestního nároku.¹¹ V praxi zásada oportunity znamená, že i přes existenci podezření, že došlo ke spáchání trestného činu, je možné od jeho stíhání upustit. Důvody k upuštění od trestního stíhání rozlišuje Pipek celkem čtyři, a to důvody absolutní, relativní, přednostní státní nebo společenský zájem a uspokojení materiálního trestního nároku jiným způsobem. Tyto důvody nazývá jako „systémovou oportunitu“¹². Absolutní důvod oportunity stojí na nepřítomnosti veřejného zájmu k trestnímu stíhání. Relativní důvod pak určuje situaci, kdy od trestního stíhání je možné upustit, jelikož již byl uložen trest či se uložení trestu očekává, popř. byl uložen i jiný netrestní sankční postih za jiný čin a vzhledem k závažnosti konkrétně posuzovaného trestného činu je možné jej považovat za dostačující. Upřednostňován je tak státní nebo společenský zájem, kdy by provedení trestního řízení způsobilo státu velkou škodu. A i možnost využití jiného způsobu k naplnění účelu materiálního trestního nároku, např. užitím tzv. odklonů. Vedle těchto důvodů systémové oportunity charakterizuje ještě oportunita nazývaná se „nová expanzivní oportunita, která má často vnější podobu obchodu s legalitou, protože pokud dojde k prolomení této zásady, je vždy poskytováno za praktickou a pragmatickou pojímanou protihodnotu, kterou obviněnému poskytují státní orgány, za pomoc k usnadnění boje s kriminalitou“.¹³ Jako příklad Pipek uvádí institut korunního svědka.¹⁴ Podstatou této oportunity je řešení problémů spojených s nárůstem kriminality, kriminalizace a také se vznikem nových forem kriminality a zvládáním boje s nimi. Dále uvádí, že oportunní postup a rozhodnutí nesmí být projevem libovůle, ale navazuje na uvážení, která byla učiněna v rámci předem stanovených podmínek. Další nezodpovězenou

¹¹ Pipek v tomto svém článku označuje materiální trestní nárok jako nárok státu, který vzniká okamžikem spáchání trestného činu, čímž vzniká hmotněprávní vztah mezi státem a pachatelem. Tento materiální trestní nárok má statickou povahu a odpovídá povinnosti strpění na straně pachatele, jelikož okamžikem spáchání trestného činu ztrácí svou plnou autonomii, kdy hmotné právo mu stanoví, jaká konkrétní práva a povinnosti má.

¹² PIPEK, J. Formální pojetí trestného činu a princip oportunity. *Trestněprávní revue*, č.11, 2004, s. 316

¹³ tamtéž, s. 316

¹⁴ Institut korunního svědka český právní řád nezná, místo toho trestní zákoník a trestní řád používá institut spolupracujícího obviněného, zakotvený v § 178a TŘ. Komentář od autorů Šámal a kol. k danému paragrafu uvádí: „Podstatou institutu spolupracujícího obviněného je, že směřuje k zjištění a odhalení pachatelů velmi závažných trestných činů prostřednictvím osob, které se sice v určité, nepříliš výrazné míře, na trestné činnosti podílely, jsou ochotny „rozkrýt“ strukturu zločinecké sdělit podstatné skutečnosti o hlavních pachatelích, organizátorech, pachatelích trestných činů nejvíce závažných“. Organizované (nebo organizované skupiny) a

otázkou, kterou se Pipek zabýval, jsou důvody pro možnost dispozice se zásadou oportunitity i pro policejní orgán. Jedná se o orgány, které mají státnímu zástupci pomáhat k naplňování jeho úkolu, a tím tak realizovat zásadu legality. Policejní orgány jsou tak touto zásadou také vázány, ale ne přímo, naopak zprostředkovaně prostřednictvím zásady oficiality. Pipek tuto otázku uzavírá s tím, že by policejní orgány neměly rozhodovat o existenci a realizaci nebo dokonce řešení trestněprávního nároku.¹⁵

1.1. Zásada legality

Aktuální zakotvení zásady legality nalezneme v ustanovení § 2 odst. 3, dle něhož „státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví“. Tato povinnost státního zástupce vyplývá i z ustanovení § 4 odst. 1 písm. a) zákona o státním zastupitelství, kdy je státní zástupce orgánem veřejné žaloby v trestním řízení. Zásada legality tak určuje postavení a úkoly státního zástupce a jde tedy o zásadu, která nám vytyčuje počátek zahájení řízení.¹⁶ Ze zásady legality však existuje řada výjimek různé povahy. Konkrétně jde o zákonné případy, kdy státní zástupce stíhat nesmí, kdy dojde k dočasnému odložení trestního stíhání, k zastavení trestního stíhání, anebo specifická skupina, kdy je možné uplatnit některý z tzv. odklonů. Dále existují výjimky z této zásady dle přímo použitelného předpisu Evropské unie a dle vyhlášené mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázána. Podrobněji se výjimkám ze zásady legality budu věnovat ve čtvrté kapitole mé práce. Vezme-li se však v potaz vše výše zmíněné, může být zásada legality zjednodušeně vymezena tak, že „státní zástupce je povinen zahájit trestní stíhání v každé věci, ve které jsou dostatečné důvody svědčící o vině podezřelého (pozitivní aspekt), a současně zde absentuje zákonná překážka, která by bránila v zahájení nebo pokračování trestního stíhání (negativní aspekt)“.¹⁷ Jsou-li splněny veškeré zákonem stanovené podmínky, státní zástupce musí podat obžalobu a následně veřejnou žalobu také zastupovat.¹⁸

Na základě českého právního řádu má monopol na stíhání všech trestných činů stát, který k jejímu uplatňování vytvořil specializovaný orgán veřejné žaloby, a právě zásada legality je toho odrazem. Z čehož vyplývá, že takovému orgánu, v našem právním řádu hovoříme o státním zástupci, ukládá nejen právo ke stíhání všech trestných činů, ale také povinnost.

¹⁵ PIPEK, J. Formální pojetí trestného činu a princip oportunitity. *Trestněprávní revue* č.11, 2004, s. 317

¹⁶ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 144-145, ISBN 978-80-7502-550-0

¹⁷ MULÁK, J. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, s. 144, ISBN 978-80-7502-387-2

¹⁸ *tamtéž*, s. 144

Zároveň zásada legality zavazuje policejní orgán k zahájení trestní stíhání v případě, že existuje podezření ze spáchání trestného činu, a následně v případě potvrzení takového podezření zavazuje státního zástupce k podání obžaloby. Zásada legality má tak v sobě tyto dvě povinnosti, a to povinnost vyšetřovací a obžalovací.¹⁹ Důležité je ale dodat, že zásada legality nezavazuje soud, jelikož ten je nezávislý a nestranný. Naopak při plnění obžalovací funkce zásady legality má státní zástupce povinnost obviněného předat soudu, jako nezávislému a nestrannému orgánu, který rozhoduje o vině a trestu.²⁰

Hlavním účelem zásady legality je zajištění právní jistoty, rovnosti lidí před zákonem a předvídatelnost práva, jakožto hlavních atributů demokratického právního státu. Potrestán by měl být každý spáchaný trestný čin, a to bez ohledu na postavení pachatele. V případě spáchání trestného činu vzniká trestněprávní vztah mezi pachatelem a státem a obsahem tohoto vztahu jsou jejich vzájemná práva a povinnosti. Na straně státu je to právo k odsouzení pachatele, následně uložení trestu a zajištění jeho výkonu, čemuž odpovídá povinnost pachatele tento uložený trest akceptovat, respektive se mu podrobit. Zásada legality pak zajišťuje, že každý může předvídat, jaké následky spácháním trestného činu budou následovat a jaká oprávnění z toho plynou státu.²¹

Jak jsem již zmiňovala výše, monopol na stíhání trestných činů má stát a orgány činné v trestním řízení postupují, nestanoví-li zákon něco jiného, z úřední povinnosti. Se zásadou legality tak úzce souvisí i zásada oficiality, která je zakotvena v § 2 odst. 4 trestního řádu. Z té orgánům činným v trestním řízení vyplývá povinnost provést veškeré potřebné úkony, v případě splnění zákonných podmínek pro jejich vykonání. Ve výkladech některých autorů trestněprávních učebnic jsou tak tyto dvě zásady vykládány společně. Jelínek ve své učebnici tento jejich společný výklad odůvodňuje prakticky shodnou podstatou a úzkou souvislostí, kdy zásada legality je speciálním projevem zásady oficiality.²² Jejich vzájemná souvislost je spatřována v jejich činnosti, orgány činné v trestním řízení při naplnění zákonných předpokladů postupují z úřední povinnosti dle přesně stanoveného zákonného znění, s výjimkou případů stanovených zákonem. Blíže se ale tomuto jejich vzájemnému vztahu budu věnovat ve třetí kapitole své práce.

¹⁹ MULÁK, J. Zásada legality a opportunity v českém trestním řízení. In JELÍNEK, Jiří. (ed.). Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Praha: Leges, 2016, s. 48-49, ISBN 978-80-7502-155-7

²⁰ Čl. 90 Ústavy České republiky

²¹ tamtéž, s. 49

²² JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 142, ISBN 978-80-7502-550-0

Zásadu legality tak můžeme považovat za hlavní konstrukci trestního řízení, jelikož je na ní vybudována současná organizace veřejné žaloby. Zároveň je důležité nechávat tuto zásadu absolutně, v našem právním řádu existuje řada výjimek z této zásady, které korigují trestní stíhání, především se ho snaží zrychlovat a zefektivňovat a vzhledem k současné práci na novém trestním řádu to vypadá, že tyto výjimky ze zásady legality se budou prosazovat daleko více.

1.2. Zásada oportunity

V českém právním řádu zásada oportunity není definována jako jedna ze základních zásad trestního řízení, ale je koncipována jako výjimka ze zásady legality. Ustanovení o tomto jejich vzájemném vztahu nalezneme zakotvené v ustanovení § 2 odst. 3 TR „...pokud zákon, přímo použitelný předpis Evropské unie nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak“. Umožňuje tak státnímu zástupci v konkrétním případě z důvodu vhodnosti, a to i přes naplnění podmínek pro zahájení trestního stíhání, nestíhat pachatele.²³

Přesnou definici a vymezení této zásady se zaobírali trestněprávní teoretici již od 19. století. V úvodu této kapitoly jsem zmínila formulace od některých autorů, čímž jsem nastínila, jakým způsobem se vyvíjel pohled na potřebu aplikace zásady oportunity a její vymezení.

Zásada oportunity je zásadou tradičně spojenou s angloamerickým typem trestního řízení, proto se v českém právním řádu tato zásada začala projevovat až postupně, ve výjimečných případech, pomocí novelizace trestního řádu. Prvky oportunity tak posilovaly každou další novelou. Tento trend posilující zásady oportunity v právních řádech postavených na zásadě legality můžeme sledovat i v jiných státech evropského kontinentu. Argumentem pro přijetí prvků oportunity je zejména snaha o zrychlení a zefektivnění trestního řízení, jelikož tím dochází k filtraci stíhání v případech spáchaní méně závažných trestných činů, pro které by jejich stíhání nebylo účelné.²⁴ O zavedení jednotlivých prvků zásady oportunity do trestněprávních řádů států v Evropě usilovala již v minulém století, konkrétně v roce 1987, Rada Evropy.²⁵

²³ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 148-149, ISBN 978-80-7502-550-0

²⁴ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 159-161, ISBN 978-80-7502-387-2

²⁵ Doporučení RE č. R (87) 18 přijaté Výborem ministrů Rady Evropy 17.9. 1987

Doporučení č. R (87) 18, o zjednodušení trestního řízení, které bylo přijaté výborem ministrů, sleduje zjednodušení a zrychlení trestního řízení. Průtahům, které v rámci trestního řízení vznikají, by se tak dalo zabránit jak zvýšením finančních prostředků pro trestní justici, tak i způsobem využívání těchto finančních prostředků, ale také i lepším určením priorit při uskutečňování trestní politiky za využití principu oportunity v trestním stíhání. Zásada oportunity by se tak aplikovala při vyřizování méně závažných trestných činů, které jsou v praxi velmi běžné, a to způsobem využití zkráceného přípravného řízení a narovnání. V případě, že bude zásada oportunity zavedena do trestního řádu členského státu, je nutné aby to dovoľoval historický kontext a Ústava daného státu a měl by být aplikován na společném obecném základě, kterým je např. veřejný zájem. Zároveň je nutné zásadu oportunity uzákonit, aby byly přesně stanoveny podmínky pro nezahájení, případně zastavení trestního stíhání, a i jaký je orgán je k takovému jednání. Nezahájit trestní stíhání na základě této zásady je nutné mít podloženo dostatečným důkazy o vině, respektive nevině pachatele, jakmile jsou tyto podmínky splněny, zastavení trestního řízení by mělo být definitivní. Zásada oportunity by současně měla být aplikovaná v souladu s principem rovnosti všech před zákonem a principem individualizace trestu, konkrétně je při jeho ukládání nutné přihlížet k závažnosti, okolnostem a následkům trestného činu, osobě pachatele, účinku odsouzení na podezřelého a situaci poškozeného. Rada Evropy tímto doporučením žádala po těch státech, kterých trestní řád stojí na zásadě legality, aby do svého trestního řádu zakotvili i zásadu oportunity, případně postupně jednotlivé prvky této zásady.²⁶

Podstatou zásady oportunity je tak možnost orgánů činných v trestním stíhání posoudit, zda je v konkrétním případě ve veřejném zájmu účelné, aby byl pachatel trestně stíhán a následně mu byl uložen postih. Pokud dojde k závěru, že by takové trestní řízení bylo neúčelné, může rozhodnout o pachatelovo nestíhání, a to i v případě, že byly naplněny obecné podmínky pro zahájení trestního stíhání. Pachatel tak nebude stíhán vzhledem k neúčelnosti trestního řízení.²⁷ Zároveň na základě ustanovení našeho trestního řádu rozlišujeme situace, kdy státní zástupce trestné činy nesmí stíhat a kdy nemusí stíhat, ale tomu se budu podrobněji věnovat ve čtvrté kapitole své práce.

²⁶ REPÍK, B. Zjednodušení trestního řízení: doporučení RE č. R (87) 18 přijaté Výborem ministrů Rady Evropy 17. září 1987 s odůvodněním. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993, s. 4-16

²⁷ MULÁK, J. Zásada legality a oportunity v českém trestním řízení. In JELÍNEK, J. (ed.). Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Praha: Leges, 2016, s. 53, ISBN 978-80-7502-155-7

Zásada oportunity, jakožto výjimka ze zásady legality, začala prostupovat do našeho právního řádu postupně. Momentálně můžeme vzhledem k probíhající rekodifikaci sledovat, že prvků oportunity bude do trestního řádu pronikat čím dál více, a může tak vyvstat otázka, jakým způsobem se bude podoba českého trestního procesu měnit při udržení trendu posilování oportunních prvků.

2. Stručný nástin vztahu zásady legality a zásady oportunity

Zásada legality, jakožto vůdčí zásada žalobní politiky, má na českém území dlouholetou tradici, kdy byla zakotvena v trestních řádech již od roku 1850. Zároveň již v těchto v trestních řádech nepůsobila absolutně, ale našli bychom z ní výjimky, tedy prvky zásady oportunity. Vývoj těchto výjimek byl však postupný.²⁸

Vztah mezi zásadou legality a zásadou oportunity se tak v průběhu let postupně měnil a vyvíjel. V této kapitole rozeberu změny jejich vzájemného vztahu, jakým způsobem byl vyjádřen v trestním řádu od roku 1873, až po současnou právní úpravu.

2.1. Trestní řád z roku 1873

Na počátku roku 1918, kdy byl vzhledem k vývoji válečných událostí zřejmý politický osud Rakouska-Uherska, se zahájily práce na vytvoření nových právních předpisů. Konkrétně se jednalo o práce na vytvoření politického a hospodářského programu, které měly být v novém Československém státě realizovány. Práce přípravného výboru, který byl za účelem této práce vytvořen, měla za následek vypracování dvou osnov zákonů. Přesto po vzniku samostatného Československého státu nedošlo k jejich schválení z důvodu nedostatečnosti. Alois Rašín tak prozatímně vypracoval text zákona o zřízení samostatného Československého státu, který byl schválen dne 28. října 1918 na schůzi pléna Národního výboru, jakožto zákonodárném orgánu. Prvním zákonem československého státu se tak stala tzv. recepční norma, zákon o zřízení samostatného československého státu, k převzetí doposud platných a říšských a zemských zákonů a nařízení. Recepční normou došlo k převzetí rakouského a uherského právního řádu a rakouské a uherské veřejné správy.²⁹

V samostatném Československu byl tak na základě recepční normy platný trestní řád z roku 1873, který upravoval jednotlivé postupy soudu a stran trestního řízení³⁰, jejichž účelem bylo zjištění, zda byl spáchán trestný čin, kdo je pachatelem a jaký trest má být za spáchaný trestný čin uložen.³¹

²⁸ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 147-148, ISBN 978-80-7502-387-2

²⁹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. České právní dějiny. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 293-294, ISBN 978-80-7380-575-3

³⁰ Na straně žalobce byl stát a na druhé straně pak obviněný

³¹ MIŘIČKA, A. Trestní řízení. 4. autorisované vydání. 1918, s. 3

Na počátku je důležité předestřít, jakým způsobem bylo trestní řízení koncipováno a jakými zásadami bylo ovládáno, tak abych do celého kontextu mohla následně zasadit zásadu legality a oportunitu. Miříčka ve svém díle rozděluje trestní řízení na jednotlivá stádia či oddíly s přesně stanoveným účelem. První stádium bylo označeno jako řízení přípravné, které se dále rozlišovalo jako řízení přípravné vyhledávání a přípravné vyšetřování. Rozdíl mezi těmito dvěma fázemi byl v míře zapojení a postavení soudu. Druhým stádiem bylo následně hlavní přelíčení, ale ještě mezi prvním a druhým stádiem bylo vloženo řízení přechodné, které mělo sloužit k rozhodnutí, zda obviněného obžalovat a tím postavit před soud či nikoli. Pokud došlo k vydání obžalovaného na základě obžalovacího spisu, následovalo již zmiňované druhé stádium, hlavní přelíčení. Stádium hlavního přelíčení končilo vynesemím rozsudku, proti kterému bylo možné podat opravný prostředek, k čemuž pokud došlo, následovalo řízení opravné. Po nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku následovalo poslední stádium, řízení vykonávací. Takto vypadal typický průběh trestního řízení pro zločiny a přečiny. Pro méně závažné trestné činy pak bylo určeno řízení přestupkové.³²

Trestní řízení pak bylo ovládáno zásadou oficiálnosti, která se vztahovala nejen na zahájení trestního řízení, ale i na jeho další průběh. Tato zásada však mohla být prolomena, konkrétně v případě zahájení trestního stíhání na základě tzv. soukromé žaloby.³³ Tento trestní řád totiž rozlišoval veřejnožalobní delikty a trestné činy stíhány jen v případě podání soukromé žaloby, ta byla možná podat např. při spáchání trestného činu krádeže nebo cizoložství mezi manželi, trestné činy na ochranu proti cti a trestné činy podle zákona autorského apod. Právo k podání soukromoprávní žaloby měl zpravidla poškozený.³⁴

Trestní proces byl založen na zásadě obžalovací, kdy trestní řízení zahajoval žalobce. Vedle žalobce byl další stranou pachatel a na základě zásady rovnosti stran měli stejné postavení.³⁵ V případě veřejnožalobních trestných činů byl státní zástupce povinen stíhat jen pokud existoval návrh oprávněné osoby nebo zmocnění prostřednictvím státního souhlasu. Tento podmíněný souhlas byl potřeba u o tzv. deliktů návrhových nebo k návrhu stíhatelných (např. trestný čin ohrožení pohlavní nemocí mezi manželi nebo snoubenci) a deliktů ke zmocnění stíhatelných, kdy např. pro urážku četníka bylo nutné vyžádat zmocnění k trestnímu

³² MIŘIČKA, A. Trestní řízení. 4. autorisované vydání. 1918, s. 5-6

³³ tamtéž, s. 6

³⁴ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 148, ISBN 978-80-7502-387-2

³⁵ MIŘIČKA, A. Trestní řízení. 4. autorisované vydání. 1918, s. 7

stíhání od ministerstva vnitra.³⁶ Uplatňování státního trestního nároku pak náleželo státnímu zastupitelství, Prušák to ve svém díle označuje jako „žalobní monopol státního zastupitelstva“.³⁷

Zásada legality byla v trestním řádu z roku 1873 zakotvena v § 34 odst. 1 „Státní zástupcové mají všechny trestné činy, jež dojdou k jejich vědomosti, a jež nesluší vyšetřovati a trestati jen k žádosti některého účastníka, z povinnosti úřední stíhati a tudíž zaříditi, čehož třeba stran jejich vyšetření a potrestání příslušným soudem“ a dále v § 87 odst. 1, kdy „Státní zástupce jest povinen zkoumati každého došlé udání trestného činu, jež z povinnosti úřední je stíhati, a sledovati stopy takových trestných činů, o nichž vědomosti nabyli...“

Miříčka ji ve svém díle mezi základní zásady trestního řízení neřadí, spojuje ji pak následně s působností státního zastupitelství. Jak jsem již zmiňovala výše, úkolem státního zastupitelství bylo stíhání všech trestných činů, s výjimkou soukromoprávních, kdy k naplnění daného úkolu měl postupovat podle zásady oficiality. Státní zástupce tak pouze zjišťoval, zda nastaly právní a faktické podmínky pro trestní stíhání.³⁸ Pokud bych to měla zařadit do rozčlenění trestního řízení, a tedy jakou roli hrál státní zástupce v jednotlivých fázích, v řízení přípravném měl státní zástupce vyhledávat a prošetřovat veškeré podněty k trestnímu stíhání a pokud došel k závěru, že jsou splněny podmínky pro zahájení trestního stíhání vůči konkrétní osobě, mohl podat návrh na zahájení přípravného řízení, které následně končilo vydáním či nevydáním obviněného před soud, nebo měl druhou možnost - podat obžalobu.³⁹ Pak následovalo hlavní přelíčení, ve kterém se rozhodovalo ve věci samé a konalo se před soudem. Pouze tak veřejnožalobní delikty byly ovládány zásadou legality. U soukromožalobních deliktů byla kompetence k podání podnětu k trestnímu stíhání v rukou poškozeného.⁴⁰

Opakem zásady legality je zásada oportunity, respektive je její „protivou“⁴¹, jak oportunitu označuje Miříčka. Na základě zásady oportunity má státní zástupce od trestního

³⁶ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 148, ISBN 978-80-7502-387-2

³⁷ PRUŠÁK, J. Československé řízení trestní platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V Praze: Všehrd, 1921, s. 21

³⁸ MIŘIČKA, A. Trestní řízení. 4. autorisované vydání. 1918, s. 43

³⁹ § 90 zákona č. 119/1873

⁴⁰ KALLAB, J. Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské. Brno: nákladem Čs. Akademického spolku Právnick, 1930, s. 79

⁴¹ MIŘIČKA, A. Trestní řízení. 4. autorisované vydání. 1918, s. 43

stíhání upustit, a to i přes splnění podmínek pro jeho pokračování, je-li to ve veřejném zájmu.⁴² Solnař pak ještě k zásadě oportunity uvádí, že je „státní zástupce naopak povinen stíhat jen tehdy, je-li to ve veřejném zájmu“.⁴³

Trestní řád z roku 1873 byl tak založen na zásadě legality a výjimky, respektive zakotvení zásady oportunity, bychom našli v ustanoveních týkajících se trestního řízení ve věcech tiskových. Konkrétně § 487 odst. 1 hovoří ve prospěch zásady oportunity „Tiskopisy, které jsou vydány nebo rozšiřovány proti ustanovením zákona tiskového, nebo které jest stíhati pro jejich obsah v zájmu veřejném, může zabaviti úřad bezpečnostní sám nebo k vybídnutí státního zástupce.“, státní zástupce tak nemusí v takovém případě stíhat, ale vyzve bezpečnostní soud k jejich zabavení, pokud však již tak neučinil sám. Další výjimku ze zásady legality nalezneme v § 493 odst. 1 „I když nežaluje státní zástupce určité osoby, může žádati ve veřejném zájmu, aby soud našel, zda byl obsahem tiskopisu spáchán trestný čin, a je-li tomu tak, aby další rozšiřování tisku zapověděl. O tom rozhodne sborový soud první stolice, a jde-li o přestupek, příslušný okresní soud v sedění neveřejném, vyslechna státního zástupce; tímto nálezem se však nepředbíhá řízení trestnímu, které by později bylo zavedeno proti určité osobě.“, státnímu zástupci je tak umožněno, aby ještě před zahájením trestního stíhání, respektive před podáním obžaloby, se obrátil na soud s žádostí o zjištění spáchání trestního činu v tiskopise. Pokud se spáchání trestného činu potvrdí, soud následně zajistí nerozšiřování takového tisku.⁴⁴ V obou případech se ustanovení dovolává veřejného zájmu, kdy státní zástupce jedná takto odchylně od běžného postupu. Jinými slovy se od vůdčí zásady legality v těchto případech aplikuje výjimka v podobě zásady oportunity vždy, shledá-li pro to veřejný zájem.

Dekretem prezidenta republiky č. 62/1945 Sb., o úlevách v trestním řízení soudním, byly přidáním ustanovení § 34a a § 34b zavedeny prvky oportunity do trestního řádu. Na základě ustanovení § 34a mohlo být od trestního stíhání opuštěno, jestliže hrozící trest nemá význam vedle trestu, který byl již pravomocně uložen nebo který mu bude pravděpodobně uložen. Ustanovení § 34b pak stanovilo, že jestli jde o trestné činy, o kterých měl rozhodovat okresní soud, od trestního stíhání může být upuštěno, jestliže pachatelova vina je nepatrná a následky spáchaného trestného činu jsou bezvýznamné, vyjma existence veřejného zájmu na potrestání pachatele. Následně byl zákonem č. 166/1946 Sb., jímž se mění a doplňují trestní řády, přidáno

⁴² MÍŘIČKA, A. Trestní řízení. 4. autorisované vydání. 1918, s. 43

⁴³ SOLNAŘ, V. Učebnice trestního řízení platného v zemi České a Moravskoslezské. Praha: Melantrich, 1946, s. 64

⁴⁴ PRUŠÁK, J. Československé řízení trestní platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V Praze: Všehrd, 1921, s. 76

ustanovení § 34c, jakožto další důvod pro upuštění od trestního stíhání veřejnou žalobou v případě, že měl být obviněný vydán nebo vypovězen nebo měl být repatriován nebo odsunut z území Československé republiky.⁴⁵

Další výjimka, kterou bychom ze zásady legality našli v TR 1873, se týkala trestných činů spáchanými mladistvými, respektive trestního řízení ve věci mládeže, který upravoval zákon č. 48/1931 Sb. z. a. n., o trestním soudnictví nad mládeží.⁴⁶ Ustanovení § 42 umožňovalo veřejnému žalobci, aby upustil od trestního stíhání za situace, že došlo ke spáchání společensky zanedbatelného činu, jehož trestní stíhání a případné odsouzení pachatele bylo neúčelné.

Výjimka ze zásady legality, jakožto vůdčí zásady pro činnost státního zástupce, se tak dostávala do trestního řádu a zákonů související s trestním řádem postupně, kdy se aplikovala v pouze výše zmíněných případech.

2.2. Trestní řád z roku 1950

Po druhé světové válce pokračovaly práce na rekodifikaci trestního práva procesního a následně po komunistickém státním převratu v únoru 1948, kdy zde nastalo období tzv. právní dvoutletky. Cílem právní dvoutletky bylo vytvoření takového právního řádu, který by naplňoval myšlenky komunistické vlády.⁴⁷ Trestní řád, označován jako zákon č. 87/1950 Sb., pak nabyl účinnosti dne 1.8.1950 a nahradil všechny doposud platné trestní řády.

Trestní řád přijatý v roce 1950 byl rozčleněn do devíti hlav, kdy po obecných ustanoveních následovala úprava jednotlivých fází trestního stíhání. Cílem nově přijatého trestního řádu bylo zjednodušení trestního řízení a především snaha o zapojení soudců z lidu, kteří měli za cíl vnášet do soudního řízení prvek demokratičnosti a zajišťovat lidovou kontrolu rozhodování soudu.⁴⁸ V §1 nalezneme účel trestního řádu, kdy projednávání trestních věcí u soudu mělo vychovávat občany „k ostražitosti vůči nepřátelům pracujícího lidu a jiným rušitelům jeho budovatelského úsilí a k plnění občanských povinností“.⁴⁹

⁴⁵ BLÁHOVÁ, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948-1950*. Praha: Auditorium, 2017, s. 23, ISBN 978-80-877284-59-9

⁴⁶ SOLNAŘ, V. *Učebnice trestního řízení platného v zemi České a Moravskoslezské*. Praha: Melantrich, 1946, s. 64

⁴⁷ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V., *České právní dějiny*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 563, ISBN 978-80-7380-575-3

⁴⁸ *tamtéž*, s. 538-539

⁴⁹ KUKLÍK, J. a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 114, ISBN 978-80-87284-17-9

TŘ 1950 rozlišoval jednotlivé fáze trestního stíhání, konkrétně přípravné řízení, hlavní líčení před soudem, odvolací řízení a řízení o mimořádných opravných prostředcích. Přípravné řízení měl vést prokurátor společně s orgány národní bezpečnosti. Prokurátorovi obecně byla velmi posílena úloha a jeho pravomoci oproti TŘ 1873. Přípravné řízení se členilo na dvě fáze, první byla fáze vyhledávání a následně na návrh prokurátora fáze vyšetřování. Fázi vyhledávání prováděly orgány sboru národní bezpečnosti, které měly právo k předvolání každého, kdo by jim napomohl k zjištění informací potřebných pro vývoj trestního stíhání a dále jejich úkolem bylo zajišťování důkazů. V případě, že spáchání trestného činu bylo dostatečně odůvodněno, prokurátor podal obžalobu k soudu, eventuálně měl pravomoc k návrhu ochranného opatření. Doručení obžaloby obviněnému a nařízení hlavního líčení bylo povinností předsedy senátu. Vynesením rozsudku a skončením hlavního líčení následovalo odvolací řízení. Vlastní výkon trestu pak byl samostatnou pravomocí prokurátora.⁵⁰

Trestní řád byl založen na tradičních zásadách, které však byly pozměněny do podoby odpovídající komunistické ideji. Celkový výčet však v TŘ 1950 nebyl, což bylo odůvodňováno nepotřebností takového výčtu z důvodu zakotvení těchto zásad na ústavní úrovni a obecné znalosti ostatních zásad všemi orgány činnými v trestním řízení, které je dodržují bez ohledu na zákonný text.⁵¹

Institut soukromé žaloby trestní řád z roku 1950 neznal. Prokurátor tak byl jediný oprávněný k podání obžaloby, a to za splnění předpokladu, že podezření ze spáchání trestného činu obviněným bylo dostatečně odůvodněno. Prokurátor byl dále oprávněn k upuštění od trestního stíhání a nově i k zastavení trestního stíhání a přerušení trestního stíhání. Tyto instituty byly zakotveny v ustanovení § 88 a § 89 trestního řádu. Ustanovení § 88, týkající se přerušení trestního stíhání, dávalo prokurátorovi možnost přerušit trestní stíhání v případě, „že věc nemohla být pro nepřítomnost obviněného náležitě objasněna, pro duševní poruchu obviněného, která nastala až po spáchání trestného činu, nebyl nadále schopný chápat smysl trestního řízení a pachatel nemohl být zjištěn. Před porušením trestního stíhání však musel prokurátor učinit veškeré kroky nezbytné k tomu, aby bylo trestní stíhání řádně provedeno a pokud pomine důvod, pro který bylo trestní stíhání přerušeno, prokurátor bude ve stíhání pokračovat“. Ustanovení § 89 ukládalo v odstavci prvním povinnost k zastavení trestního

⁵⁰ KUKLÍK, J. a kol. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011, s. 114-115, ISBN 978-80-87284-17-9

⁵¹ BLÁHOVÁ, I. Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948-1950. Praha: Auditorium, 2017, s. 175, ISB N 978-80-877284-59-9

stíhání, v odstavci druhém následně možnost k uvážení o zastavení trestního stíhání. Povinnost zastavit trestní stíhání měl prokurátor např. „pokud je nepochybné, že spáchaný skutek obviněného nebyl trestný čin, je-li nepochybné, že trestný čin nespáchal obviněný anebo trestnost činu zanikla“. Prokurátor mohl zastavit trestní stíhání např. „je-li o čin, jehož nebezpečnost pro společnost je nepatrná, nebo byl-li obviněný pro týž skutek dostatečně potrestán národním výborem nebo kázeňsky anebo cizozemským soudem nebo úřadem“.⁵² Pokud pominul důvod vedoucí k zastavení trestního stíhání a dostatečně se prokázala jeho neexistence, prokurátor v trestním stíhání pokračoval.⁵³ V roce 1952 došlo na základě zákona č. 67/1952 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje trestní řád, ke změně znění obou ustanovení. Do § 88 bylo přidáno k odst. 1 písm. b) „obviněného tak pro těžkou chorobu nebylo možné postavit před soud a hlavní líčení nebylo v jeho nepřítomnosti možné konat“. V § 89 pak následně přibylo ustanovení, které ukládalo prokurátorovi povinnost zastavit trestní stíhání, pokud byl obviněný trestně stíhán pro tentýž skutek a toto trestní stíhání skončilo pravomocným rozsudkem nebo bylo soudem zastaveno a nebyla povolena jeho obnova.

Trestní řád z roku 1950 byl tak ovládán zásadou legality, přestože v něm nebyla přímo definovaná, ale její vyjádření se dovozovalo z ustanovení § 77, které ukládalo prokurátorovi povinnost zahájit trestní stíhání, pokud se dozvěděl o spáchání trestného činu. V případě, že o tomto trestném činu existovaly dostatečné důkazy, prokurátor měl povinnost ihned podat obžalobu, trestní stíhání zastavit či přerušit nebo věc postoupit příslušnému prokurátorovi.⁵⁴

Trestněprávní teoretici té doby na území Československa shledávají účel trestního práva, aby „chránilo společenské vztahy, které jsou vhodné a výhodné pro dělnickou třídu a všechny pracující. Tím vyjadřuje vůli dělnické třídy...Komunistické strany Československa a naší vlády.“⁵⁵ Což si myslím, že naprosto vystihuje, jakou podobu trestní řízení mělo a jakým způsobem byla propojena platná trestněprávní úprava s politickou ideologií komunistické strany, kdy trestní řízení bylo vymodelováno tak, aby docházelo k plnění úkolů proletariátu a komunistická strana tak mohla držet otěže moci pevně ve svých rukou.

⁵² § 89 odst. 2 písm. a) a d) zákona č. 87/1950 Sb.

⁵³ § 89 odst. 4 zákona č. 87/1950 Sb.

⁵⁴ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 148, ISBN 978-80-7502-387-2

⁵⁵ KUKLÍK, J. kol. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011, s. 117-118, ISBN 978-80-87284-17-9

2.3. Trestní řád z roku 1956

Zákon č. 64/1956 Sb., trestní řád byl účinný od 1.1.1957. Jeho účelem, který bychom našli v ustanovení § 1, byla „úprava řízení o trestných činech tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni“. K naplnění účelu trestního řádu, formulovaném v § 1, mělo být šetřeno ústavně zaručenou občanskou svobodou.⁵⁶ Důvodem pro jeho přijetí bylo především odstranění těch částí trestního řízení, na základě kterých docházelo k masovým nezákonnostem v politických procesech.⁵⁷

Trestní řád z roku 1956 byl prvním trestním řádem, který upravoval výčet základních zásad, kdy jejich úprava byla zakotvena v ustanovení § 2. Hlavním rozdílem mezi trestním řádem z roku 1950 a trestním řádem z roku 1956 je výslovné prohlášení zásady presumpce nevinny a zajištění obžalovanému a obviněnému právo na obhajobu. Obecně došlo k zpřísnění podmínek potřebných pro zahájení trestního řízení a práv obviněného v přípravném řízení. Přípravné řízení nadále spočívalo zejména v činnosti prokurátora, který měl možnost k provedení celého přípravného řízení sám. Pokud však byly do přípravného řízení zapojeny orgány SNB, mohl prokurátor přikazovat postupy pro vývoj této fáze trestního řízení, případně činnost vyšetřovatelů prověřoval. Další inovaci, kterou TŘ 1956 zavedl, byl institut předběžného projednání obžaloby soudem, který měl za cíl zjistit, zda veškeré důkazy, na základě jejichž zjištění byla podána obžaloba, byly získány zákonnou cestou a může tak být obviněný postaven před soud. Hlavní líčení bylo nadále veřejné. Došlo i k posílení ústnosti a bezprostřednosti, čímž se změnilo i postavení soudu, jehož role byla taktéž posílena. Výkon rozhodnutí byl v TŘ 1950 přenechán na samotném výkonu prokurátora, naopak v TŘ 1956 byla i v této fázi trestního stíhání posílena role soudu.⁵⁸

Zásada legality byla v trestním řádu z roku 1956 vyjádřena v § 2 odst. 1 „prokurátor je povinen stíhat všechny trestné činy, pokud se o nich dozví“, současně v tomtéž ustanovení nalezneme i vyjádření zásady oportunity, respektive výjimku ze zásady legality, kdy z uložené povinnosti prokurátorovi byly přípustné výjimky podle zákona. Tyto zákonné výjimky byly rozděleny do dvou skupin podle toho, zda prokurátor trestné činy stíhat nesměl a do druhé skupiny pak byla zařazena pravomoc prokurátora k zastavení a přerušení trestního stíhání.

⁵⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. České právní dějiny. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 641, ISBN 978-80-7380-573-3

⁵⁷ KUKLÍK, J. a kol. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011, s. 119, ISBN 978-80-87284-17-9

⁵⁸ tamtéž, s. 119

Vynětí osob z pravomoci orgánů činných v trestním řízení bylo zakotveno v ustanovení § 5, konkrétně se jednalo o osoby požívající diplomatických imunit a výsad nebo osobního osvobození. Dané ustanovení konkretizovalo i případy, kdy bylo nejisté, zda konkrétní osoba je vyňata z pravomoci orgánů činných v trestním řízení. Při takové pochybnosti závazně pro všechny orgány činné v trestním řízení rozhodoval ministr spravedlnosti, konkrétně vyjádřením, jenž musí být vyžádáno. Nepřípustnost trestního stíhání pak byla upravena v § 6, kdy prokurátorovi byla uložena povinnost nezahajovat trestní stíhání a pokud již zahájeno bylo, tak v něm nešlo pokračovat a muselo být zastaveno, např. „stíhání nesmělo být zahájeno v případě, že se jednalo o osobu, k jejímuž stíhání byl potřeba souhlas a takový souhlas stále nebyl dán, dále nešlo zahájit trestní stíhání proti tomu, kdo zemřel nebo proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozsudkem nebo bylo soudem nebo prokurátorem zastaveno, případně skončilo-li dřívější stíhání pro týž skutek pravomocným rozhodnutím jiného orgánu oprávněného ke stíhání tohoto skutku“.⁵⁹ Samostatná úprava nepřípustnosti trestního stíhání je tak oproti TŘ 1950 novotou, jelikož ten ji takto samostatně nezakotvoval.⁶⁰

Instituty zastavení a přerušování trestního stíhání byly zakotveny v ustanovení § 192 a § 193. Prokurátorovi bylo umožněno podle § 192 zastavit trestní stíhání v obdobných případech, jako umožňoval prokurátorovi TŘ 1950.⁶¹ Nově však přibyla pravomoc prokurátora k zastavení trestního stíhání ve třech případech. Zaprvé, „pokud bylo nepochybné, že skutek, pro který bylo vedeno trestní stíhání, nebyl vůbec spáchán“⁶² a druhý případ vedoucí k zastavení trestního stíhání nastal, pokud „spáchaný skutek nebyl trestným činem ani přestupkem“⁶³. Poslední případ souvisí se zavedením nového institutu nepřípustnosti trestního stíhání. Přerušování trestního stíhání pak bylo zakotveno v ustanovení § 193, kdy oproti TŘ 1950⁶⁴ přidává oprávnění k přerušování trestního stíhání v odst. 1 písm. c) „pokud byl obviněný vydán do ciziny nebo vyhoštěn“. Poslední výjimku ze zásady legality bychom v TŘ 1956 našli

⁵⁹ § 6 písm. b), d) a e) zákona č. 64/1956 Sb.

⁶⁰ Srovnání se zákonem č. 87/1950 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), nebo-li trestní řád z roku 1950, samostatná úprava institutu nepřípustnosti trestního stíhání nebyla, ačkoli důvody pro nepřípustnost trestního stíhání v TŘ 1950 zakotveny byly, ale pouze pod § 89, který nám upravoval zastavení trestního stíhání, nikoli samostatně.

⁶¹ § 89 odst. 1 zákona č. 87/1950 Sb.

⁶² § 192 odst. 1 písm. a) zákona č. 64/1956 Sb.

⁶³ § 193 odst. 1 písm. c) zákona č. 64/1956 Sb.

⁶⁴ § 88 odst. 1 zákona č. 87/1950 Sb.

v ustanovení § 188 odst. 2, podle které prokurátor mohl věc odložit z důvodu nepatrné nebezpečnosti pro společnost.

Pokud bychom však hledali zásadu legality ve vysokoškolských učebnicích československého trestního práva z roku 1957, její obsah byl zahrnut pod zásadu oficiality.⁶⁵

Zásada legality byla v TŘ 1956 výslovně uvedena a z výše zmíněného je patrné, že zásada oportunity byla oproti předchozím trestním řádům daleko více prohloubena.

2.4. Trestní řád z roku 1961

V roce 1960 došlo na území Československé socialistické republiky k přijetí nové Ústavy, což se projevilo i do potřeby změny platného trestního práva. Cílem trestního řádu z roku 1961 byl především odraz socialistické společnosti, kterou stranické a státní vedení komunistické strany na území Československa prohlásilo a s tím související zavedení takového trestního řízení, které by odpovídalo odstranění základních třídních antagonismů.⁶⁶

Přijetím zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, došlo k nahrazení trestního řádu z roku 1956. Jejich vzájemná spojitost však tímto nezanikla, protože TŘ 1961 měl navazovat především na jeho úpravu. Hlavním cílem bylo předejít opakování nejvýraznějších nezákonností první poloviny 50. let a mělo dojít ke zvýšení „úlohy pracujícího lidu a jeho společenských organizací při odstraňování záporných společenských jevů, z nichž kriminalita zůstává i při své klesající tendenci, z jedním z nejzávažnějších, ale především mělo na základě TŘ 1961 dojít k prohloubení socialistického vývoje společnosti“.⁶⁷

Orgány činné v trestním řízení byly v TŘ 1961 vyšetřovací orgány, prokurátor a soud, svoji činnost měli vykonávat při dodržování ústavou zaručenými právy a svobodou občanů. Trestní řád pak upravoval postup orgánů činných v trestním řízení tak, „aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé potrestáni“.⁶⁸ TŘ 1961 opět obsahoval výčet základních zásad, konkrétně v § 2. Stěžejní pro tento trestní řád byla zásada stíhání jen ze zákonných důvodů, která byla zakotvena na ústavní úrovni a na základě které mohl být obviněný stíhán jen ze zákonných důvodů a na základě zákona. Způsob, jakým byl pachatel stíhán, upravoval

⁶⁵ RŮŽIČKA, M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 181, ISBN 80-7179-929-7

⁶⁶ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL, V. České právní dějiny. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 627-628, ISBN 978-80-7380-575-3

⁶⁷ KUKLÍK, J. a kol. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011, s. 259, ISBN 978-80-87284-17-9

⁶⁸ tamtéž, s. 259

trestní řád. Výslovně byla vyjádřena zásada presumpce nevinu obviněného spočívající v tom, že „dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět jako by byl vinen“.⁶⁹ Obecně trestní řízení bylo ovládáno zásadou obžalovací, kdy obžalobu, na základě které bylo zahájeno trestní stíhání, měl pravomoc podat pouze prokurátor. Činnost prokurátora pak byla založena na základě zásady legality, která byla vyjádřena v § 2 odst. 3 „prokurátor je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozvěděl; výjimky jsou přípustné jen podle zákona“. Z ustanovení tak vyplývá, že TŘ 1961 ve znění z doby svého přijetí umožňoval ze zásady legality zákonné výjimky. Další zásady, na kterých byl v době přijetí TŘ 1961 založen, jsou zásada objektivní pravdy, zásada ústnosti, veřejnosti řízení a zásada volného hodnocení důkazů, která byla nově aplikována nejen pro soudy, ale pro všechny orgány činné v trestním řízení. Novou zásadou pro trestní řízení byla zásada požadující spolupráci mezi orgány činnými v trestním řízení se společenskými organizacemi, které měly především kontrolovat dodržování socialistické politiky ve všech sférách obviněných. Dalším oprávněním společenských organizací pak byla možnost jejich působení, jakožto společenský žalobce nebo společenský obhájce v řízení před soudem. Využívalo se to především v případech trestných činů s menší nebezpečností pro společnost, kdy společenská organizace mohla poskytnout záruku za obžalovaného prostřednictvím kolektivní nápravy.⁷⁰

V roce 1961, konkrétně zákonem č. 38/1961 Sb. zákon o místních lidových soudech, byly zřízeny místní lidové soudy, s jejichž činností byla spojována výjimka ze zásady legality. Prokurátorovi bylo na základě ustanovení § 174 umožněno, aby před zahájením trestního stíhání postoupil věc místnímu lidovému soudu, a to v případě, že výsledky vyšetřování ukazovaly, že spáchaný trestný čin byl pro společnost méně nebezpečný, pachatel jeho spáchání litoval a projevoval účinnou snahu po nápravě, a vzhledem k osobě pachatele a výchovné síle kolektivu vyřízení věci místním lidovým soudem postačuje k nápravě pachatele. Místní lidový soud mohl sám o postoupení prokurátora požádat. Dále, kdy prokurátor odevzdal věc místnímu lidovému soudu, čímž se aplikovala výjimka ze zásady legality, tomu bylo v případě ustanovení § 163 odst. 4. Prokurátor odevzdal věc místnímu lidovému soudu také při přijetí podmínek, kterými mu byla garantována záruka společenské organizace.⁷¹

⁶⁹ §2 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb.

⁷⁰ KUKLÍK, J. a kol. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011, s. 259-260, ISBN 978-80-87284-17-9

⁷¹ Na základě § 4 odst. 1 a odst. 2, trestního řádu, který stanovuje podmínky pro převzetí záruky, mohly být takovými organizacemi Základní organizace Revolučního odborového hnutí a Československého svazu mládeže.

TŘ 1961 v platném znění v době přijetí znalo institut zastavení trestního stíhání, který byl zakotven v § 177. Prokurátorovi v § 177 odst. 1 nařizoval povinnost zastavit trestní stíhání např. je-li nepochybné že skutek, pro nějž se vede trestní stíhání se nestal nebo trestní stíhání bylo pro takové činy nepřípustné.⁷² V odst. 2 citovaného ustanovení pak byly upraveny situace, kdy prokurátor mohl zastavit trestní stíhání, např. byl-li trest, jehož uložení z trestního stíhání hrozilo, zcela bez významu vedle trestu, který byl již obviněnému uložen pro jiný trestný čin a který ho podle očekávání postihne.

Další případ, kdy prokurátor nemusel stíhat trestný čin, byl upraven v ustanovení § 163 odst. 6, bylo-li podezření ze spáchání trestného činu a věc šlo vyřídit kázeňsky, prokurátor odevzdal věc příslušnému orgánu ke kázeňskému vyřízení, jestliže toto vyřízení považoval vzhledem k osobě pachatel a povaze jeho činu za postačující. Pokud již bylo zahájeno přípravné řízení, konkrétně fáze vyšetřování a jeho výsledek ukazuje, že se jedná o trestný čin, který lze vyřídit kázeňsky a prokurátor považuje vzhledem k osobě obviněného a povaze jeho činu toto vyřízení za postačující, může stejně jako na základě ustanovení § 163 odst. 6, postoupit věc příslušnému orgánu ke kázeňskému řízení. Toto oprávnění prokurátora k prostoupení věci ke kázeňskému řízení nám upravovalo ustanovení § 175.

Významnou novelou trestního řádu přinesl rok 1965. Zákonem č. 57/1965 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), jenž nabyl účinnosti 1.8.1965. Největší změnou, kterou novela přinesla, bylo především přípravné řízení ve vztahu k vyšetřovatelům SNB a vyšetřovatelům prokuratury, dále byl zaveden nový pojem tzv. vyhledávání.⁷³ Touto novelou došlo ke změně ustanovení upravující důvody pro fakultativní postoupení věci, které nově byly zakotveny v § 171 odst. 2. Dále byla nově svěřena vyšetřovateli nebo vyhledávacímu orgánu, na základě ustanovení § 171 odst. 1, možnost postoupit věc místnímu lidovému soudu.

Organizace, která záruku převzala, měla za úkol převzít na sebe péči o nápravu pachatele a dbala, aby nahradil škodu, kterou trestním činem způsobil, jestliže se tak již nestalo.

⁷² §11 zákona č. 141/1961 Sb., pro trestné činy vyjmenované v tomto ustanovení nesmělo být zahájeno trestní stíhání a v případě, že již zahájeno bylo, muselo být zastaveno. Bylo tomu tak v případě, že mělo být vedeno trestní stíhání proti tomu, kdo zemřel, jednalo se o osobu, která pro nedostatek věku nebyla trestně odpovědná nebo proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozsudkem soudu nebo bylo soudem nebo prokurátorem pravomocně zastaveno a v předepsaném řízení nebylo rozhodnutí zrušeno.

⁷³ KUKLÍK, J. a kol. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011, s. 264, ISBN 978-80-87284-17-9

S nástupem normalizace plnilo trestní právo od roku 1969 represivní funkci. Zároveň po změně politického směru komunistické vlády došlo ke zrušení místních lidových soudů, v jejichž jurisdikci bylo řešení méně závažných trestných činů. Posílením represivní funkce byl kladen důraz i na přísnější řešení méně závažných porušení zákona a nebylo tedy již možné postoupit věc místnímu lidovému soudu. K jejichž zrušení došlo na základě zákona o přečinech č. 150/1969 Sb., který byl účinný od 23. prosince 1969. Další posílení represivní funkce přišlo v podobě možnosti vydávat trestní příkazy v řízení před samosoudcem. Tato novela byla provedena zákonem č. 48/1973 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje trestní řád, s účinností od 1. července 1973.⁷⁴

Důležité je dodat, že trestní řád z roku 1961 je trestním předpisem platným dodnes, samozřejmě s několika novelami, aby se přiblížil současným požadavkům trestního práva. Proto tak došlo k několika změnám ustanovení §2 odst. 3, zakotvující zásadu legality, do podoby současného znění. V roce 1980⁷⁵ bylo toto ustanovení doplněno, kdy byla přidána další skupina výjimek ze zásady legality o „vyhlášené mezinárodní smlouvy“.

Po roce 1989, kdy na území Československa ztrácí svou moc komunistická strana a republika se začala přetvářet do demokratického právního státu, došlo i ke změně základních zásad trestního řízení a trestního řízení jako takového. Opustilo se od naplňování hlavních cílů komunistické ideologie a byla zde snaha o přetvoření trestního řízení do podoby demokratického právního státu.⁷⁶

Další změna, která se tohoto ustanovení dotkla, byla účinná od roku 1994⁷⁷, kdy v souvislosti s rozdělením Československa a vzniku samostatné České republiky, došlo na základě zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ke změně prokuratury na státní zastupitelství.⁷⁸ Tato změna je však pouze terminologického rázu z „prokurátora“ na „státního

⁷⁴ KUKLÍK, J. a kol. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011, s. 265-289, ISBN 978-80-87284-17-9

⁷⁵ Novela trestního řádu provedena zákonem č. 43/1980 Sb.

⁷⁶ ZEMAN, P. Velká novela trestního řádu jako základ rekonstrukce – poznatky z výzkumu. In VANDUCHOVÁ, M. a GRIVNA, T. Rekonstrukce trestního práva procesního (aktuální problém). Praha: Eva Rozkotová, 2008, s. 196-203, ISBN 978-80-87146-13-2

⁷⁷ Novela trestního řádu provedena zákonem č. 292/1993 Sb.

⁷⁸ Hlavní úpravu postavení státního zastupitelství máme zakotvenou v Ústavě České republiky, konkrétně v kapitole moci výkonné, kdy čl. 80 říká, že „státní zastupitelství zastupuje veřejnou žalobu v trestním řízení; vykonává i další úkoly, stanoví-li tak zákon.“ Podrobnosti týkající se státního zastupitelství pak jsou upraveny v již zmiňovaném zákoně č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, který byl účinný od 1.1.1994.

zástupce“. Další změnu přinesla novela provedená zákonem č. 292/1993 Sb.⁷⁹, kdy do trestního řádu přibyla výjimka ze zásady legality v podobě podmíněného zastavení trestního stíhání, zakotvená v ustanovení § 307 a § 308 a nově byl zakotven i institut stíhání jen se souhlasem poškozeného.

Další změna ve znění ustanovení § 2 odst. 3 proběhla na základě novely v roce 1995⁸⁰, tedy že „státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak“. Na základě této novelizace došlo i k přijetí ustanovení § 309, které nově zavedl institut schválení narovnání.

V roce 2001 byla provedena novela zákonem č. 265/2001 Sb., s účinností od 1. ledna 2002, která rozšířila podmínku pro fakultativní zastavení trestního stíhání. Konkrétně bylo vloženo k ustanovení § 172 odst. 2. písm. c), „jestliže vzhledem k významu chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo“.

Zvláštním způsobem řízení, který je brán jako výjimka ze zásady legality v podobě tzv. odklonu, je zakotven v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Konkrétně v ustanovení § 70 je upraven institut odstoupení od trestního stíhání mladistvého.⁸¹

Další výjimku ze zásady legality přinesl do trestního řádu, s účinností od 1. července 2004, zákon č. 283/2004 Sb., kdy nově přibyly instituty podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, zakotvené v § 179g a násl. trestního řádu.

V roce 2019, v souvislosti se zřízením Úřadu evropského veřejného žalobce, bylo zformulováno ustanovení § 2 odst. 3 TŘ do současného znění, kdy byla přidána další výjimka

K provedení tohoto zákona byla vydána vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 23/1994 Sb., o jednacím řádu státního zastupitelství, zřízení poboček některých státních zastupitelství a podrobnostech o úkonech prováděných právními čekateli.

⁸⁰ Novela trestního řádu provedena zákonem č. 152/1995 Sb.

⁸¹ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 807-808, ISBN 978-80-7502-550-0

z povinnosti státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví o „přímo použitelný předpis Evropské unie“.⁸²

Shrnula bych tak historický vývoj znění ustanovení § 2 odst. 3 TR, došlo v roce 1980 k rozšíření výjimek ze zásady legality o vyhlášené mezinárodní smlouvy. Následně došlo v roce 1994 k terminologické změně z prokurátora na státního zástupce. Ke znění „vyhlášená mezinárodní smlouva“, bylo v roce 2001 dodáno „kterou je Česká republika vázána“. Poslední novela, která citované ustanovení dotvořila do nynějšího znění proběhla v roce 2019, kdy došlo k rozšíření o třetí skupiny výjimek z povinnosti státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví o přímo použitelná předpis Evropské unie.

2.5. Návrh nového trestního řádu

Poslední velká novela trestního řádu proběhla v roce 2001, kdy byla provedena zákonem č. 265/2001 Sb., a byla označována jako tzv. „velká novela“. Důvodem pro přijetí byla především snaha o zkvalitnění trestního řízení. Přijetím této novely došlo k posílení pozice státního zástupce⁸³ v přípravném řízení, kdy mu byla dána větší pravomoc k ovlivňování této fáze řízení, čímž mu vznikla dominantní role v této fázi trestního řízení. Obecně touto novelou mělo dojít ke zkvalitnění trestního řízení, a to především na základě snižování nákladů a efektivnějšímu využívání zdrojů. Důvodem pro rekonstrukci byl nárůst kriminality, ale především i změny způsobu páchané trestné činnosti, ke kterému od počátku 21. století v moderních společnostech docházelo. Základní zásady pak měly sloužit k zajištění zákonného průběhu trestního řízení, bylo tedy potřeba jejich výslovné zákonné zakotvení a následně jejich aplikace měla být v souladu s touto legislativní úpravou.⁸⁴

Další rekonstrukce trestního řádu byla zahájena v roce 2008 s tím, že její přijetí mělo být v roce 2009. K žádné velké novele však nedošlo. Trestní řád byl samozřejmě i od výše zmíněné velké novely mnohokrát novelizován. Důležité novely trestního řádu byly provedeny zákonem č. 333/2020 Sb. a 220/2021 Sb.

⁸² MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 154-155, ISBN 978-80-7502-387-2

⁸³ Státnímu zástupci bylo poskytnuto oprávnění, aby např. rozhodoval o schválení narovnání v přípravném řízení

⁸⁴ ZEMAN, P. Velká novela trestního řádu jako základ rekonstrukce – poznatky z výzkumu. In VANDUCHOVÁ, M. a GŘIVNA, T. Rekonstrukce trestního práva procesního (aktuální problém). Praha: Eva Rozkotová, 2008, s. 196-203, 196-203, ISBN 978-80-87146-13-2

Momentálně se nacházíme v období, kdy již od roku 2014 Komise pro Nový trestní řád usilovně pracuje na přijetí nového trestního řádu. Její práce vychází z věcných záměrů z let 2004 a 2008, které vytvořila jako výchozí materiál k přípravě trestního řádu tzv. Východiska a principy nového trestního řádu. Důvodem pro přijetí je opět narůstající kriminalita, kdy výskyt spáchaných trestných činů byl daleko vyšší, než jak tomu bylo kdykoliv v minulost.⁸⁵ Zásada legality by stále plnila funkci jedné ze základních zásad trestního řízení (na kterých je pak postavena celková koncepce českého trestního řízení), zároveň by ale mělo dojít k posílení oportunních prvků právě ve vztahu k zásadě legality. Zásada oportunitity by se tak měla dostávat do popředí a její prvky se objevovat více, než tomu bylo doposud. Důvodem je především současné prolínání a ovlivňování jednotlivých právních systémů, kdy již v dnešní době nelze hovořit o čistém užívání každé zásady. Jak jsem již zmiňovala v první kapitole, zásada legality je typickou pro kontinentální právní systém, naopak zásada oportunitity vychází z anglosaského právního systému. Důvodem pro prohlubování užívání oportunních prvků by měla být možnost zastavení trestního stíhání z důvodů nedostatečných důkazů a absence veřejného zájmu. Púry k tomuto uvádí „Jinými slovy, i když bude mít vnitřní přesvědčení o tom, že trestný čin byl spáchán a obviněný je důvodně podezřelý, tak nebude muset žalovat“.⁸⁶ Konečná verze podoby vztahu mezi zásadou legality a zásadou oportunitity však Komise pro nový trestní řád stále nepředstavila. Vedle diskrečního oprávnění státního zástupce, by mezi výjimky ze zásady legality měla patřit i soukromá žaloba.⁸⁷ Jak jsem ale již zmiňovala, konečná verze návrhu nového trestního řádu ještě nebyla zveřejněna, ale trestněprávní autoři se shodují na tom, že trestní řád přivede širokou škálu oportunních prvků, které budou nabízet různé „úniky“ ze standardního trestního stíhání.⁸⁸

⁸⁵ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2022. Dostupné z: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2023/06/Zpráva-o-činnosti-2022-_textová-část.pdf

⁸⁶ Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/04/novy-trestni-rad-by-podle-puryho-mel-posilit-prvky-oportunity-trestnim-rizeni/>

⁸⁷ Grívna v díle Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problém) z roku 2008, soukromou žalobu označuje jako právo poškozeného, kterému vznikla soukromožalobním trestním činem bezprostřední újma, obrátit se s žalobou (žádostí o potrestání pachatele) přímo na trestní soud, a to i bez součinnosti s veřejným žalobcem, a žalobou před tímto soudem zastupovat. Trestné činy, kterých se soukromá žaloba dotýká jsou typicky TČ zasahující lidskou čest a důstojnost, listovní tajemství, právo na soukromí (např. pomluva, urážka, ohrožení listovního tajemství, zveřejnění neveřejné informace).

⁸⁸ JÍLOVEC, M., KOZÁK, V. Legalita a oportunita ve světle připravované rekodifikace trestního procesu. In JELÍNEK, J. (ed.). Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Praha: Leges, 2016, s. 60-70, ISBN 978-80-7502-155-7

V připravovaném novém trestním řádu by mělo dojít k prohloubení oportunních prvků především v přípravném řízení, právě po vzoru zahraniční úpravy. Jak jsem již zmiňovala výše, jde o projev prolínání a ovlivňování jednotlivých právních řádů navzájem. Dále by měl státní zástupce oprávnění k zastavení a odložení trestního stíhání za situace, kdy shromážděné důkazy nejsou dostatečné k úspěšnému zastupování veřejné žaloby v řízení před soudem, především aby nedocházelo ke zbytečnému stavění pachatelů před soud, kdy je jasné, že by následné trestní řízení vedlo ke zproštění obžaloby. Dále by měl být zakotven nový důvod pro zastavení, a i odložení trestního stíhání, konkrétně by tomu tak bylo v případech, kdy na pokračování v trestním stíhání není shledán veřejný zájem. Výklad pojmu veřejný zájem však není blíže specifikován, ale pracuje se s dvěma možnostmi, jak by případně měl být vysvětlován. Za prvé by takové posouzení mělo zůstat v uvážení státního zástupce, jakožto strany zastupující v trestním řízení veřejný zájem a tedy zastavení, případně odložení, trestního stíhání bude na vlastním uvážení státního zástupce. Za druhé by zde byla možnost výslovné specifikace, kdy by veřejný zájem označoval případy, jejichž náklady spojené s dalším vedením trestního řízení nebo předpokládanou dobou jeho dalšího trvání, jsou neúměrné významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán.⁸⁹

Ke dni 15.5.2023 se nechal ministr spravedlnosti Pavel Blažek z ODS slyšet, že návrh nového trestního řádu vládě nepředloží. Toto své rozhodnutí odůvodnil tím, že je po projednání s příslušnými výbory Sněmovny a Senátu neprůchodný, jelikož „Komise pracovala na něčem, co se postupně měnilo. Ke změně trestního řádu by tak mělo opět dojít pouze na základě obsáhlé novely stávajícího zákona, která vyřeší alespoň to, co dnes nejvíc bolí“.⁹⁰ Vystává zde tedy otázka, kdy se alespoň nějakých rámcových novel trestního řádu dočkáme a zda vůbec, případně kdy, dojde k přijetí nového trestního řádu. Především pak jakým způsobem budou v novele upraveny zásada legality a zásada oportunity a zda dojde k posílení oportunního principu, jakož tomu mělo být v původní přípravě nového trestního řádu.

Od počátku vzniku Československa bylo trestní řízení ovládáno zásadou legality, kdy již od trestního řádu z roku 1873 byla státnímu zástupci, respektive v té době prokurátorovi, uložena povinnost stíhat všechny veřejnožalobní trestné činy. Výjimky ze zásady legality pak

⁸⁹ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 156, ISBN 978-80-7502-387-2

⁹⁰ Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/pavel-blazek-ministr-spravedlnosti-novy-trestni-rad-navrh-novela-sliby-prohlaseni-vlady.A230515_120335_domaci_pari

začaly prostupovat do trestního řádu postupně. V TŘ 1950 byly přiznány prokurátorovi výjimky ze zásady v podobě zastavení trestního stíhání a přerušení trestního stíhání. Tyto výjimky byly rozšířeny v TŘ 1956, kdy prokurátorovi byla jeho pravomoc k uvážení opět posílena a prvky oportunity tak v trestním řízení plnily větší funkci. TŘ 1961, který byl postaven na komunistické ideologii vlády té doby, zavedl opět několik nových výjimek ze zásady legality, čímž zajišťoval prokurátorovi širší prostor k uvážení. S pádem komunistické vlády a následném vzniku samostatné České republiky dochází k postupnému vývoji tohoto vztahu, který měl vyvrcholit přijetím nového trestního řádu. Bohužel momentální situace ohledně nového trestního řádu se jeví v neprospěch jeho přijetí. Jakým způsobem bude zásada legality a oportunity upravena v budoucnu můžeme momentálně pouze odhadovat, dovoluji si však tvrdit, že vůdčí zásadou stále bude zásada legality, ze které budou i nadále existovat výjimky v podobě oportunních prvků.

Závěrem bych ale celkový vývoj výjimek ze zásady legality a tím prosazování zásady oportunity shrnula za závislý na postupné novelizaci a rekodifikaci trestního řádu, tedy vývoji trestního procesu. Zároveň vzhledem k naší politické historii, je vývoj výjimek ze zásady legality závislý i na konkrétní politické situaci, které zrovna na území Československa a následně na území samostatné České republiky, převládaly a převládají.

3. Povinnost stíhat všechny trestné činy

Povinnost stíhat všechny trestné činy vychází ze zásady legality, která je v našem právním řádu zakotvena v ustanovení § 2 odst. 3 TŘ, kdy „státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon, přímo použitelný předpis Evropské unie nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak“. Zásada legality je úzce spjata i s ostatními základními zásadami, především pak se zásadou oficiality, která upravuje postup orgánů činných v trestním řízení. V následující kapitole tak tuto jejich spojitost rozeberu a s tím související povinnost stíhat všechny trestné činy.

Zásada legality vychází z absolutní trestní teorie, která rozlišovala zásadu legality v užším pojetí a širším pojetí. Z hlediska užšího pojetí, tedy pojetí stricto sensu, zásada legality znamená povinnost státního zástupce v každém jednotlivém případě zahájit trestní stíhání a následně podat obžalobu, čímž bude trestní řízení dovedeno až do soudní fáze. Tento postup státního zástupce provádí v praxi představy zastánců absolutní teorie, kdy dle jejich představy by měl být každý trestný čin potrestán, respektive si zasloužil odplatu, která v takovém případě znamená zahájení trestního stíhání a poté podání obžaloby. Současně je při takovém postupu, který zákon předvídá a upravuje zachována rovnost lidí před zákonem, jelikož je stíhán každý trestný čin bez ohledu na osobu pachatele. Naopak zásada legality v širším pojetí, tedy largo sensu, neukládá povinnost státnímu zástupci stíhat všechny trestné činy, respektive neznamená, aby v každém případě podával obžalobu. Vždy ale musí zvolit adekvátní trestně procesní řešení jakožto reakci na spáchaný trestný čin.⁹¹ Takovým procesním řešením, které máme upraveno v trestním řádu jsou případy tzv. odklonů. Těm se podrobněji věnuji v kapitole 4.1.3.3.

V dnešní době je zásada legality spojována především s preventivní funkcí trestního práva.⁹² Zásadu legality tak můžeme definovat jako povinnost veřejného žalobce zahájit trestní řízení v každé věci, kde existují postačující důvody o vině podezřelého a současně zde nesmí

⁹¹ KANDOVÁ, K. Trestně procesní zásady legality a oportunity ve světle trestních teorií. Právník 7/2018, s. 587. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2018/7/3.Kandová_582-596_7_2018.pdf

⁹² Účelem preventivní funkce trestního práva je předcházet a zamezovat páčání trestné činnosti, přičemž Jelínek v učebnici pod jeho vedením rozlišuje tzv. individuální prevenci a tzv. generální prevenci. Individuální prevence se zaměřuje na konkrétního pachatele, kdy na něj má trestní právo působit preventivně, především z hlediska ukládaných trestů za spáchané trestné činy. Kdy je jejich účelem mimo jiné i výchova odsouzeného k vedení řádného života, čímž má působit i na ostatní členy společnosti. Generální prevence se pak zaměřuje na ostatní pachatele, případně i potencionální pachatele trestných činů, Obecně preventivní funkce trestního práva má působit tak, aby nedošlo k opětovnému porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem.

být zákonná překážka, která by zahájení, případně pokračování trestního stíhání, bránila. Po splnění těchto náležitostí je veřejný žalobce povinen podat obžalobu. Stát za tímto účelem stíhat všechny trestné činy vytvořil specializovaný orgán veřejného žalobce, kterým je dle našeho právního řádu, konkrétně čl. 80 Ústavy, státní zastupitelství, resp. státní zástupce. Státní zástupce tak zastupuje veřejnou žalobu v trestním řízení.⁹³

Jak jsem již zmiňovala na počátku této kapitoly, zásada legality je úzce spjata se zásadou oficiality, což se projevuje i v povinnosti stíhat všechny trestné činy. Zásada oficiality a zásada legality patří mezi základní zásady trestního řízení. Jedná se o zásady s úzkou spojitostí a návazností, jak už bylo řečeno, Jelínek považuje zásadu legality za speciální projev zásady oficiality, přičemž obě tyto zásady mají shodnou podstatu. I právě vzhledem k této jejich úzké souvislosti jsou v Jelínkově učebnici obě tyto zásady vykládány současně.⁹⁴

Nejprve bych ale ráda představila zásadu oficiality. Zásadu oficiality máme v trestním řádu zakotvenou v ustanovení § 2 odst. 4 „Jestliže tenhle zákon nestanoví něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti. Trestní věci musí projednávat urychleně bez zbytečných průtahů; s největším urychlením projednávají zejména vazební věci a věci, ve kterých byl zajištěn majetek, je-li to zapotřebí vzhledem k hodnotě a povaze zajištěného majetku. Trestní věci projednávají s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána; při provádění úkonů trestního řízení lze do těchto práv osob, jichž se takové úkony dotýkají, zasahovat jen v odůvodněných případech na základě zákona a v nezbytné míře pro zajištění účelu trestního řízení. K obsahu petic zasahujících do plnění těchto povinností orgány činné v trestním řízení nepřihlížejí“. Zásada oficiality tak opravňuje orgány činné v trestním řízení postupovat a provádět úkony v trestním řízení z úřední povinnosti. „Zákon spojuje se zásadou oficiality požadavek na urychlené projednání trestních věcí bez zbytečného průtahu a s plným respektování práv a svobod a mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, což je současně projevem zásady přiměřenosti nebo také zásady zdrženlivosti“.⁹⁵

Obecně zásada oficiality vychází ze státoprávní ideje, že pouze stát má monopol trestního stíhání, kdy na základě historického vývoje si stát pro sebe atrahoval povinnost, ale i

⁹³ MULÁK, J. Zásada legality a oportunity v českém trestním řízení. In JELÍNEK, J. (ed.). Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Praha: Leges, 2016, s. 48-49, ISBN 978-80-7502-155-7

⁹⁴ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 142, ISBN 978-80-7502-550-0

⁹⁵ ŠÁMAL, P. Trestní řád: Komentář. 7. vydání, 2013, s. 15-106. Dostupné z: Beck-online

právo ke stíhání všech trestných činů, čímž došlo ke zrušení institutu soukromé žaloby. Šámal pak uvádí, že „smyslem této zásady je, aby trestné činy nezůstaly nepotrestány a aby byla dodržena jednotná, zákonem předepsaná pravidla při jejich stíhání, zabraňující svévoli a excesům“⁹⁶. Jelikož soukromé osoby do zájmu na potrestání pachatele budou zatahovat i své vlastní soukromé zájmy a sympatie nad pachatelem, nemohou splnit úkol k jehož naplnění slouží zásada oficiality, proto jsou k této povinnosti stíhat všechny trestné činy určeny státní orgány, které k tomuto účelu mají k dispozici vhodné pravomoci. Většina trestných činů tak bude objasněna a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni.⁹⁷

Přes existenci státního monopolu k trestnímu stíhání však neznamená nemožnost občanů nebo institucí iniciovat trestní stíhání, kdy jsou soukromé subjekty oprávněni k podání trestního stíhání či v již zahájeném trestním řízení předkládat důkazní návrhy. Konkrétně je i v ustanovení § 8 odst. 1 TŘ uložena státním orgánům, právníkům a fyzickým osobám povinnost neprodleně oznámit státnímu zástupci nebo policejním orgánům skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. Postup orgánů činných v trestním řízení z úřední povinnosti pak spočívá v tom, že i přes neexistenci vnější iniciativy, mají povinnost k veškerým zákonem uloženým úkonům.⁹⁸ Troufám si říct, že v praxi bude výše zmíněná soukromá iniciativa občanů velmi běžná, dokonce si myslím, že pro možnost stíhání všech trestných činů i klíčová. Nedokážu si totiž představit, že by bylo v silách orgánů činných v trestním řízení a obecně, aby to z logického hlediska bylo možné, dozvědět se o spáchání mnoha trestných činů bez těchto podnětů či trestních oznámení.

Orgány činné v trestním řízení, které mají na základě zásady oficiality povinnost postupovat z úřední povinnosti, jsou upraveny v ustanovení § 12 odst. 1 TŘ. Takovými orgány jsou soud, státní zástupce a policejní orgán. Zásada oficiality je následně vyjádřena pro tyto jednotlivé orgány činné v trestním řízení v ustanovení § 157, § 158, § 89 odst. 1, § 164 odst. 1, § 180 odst. 2 a v § 181 odst. 2 TŘ. V ustanovení § 157 TŘ je uložena státnímu zástupci a policejnímu orgánu povinnost organizovat svou činnost tak, aby účinně přispívali k včasnosti a důvodnosti trestního stíhání, dále v ustanovení § 158 TŘ je policejní orgán povinen na základě svých vlastních poznatků, trestních oznámení i podnětů jiných osob a orgánů, učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností, nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný

⁹⁶ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 100, ISBN 978-80-7400-496-4

⁹⁷ tamtéž, s. 100

⁹⁸ tamtéž, s. 100-101

čin a směřují ke zjištění jeho pachatele a činit nezbytná opatření k předcházení trestných činů. Policejní orgán má na základě ustanovení § 89 odst. 1 TŘ povinnost při vyšetřování z vlastní iniciativy postupovat tak, aby byly co nejrychleji a v nezbytném rozsahu vyhledány důkazy, potřebné k objasnění všech skutečností, které jsou důležité pro posouzení spáchaného trestného činu, včetně osoby pachatele a následku, který byl tímto činem způsoben. Ustanovení § 164 odst. 1 TŘ vyjadřuje zásadu oficiality pro postup policejního orgánu při vyšetřování, kdy má policejní orgán postupovat z vlastní iniciativy tak, aby co nejrychleji a v potřebném rozsahu byly vyhledány důkazy k objasnění všech základních skutečností důležitých pro posouzení případu, včetně osoby pachatele. Pro státního zástupce je vyjádřena v ustanovení § 180 odst. 2 TŘ, kdy je v řízení před soudem povinen vystupovat tak, aby byly objasněny všechny podstatné skutečnosti rozhodné z hlediska podané obžaloby a důkazy má opatřovat z vlastní iniciativy. Pro soud je zásada oficiality pak vyjádřena v ustanovení § 181 odst. 2 TŘ, kdy po podání obžaloby je soud povinen nevyčkávat dalších návrhů a postupovat tak, aby řízení bez průtahů směřovalo k rozhodnutí věci, včetně výkonu rozhodnutí. Na základě těchto citovaných ustanovení je jednotlivým orgánům činných v trestním řízení uložena povinnost postupovat z úřední povinnosti, tzv. *ex officio*. Výkon činnosti *ex officio* znamená, že orgány činné v trestním řízení jsou povinni k provedení jednotlivých procesních úkonů, týkajících se vždy konkrétně příslušného orgánu, při splnění zákonných podmínek potřebných k provedení takového úkonu. Důležité je, aby konkrétní orgán zákonem danou povinnost vykonal a nedošlo k upuštění od procesního úkonu např. pro jeho neúčelnost nebo pro to, že si jeho provedení účastníci procesu, zejména obviněný nebo podezřelý, nepřejí.⁹⁹

V jednotlivých fázích trestního řízení se zásada oficiality projevuje prostřednictvím jiných základních zásad. Na základě jejího rozptýlení v rámci celého trestního řádu ji Pipek považuje za „nejobecnější, nejtypičtější, nejcharakterističtější a nejzákladnější ze všech základních zásad trestního řízení“.¹⁰⁰ V řízení před soudem je zásada oficiality vyjádřena zásadou obžalovací, která je v našem právním řádu zakotvena v ustanovení § 2 odst. 8 TŘ „trestní stíhání před soudy je možné jen na základě obžaloby, návrhu na potrestání nebo návrhu na schválení dohody o prohlášení viny a přijetí trestu, které podává státní zástupce. Veřejnou žalobu před soudem zastupuje státní zástupce.“ Soud se tak může trestní věcí zabývat jen za předpokladu, že státní zástupce podal obžalobu, resp. návrh na potrestání nebo návrh na

⁹⁹ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 136-137, ISBN 978-80-7502-387-2

¹⁰⁰ PIPEK, J. Oficiální nebo dalekosáhlé privatizované trestní řízení. Právník, č. 12, 2000, s. 1154-1157

schválení dohody o prohlášení viny a přijetí trestu. Mulák spatřuje v tomto vyjádření zásady oficiality, v podobě zásady obžalovací, její prolomení, jelikož soud se může konkrétní věci zabývat pouze pokud k němu byla státním zástupce podána obžaloba, návrh na potrestání nebo návrh na schválení dohody o vině a trestu a zároveň je rozhodující, aby soud jednal v rámci tzv. totožnosti skutku, která těmito úkony státního zástupce byla stanovena.¹⁰¹

Následně při dokazování se zásada oficiality projevuje v zásadě vyhledávací, která je zakotvena v ustanovení § 2 odst. 5 TŘ „orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v tomto zákoně a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí.“ Orgánům činným v trestním řízení je tak uložena povinnost zjišťovat všechny potřebné skutečnosti k zjištění skutkového stavu věci, zároveň takové důkazy provádět a pokaždé tak mají činit z úřední povinnosti, bez ohledu na to, zda takové skutečnosti svědčí ve prospěch či v neprospěch osoby, proti které se trestní řízení vede.¹⁰² Pokud nastane situace, že by se obviněný k některým skutečnostem doznal, nezbavuje to orgány činné v trestním řízení k přezkumu všech podstatných okolností případu.¹⁰³ K povinnosti soudu doplnit dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí se vyjádřil i Ústavní soud, kdy uvedl, že „doplňování dokazování soudu v rozsahu potřebném pro spravedlivé rozhodnutí, které však nutně nemusí být odsuzující, je jedním z předpokladů zajištění spravedlivého procesu“.¹⁰⁴ Dále ve svém nálezu Ústavní soud uvádí, že „způsobem, jakým bude docházet k opatřování důkazů, nemůže být přizpůsobován mentálnímu přesvědčení orgánů činných v trestním řízení o pachateli a o jeho vině, ale vždy je nutné striktně dbát předepsaných procesních pravidel, jakožto i jiného přípustného prostředku k získávání důkazů“¹⁰⁵. Zásada oficiality tak prostupuje celý trestní řád, kdy je případně vyjádřena prostřednictvím jiných základních zásad v každé fázi trestního řízení.

Zásadu oficiality bychom tak dle zákonné dikce mohli charakterizovat jako povinnost orgánů činných v trestním řízení k provedení všech procesních úkonů za splnění zákonných podmínek, a to bez ohledu na postoj dotčených osob k takovému jednání.

¹⁰¹ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 138, ISBN 978-80-7502-387-2

¹⁰² ŠÁMAL, P. Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu. In JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016, s. 50-51, ISBN 978-80-7502-185-4

¹⁰³ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GRIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 103, ISBN 978-80-7598-306-0

¹⁰⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 14.5.2008, sp. zn. II ÚS 2014/07

¹⁰⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 3.11.2004, sp. zn. II ÚS 268/3

Podle Jelínka zásada oficiality vyjadřuje zvláštní povahu trestního řízení, kdy dochází k uplatňování jak individuálního zájmu, tak i zájmu celé společnosti, který vstupuje do popředí před individuální zájem. Existence veřejného zájmu na potrestání pachatele je tak postavena výše než zájem jedince. A právě zajištění potrestání pachatele je úkolem státu, který k jeho naplnění vytvořil specializovaný orgán veřejného žalobce, tedy státní zastupitelství. Zásada oficiality je tak atributem státní moci.¹⁰⁶ K naplnění účelu trestního řízení v každé projednávané trestní věci jsou orgány činné v trestním řízení povinny postupovat dle vlastní iniciativy a z úřední povinnosti.¹⁰⁷

Současně zásada oficiality slouží k zajištění rovnosti lidí před zákonem, což je prostřednictvím této zásady garantováno a chrání jednotlivce mezi sebou navzájem. Jelikož je zásada oficiality v trestním řádu vyjádřena i prostřednictvím jiných zásad, respektive je zásada oficiality rozvedena do konkrétních povinností pro jednotlivé orgány činné v trestním řízení na různých místech trestního řádu, slouží k takovému zajištění rovnosti osob před zákonem i tyto další zásady.¹⁰⁸ Zásada oficiality má tak zajistit plného respektování občanských práv, které mají ústavní zakotvení, při co nejrychlejším projednání trestních věcí. Konkrétně v čl. 38 odst. 2 LZPS je zakotveno právo každého, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům.¹⁰⁹ Určitá délka, pro kterou by mělo stíhání trestného činu trvat, však nikde v našem trestní řádu není upravena. Dobře trvání trestního řízení se věnoval Ústavní soud, který ve svém nálezu dospěl k závěru, že „trvá-li trestní řízení po dobu delší než šest let, jedná se spíše o výjimečnou situaci a pokud by na pokračování takového trestního řízení absentoval zřejmý a významný důvod, není možné trestní stíhání ve vyšší délce tolerovat“.¹¹⁰

V trestním řádu bychom pak našli i výjimky ze zásady oficiality, které spočívají v povinnosti orgánů činných v trestním řízení postupovat z úřední povinnosti, za splnění podmínky existence návrhu, podnětu nebo žádosti oprávněného subjektu, k takovému postupu

¹⁰⁶ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 143, ISBN 978-80-7502-550-0

¹⁰⁷ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 103, ISBN 978-80-7598-306-0

¹⁰⁸ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 143, ISBN 978-80-7502-550-0

¹⁰⁹ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 615, ISBN 978-80-7502-637-8

¹¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 6.9.2006, sp. zn. II ÚS 535/03

orgánů činných v trestním řízení.¹¹¹ Takovou výjimku ze zásady oficiality bychom našli v ustanovení § 163 TŘ, na základě kterého je možné trestní stíhání zahájit a následně v takovém trestním stíhání pokračovat jen se souhlasem poškozeného. Další prolomení z postupování orgánů činných v trestním řízení z úřední povinnosti nalezneme v případě vzetí do vazby, konkrétně v přípravném řízení je možné vzít obviněného do vazby pouze na základě návrhu státního zástupce.¹¹²

Zásada legality je pak, jak jsem již zmiňovala výše, projevem zásady oficiality. Konkrétně se jedná o konkretizaci zásady oficiality v otázce zahájení trestního řízení. Smyslem zásady legality je povinnost stíhat všechny trestné činy, pokud jsou k tomu splněny zákonné předpoklady, a to bez ohledu na osobní přání jak orgánů činných v trestním stíhání, tak i jiných subjektů, osobu pachatele či jiných okolností. Povinnost stíhat všechny trestné činy spočívá v tom, že je-li dáno podezření ze spáchání trestného činu, musí dojít k zahájení všech zákonem předvídaných kroků k jeho stíhání. Jakým způsobem postupovat po zjištění, že došlo ke spáchání trestného činu je přesně zákonem vymezeno a vzhledem k rovnosti občanů před zákonem a zákazu libovůle v činnosti státních orgánů, není možné, aby si orgány činné v trestním řízení stanovovaly určitá kritéria, kdy a jak po spáchání trestného činu postupovat. Ve všech případech tak orgány činné v trestním stíhání musí postupovat stejně.¹¹³

Státnímu zástupci je důsledkem zásady legality uložena povinnost stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozví, pokud zákon, přímo použitelný předpis EU nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána nestanoví jinak. Daná povinnost ke stíhání všech trestných činů je uskutečňována na základě jednotlivých kroků orgánů činných v trestním řízení v rámci přípravného řízení, konkrétně kroků, jenž jsou povinni uskutečnit policejní orgány a státní zástupce.¹¹⁴ Povinnost ke stíhání všech trestných činů v sobě zahrnuje na základě ustanovení § 158 odst. 1 TŘ povinnost policejního orgánu činit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení trestných činů a jejich pachatelů. Současně je státní zástupce a policejní orgán povinen přijímat oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl

¹¹¹ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 144,

ISBN 978-80-7502-550-0

¹¹² FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 103, ISBN 978-80-7598-306-0

¹¹³ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 102-103, ISBN 978-80-7400-496-4

¹¹⁴ tamtéž, s. 103

spáchán trestný čin.¹¹⁵ Po přijetí takového oznámení je policejní orgán povinen kvalifikovaně rozhodnout o zahájení úkonů trestního řízení či nikoli. Pokud dospěje k závěru, že byl spáchán trestný čin, sepíše policejní orgán neprodleně záznam, ve kterém je povinen uvést veškeré skutkové okolnosti, pro které řízení zahájil a jakým způsobem se o těchto skutkových okolnostech dozvěděl. Opis záznamu musí policejní orgán zaslat do 48 hodin od zahájení trestního řízení státnímu zástupci. Policejní orgán je pak povinen postupovat z úřední povinnosti při objasňování a prověřování všech skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, především opatřit potřebné podklady a nezbytná vysvětlení a zajistit stopy trestného činu.¹¹⁶

Sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení má pak dle ustanovení § 12 odst. 10 TŘ za následek stanovení počátku přípravného řízení. „Nasvědčují-li prověřováním podle § 158 TŘ zjištěné a odůvodněné skutečnosti nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin, a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že tento trestný čin spáchala určitá osoba, policejní orgán neprodleně rozhodne o zahájení trestního stíhání této osoby, jakožto obviněného“.¹¹⁷ Trestní stíhání je tak vedeno proti určité osobě pro určitý skutek, který naplňuje znaky určitého trestného činu a veškeré toto vymezení musí být obsaženo ve výroku usnesení o zahájení trestního stíhání.¹¹⁸ Jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud, státní zástupce je povinen podat obžalobu.¹¹⁹ Následně se bude zásada oficiality konkretizovat v podobě zásady obžalovací, kdy v souladu právě s touto zásadou může soud vydat rozhodnutí pouze ve věci téhož obviněného a téhož skutku, přesně jak je to vymezeno v obžalobě.¹²⁰ Zásada legality a s ní spojená povinnost stíhat všechny trestné činy tak zavazuje státního zástupce od tzv. předsoudního stádia trestního řízení až do předání obviněného soudu na základě obžaloby, návrhu na potrestání nebo návrhu na schválení dohody o vině a trestu.¹²¹

¹¹⁵ § 158 odst. 2 TŘ zákona č. 141/1961 Sb.

¹¹⁶ § 158 odst. 3 TŘ zákona č. 141/1961 Sb.

¹¹⁷ § 160 odst. 1 TŘ zákona č. 141/1961 Sb.

¹¹⁸ tamtéž

¹¹⁹ § 176 odst. 1 TŘ zákona č. 141/1961 Sb.

¹²⁰ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 927, ISBN 978-80-7502-637-8

¹²¹ GRIVNA, T., DVOŘÁK, M. Důvody fakultativního zastavení trestného stíhání ve světle základních zásad trestního řízení. In ČENTÁŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.). Efektivnost' přípravného konania – súčasny stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum, Bratislava: Wolters-Kluwer SR, 2022, s. 149, ISBN 978-80-571-0547-3

Obecně můžeme shrnout, že zásada oficiality je vyjádřením monopolu státu na trestním stíhání, kdy orgány činné v trestním řízení mají pak v rámci své činnosti postupovat z úřední povinnosti. Zásada oficiality zavazuje k určité činnosti jednotlivé orgány činné v trestním řízení k určité činnosti a není důležité, zda je vyjádřena přímo zásada oficiality, či se jedná o jinou základní zásadu trestního řízení, která je právě projevem zásady oficiality. Z této zásady tak vyplývá nejen právo, ale také i povinnost orgánů činných v trestním řízení k provedení všech procesních úkonů, které jim ukládá zákon, jsou-li k tomu naplněny potřebné podmínky. A právě na základě této zásady jsou orgány činné v trestním řízení povinni postupovat z úřední povinnosti za dodržování zákonných pravidel, vždy v konkrétní fázi trestního řízení, a to i v případě, že k takovému postupu nebyl dán žádný podnět či návrh některé ze stran trestního řízení. Orgány činné v trestním řízení jsou tak povinni k uskutečnění všech potřebných kroků z vlastní iniciativy, aby došlo k naplnění účelu trestního řízení. V každé projednávané věci mají postupovat stejně dle přesně stanovených zákonných podmínek, čímž by měla být zajištěna rovnost občanů před zákonem. Vždy mají takto postupovat urychleně bez zbytečných průtahů a při zachování respektu k základním lidským právům a svobodám.

Odlišnost mezi zásadou oficiality a zásadou legality bychom našli v jejich uplatnění v rámci jednotlivých stádií trestního řízení. Zásada oficiality platí pro všechna stadia trestního řízení, naopak zásada legality se projevuje jako důsledek zásady oficiality ve stádiu pro zahájení trestního řízení.¹²² Zároveň zásada oficiality zavazuje veškeré orgány činné v trestním řízení, vždy je konkretizována v jednotlivých fázích trestního řízení, pro který konkrétní orgán činný v trestním řízení daná povinnost je uložena. Zásada legality vedle toho, jakožto „pouze“ projev zásady oficiality, zavazuje státního zástupce. Jak jsem zmiňovala výše, účelem zásady oficiality má být zajištění rovnosti všech osob před zákonem, zásada legality má pak vystupovat jako garance rovnosti občana před zákonem a spravedlností.¹²³

Povinnost stíhat všechny trestné činy však nelze chápat absolutně, kdy trestní řád umožňuje výjimky z této povinnosti dle zákona, přímo použitelného předpisu EU a vyhlášené mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázána. Zákonem stanovené výjimky ze zásady legality, respektive z povinnosti státního zástupce stíhat všechny trestné činy, mají za účel především zajištění právní jistoty, již výše zmiňovanou rovnost občanů před zákonem a dále zajištění předvídatelnosti práva a rozhodování orgánů činných v trestním řízení. Na druhou

¹²² JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 143, ISBN 978-80-7502-550-0

¹²³ PIPEK, J. Oficiální nebo dalekosáhlé privatizované trestní řízení, Právník, č. 12, 2000, s. 1154

stranu takové výjimky z povinnosti k trestnímu stíhání u každého jedince, který formálně naplní znaky trestného činu, by v konečném důsledku vedlo k nadměrným tvrdostem a celkově neefektivnímu systému, především v případě spáchání bagatelních deliktů. Právě u těchto bagatelních deliktů není možné aplikovat hmotněprávní korektiv v podobě subsidiarity trestní represe¹²⁴, ale zároveň zde neexistuje veřejný zájem na zahájení trestního stíhání, příp. dalším vedením takového trestního stíhání.¹²⁵

Zásada legality a s ní spojená povinnost stíhat všechny trestné činy tak není pouze problematikou procesněprávní, ale její základy nalezneme i v hmotném právu. Konkrétně při posuzování trestní odpovědnosti vzhledem k pojmu a pojetí trestného činu.¹²⁶ Pojetí trestného činu rozlišujeme na materiální a formální. Materiální pojetí vychází z přesvědčení, že trestným činem je takový skutek, který je materiálně protiprávní, z důvodu jeho směřování proti účelu a smyslu ochrany konkrétního zájmu, a to bez ohledu na to, zda spácháním činu byla naplněna konkrétní skutková podstata trestného činu. V případě materiálního pojetí trestného činu je tak podstatné, aby čin dosáhl určitého stupně závažnosti, aby byl považován za trestný a státnímu zástupci tak vznikla povinnost ke stíhání takového trestného činu. Přesná kritéria pro stupeň závažnosti a tím stanovení materiálního znaku není zákonem jasně vymezeno, ale při určování stupně závažnosti se především nahlíží na míru ohrožení či porušení zákonem chráněného zájmu. Obecně je tedy dáván do popředí veřejný zájem nad zájmem individuálním, což odpovídá i zásadě subsidiarity trestní represe. Naopak formální pojetí trestného činu klade důraz na zákonem přesně vymezené typové znaky trestného činu, přičemž v případě spáchání činu orgány činné v trestním řízení pouze posuzují, zda došlo k naplnění těchto znaků, bez možnosti většího uvážení. Materiální hledisko v případě formálního pojetí, tedy posuzování míry závažnosti či společenské škodlivosti, se uplatní až v případě individualizace ukládaného trestu. Z formálního pojetí trestného činu vyplývá státnímu zástupci povinnost ke stíhání každého činu, který naplní tyto zákonem přesně vymezené znaky, což by ale v praxi vedlo ke stíhání i bagatelních činů a celkovému posílení trestní represe. Z tohoto důvodu dochází ke

¹²⁴ § 12 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb.

¹²⁵ GŘIVNA, T., DVOŘÁK, M. Důvody fakultativního zastavení trestného stíhání ve světle základních zásad trestního řízení. In ČENTÁŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.). Efektivnost' prípravného konania – súčasny stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum, Bratislava: Wolters-Kluwer SR, 2022, s. 150. ISBN 978-80-571-0547-3

¹²⁶ MULÁK, J. K otázce zásady procesní legality a opportunity v trestním řízení. Právní prostor, 2021. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/k-otazce-zasady-procesni-legality-opportunity-v-trestnim-řízení>

změkčení formálního pojetí dvěma korektivy, hmotněprávním a procesněprávním. Hmotněprávní korektiv zavádí prvky materiálního pojetí do zákonné definice trestného činu za tím účelem, aby bagatelní delikty nebyly vůbec považovány za trestné činy. Procesní korektiv je pak využíván v těch případech, kdy delikt je trestným činem, ale není zde dostatečný veřejný zájem na trestněprávním postihu. Oba tyto korektivy mají za účel umožnit zastavení trestního stíhání u těch trestných činů, na kterých absentuje dostatečný veřejný zájem pro jejich postihnutí.¹²⁷

Pojetí trestného činu v současné platné právní úpravě je založeno na formální pojetí trestního činu¹²⁸, což znamená, že jsou zákonem přesně vymezené znaky, které musí spáchaný čin vykazovat, aby byl označen za trestný. Takové formální pojetí je následně korigováno hmotněprávním korektivem v podobě subsidiarity trestní represe¹²⁹ a procesněprávním korektivem, který umožňuje státnímu zástupci zastavit trestní stíhání.¹³⁰ Podrobněji se věnuji procesněprávnímu korektivu a jejich společnému účelu s hmotněprávním korektivem v kapitole 4.1.3.2.

Zásada legality v otázce zahájení trestního řízení je důsledkem zásady oficiality, kdy je od této zásady odvozena pro fázi zahájení trestního řízení. Povinnost stíhat všechny trestné činy bychom tak mohli označit za projev zásady legality, jelikož právě na základě této zásady je uložena státnímu zástupci, jakožto pánovi sporu v přípravném řízení, povinnost ke stíhání všech trestných činů, o kterých se dozví, jsou-li splněny podmínky k zahájení trestního stíhání, s výjimkou striktně stanovených výjimek dle zákona, přímo použitelného předpisu EU a vyhlášené mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázána. Zároveň, aby státní zástupce mohl stíhat konkrétní spáchaný čin, musí vykazovat výše zmíněné znaky formálního pojetí trestního činu, které jsou přesně vymezeny v zákoně. Musí také vykazovat určitou míru škodlivosti, aby mohla být uplatněna pro pachatele trestní odpovědnost a důsledky s ní spojené, respektive aby nedošlo k hmotněprávní korekci v podobě zásady subsidiarity trestní represe. „Společenskou škodlivost nelze řešit v obecné poloze, ale je ji třeba zvažovat v konkrétním posuzovaném případě u každého spáchaného méně závažného trestného činu, u něhož je nutné ji zhodnotit s ohledem na intenzitu naplnění kritérií vymezených v § 39 odst. 2 tr. zákoníku, a

¹²⁷ JIRÍČEK, P., MAREK, T. Řešení bagatelních deliktů. Praha: Leges, 2014, s. 58-63, ISBN 978-80-87576-90-8

¹²⁸ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 30, ISBN 978-80-7502-637-8

¹²⁹ § 12 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb.

¹³⁰ § 159 a odst. 4 a § 172 odst. 2 písm. c) zákona č. 141/1961 Sb.

to ve vztahu ke všem znakům zvažované skutkové podstaty trestného činu a dalším okolnostem případu. Úvaha o tom, zda jde o čin, který s ohledem zásadu subsidiarity trestní represe není trestným činem z důvodu nedostatečné společenské škodlivosti případu, se uplatní za předpokladu, že posuzovaný skutek z hlediska spodní hranice trestnosti neodpovídá běžně se vyskytujícím trestným činům dané skutkové podstaty. Kritérium společenské škodlivosti případu je doplněno principem „ultima ratio“, z kterého vyplývá, že trestní právo má místo pouze tam, kde jiné prostředky z hlediska ochrany fyzických a právnických osob jsou nedostatečné, neúčinné nebo nevhodné.¹³¹ Je tedy proto nutné, se v každém konkrétním případě zabývat i vnitřním rozpoložením pachatele, pohnutkou a cílem, ale i jaký následek vyvolal daný čin vůči trestním zákoníkem chráněnému společenskému zájmu, v rámci skutkové podstaty zamýšleného trestného činu.

A zároveň, pokud na takový čin nelze aplikovat subsidiární zásadu, musí na potrestání pachatele existovat dostatečný veřejný zájem. Zákonem stanovené výjimky z této povinnosti státního zástupce pak tvoří situace, kdy orgány činné v trestním řízení nejsou povinny trestně stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozví, případně které tvoří alternativní řešení konkrétní věci.¹³² Tyto výjimky a tím i uplatnění zásady oportunitity v českém trestním řádu budu podrobně rozebírat v následující čtvrté kapitole.

¹³¹ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30.1.2013, sp. zn. Tpjn 301/2012

¹³² MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 154-158, ISBN 978-80-7502-387-2

4. Výjimky ze zásady legality

Zákonné znění zásady legality zakotvené v § 2 odst. 3 ukládá státnímu zástupci povinnost stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon, přímo použitelný předpis Evropské unie nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak. Z daného ustanovení tak vyplývá, že povinnost státního zástupce není absolutní a dané výjimky zásadně redukuje uvážení státního zástupce k zahájení trestního stíhání, kdy v některých případech je státní zástupce povinen trestní stíhání nezahájit nebo věc vyřídit jinak. V této kapitole se tak budu věnovat jednotlivým výjimkám ze zásady legality.

Výjimky ze zásady legality bychom mohli rozdělit do čtyř skupin. První skupina upravuje výjimky, kdy státní zástupce nesmí stíhat, a to i v případě, že by stíhat chtěl. Jedná se o případy, kdy jsou osoby vyňaté z pravomoci orgánů činných v trestním řízení proto, že požívají výsad a imunit, a to jak podle zákona, tak i podle mezinárodního práva, k zahájení trestního stíhání nebyl udělen souhlas nebo je nepřijatelné pro některý ze zákonem stanovených důvodů.¹³³

Druhou skupinu výjimek ze zásady legality tvoří institut dočasného odložení trestního stíhání.¹³⁴

Třetí skupina upravuje případy, kdy státní zástupce může stíhat, ale nemusí. Toto oprávnění státního zástupce je uplatňováno především v situacích, kdy je trestní stíhání neúčelné nebo jsou splněny podmínky k užití tzv. odklonů.¹³⁵

A poslední kategorii výjimek ze zásady legality tvoří výjimky, které jsou upraveny v přímo použitelných právních předpisech EU a ve vyhlášených mezinárodních smlouvách, kterými je Česká republika vázána.

4.1. Zákonné výjimky

Zákonné výjimky se mohou členit na tři skupiny. První skupinu zákonných výjimek ze zásady legality tvoří případy, kdy státní zástupce stíhat nesmí, a to i tehdy, kdy by stíhat chtěl. Samostatnou druhou skupinu zákonných výjimek ze zásady legality tvoří institut dočasného odložení trestního stíhání. A v poslední skupině jsou stanoveny výjimky ze zásady legality v podobě zastavení trestního stíhání, respektive tvoří jej instituty, kdy při naplnění podmínek k jejich užití a následné aplikaci konkrétního ustanovení dojde k zastavení trestního stíhání, což

¹³³ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 155, ISBN 978-80-7502-387-2

¹³⁴ tamtéž, s. 155

¹³⁵ tamtéž, s. 155

znamená, že při užití odklonů bude věc vyřešena alternativním způsobem. Patří sem povinnost státního zástupce zastavit trestní stíhání, možnost státního zástupce zastavit trestní stíhání a situace, kdy došlo ke splnění podmínek k možnosti užití tzv. odklonů.¹³⁶

4.1.1. Nepřípustnost trestního stíhání

Institut nepřípustnosti trestního stíhání je řazen mezi zákonné výjimky ze zásady legality. Případy, kdy státní zástupce za žádných okolností nesmí zahájit trestní stíhání, dělíme na čtyři skupiny výjimek. První skupina obsahuje případy nepřípustnosti trestního stíhání zakotvené v ustanovení § 10 TŘ, kdy jsou z pravomoci orgánů činných v trestním řízení vyňaty osoby, které požívají výsad a imunit podle zákona nebo mezinárodního práva. Další skupina je spojena s podmínkou udělení souhlasu poškozeným k trestnímu stíhání v případech stanovených v zákoně. Zákonné ustanovení tohoto institutu bychom pak našli v § 163 a § 163a TŘ. Za třetí je tomu tak v případech nepřípustnosti trestního stíhání dle podmínek stanovených v ustanovení § 11 TŘ. Poslední skupina, která ukládá státnímu zástupci povinnost nezahájit trestní stíhání, se týká případů, kdy jurisdikce státu je zúžena přímo použitelným předpisem EU nebo vyhlášenou mezinárodní smlouvou, kterou je ČR vázána.¹³⁷ Tuto poslední skupinu výjimek ze zásady legality budu podrobněji rozebírat v kapitolách 4.2. a 4.3.

4.1.1.1. Výsady a imunity podle zákona

První skupina výjimek nepřípustnosti trestního stíhání upravuje ustanovení § 10 TŘ. Dané ustanovení zakotvuje osoby požívající výsad a imunit podle zákona nebo mezinárodního práva a na základě těchto výsad jsou osoby vyňaty z pravomoci orgánů činných v trestním řízení. Mezi tyto osoby řadíme prezidenta republiky, poslance a senátory. Tato jejich exempce má ústavněprávní zakotvení.¹³⁸

Prezident republiky není z výkonu své funkce odpovědný na základě čl. 54 odst. 3 Ústavy a tím je prezidentovi garantována v souvislosti s výkonem funkce hmotněprávní imunita absolutní povahy.¹³⁹ Omezení stíhatelnosti prezidenta pak máme zakotvené v čl. 65 odst. 1 Ústavy „Prezidenta republiky nelze po dobu výkonu funkce zadržet, trestně stíhat ani stíhat pro

¹³⁶ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 155, ISBN 978-80-7502-387-2

¹³⁷ tamtéž, s. 155

¹³⁸ ŠÁMAL, P. Trestní řád: Komentář. 7. vydání, 2013, s. 189-197. Dostupné z: Beck-online

¹³⁹ RYCHETSKÝ, P., LANGÁŠEK, T., HERC, T., MLSNA, P. a kol. Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 535-537, ISBN 978-80.7478-809-3

přestupek nebo jiný správní delikt.“ Dané ustanovení bylo do současného znění změněno novelou, která byla provedena ústavním zákonem č. 71/2012 Sb., kdy byla přidána fráze „po dobu výkonu funkce“. Prezidenta republiky tak nelze trestně stíhat po dobu výkonu jeho funkce, ale po skončení výkonu, lze bývalého prezidenta stíhat nejen za protiprávní činy spáchané před ujednáním se funkcí, ale i za činy spáchané po dobu výkonu prezidentské funkce. Samozřejmě nesmí dojít k promlčení trestnosti těchto spáchaných trestných činů. V ustanovení čl. 65 odst. 2 Ústavy je však zakotvena možnost podat proti prezidentu republiky v době výkonu funkce ústavní žalobu k Ústavnímu soudu pro velezradu nebo hrubé porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku. K podání ústavní žaloby je oprávněn Senát se souhlasem Poslanecké sněmovny.¹⁴⁰ Odpovědnost prezidenta republiky můžeme shrnout tak, že „nemůže být po dobu výkonu své funkce stíhán pro trestný čin ani jiný správní delikt, ale může nést odpovědnost za spáchání speciálního veřejnoprávního deliktu, kterým se rozumí velezrada a jednání, které má za charakter hrubé porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku“.¹⁴¹

Z trestního stíhání jsou nadále vyňati poslanci a senátoři. Konkrétně v čl. 27 odst. 1 Ústavy „Poslance ani senátora nelze postihnout pro hlasování v Poslanecké sněmovně nebo Senátu nebo jejich orgánech“, nepostihnutelnost poslanců a senátorů je posilněna i v čl. 27 odst. 2 Ústavy „Za projevy učiněné v Poslanecké sněmovně nebo Senátu nebo v jejich orgánech nelze poslance nebo senátora trestně stíhat“. Z daných ustanovení nám tak vyplývá, že osoba v souvislosti s výkonem svého poslaneckého či senátorského mandátu, nemůže být postihnuta a trestně stíhána za hlasování a projevy učiněné v Poslanecké sněmovně, Senátu nebo jejich orgánech. Ustanovení odst. 1 upravuje hmotněprávní exempci Poslanců a Senátorů ve veřejném právu, jinými slovy tak vylučuje trestněprávní odpovědnost v plném rozsahu a současně vylučuje stíhání za správní delikty a přestupky. Ustanovení čl. 27 odst. 2 Ústavy, ve své druhé větě dodává, že „Poslanec nebo senátor podléhá jen disciplinární pravomoci komory, jejímž je členem.“ Odst. 2 tak stanovuje poslancům a senátorům za své projevy učiněné ve své komoře nebo v jejich orgánech, neodpovědnost nejen za trestné činy, ale i za jiné veřejnoprávní delikty včetně přestupků. Spáchané přestupky však podléhají pouze disciplinární pravomoci komory a mohou být stíhatelné jen v disciplinárním řízení své komory.¹⁴²

¹⁴⁰ Čl. 65 odst. 3 Ústavy, „K přijetí návrhu ústavní žaloby Senátem je třeba souhlasu třípětinové většiny přítomných senátorů. K přijetí souhlasu Poslanecké sněmovny s podáním ústavní žaloby je třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců; nevysloví-li Poslanecká sněmovna souhlas do tří měsíců ode dne, kdy o něj Senát požádá, platí, že souhlas nebyl dán.“

¹⁴¹ SLÁDEČEK, V. Ústava České republiky: Komentář. 2. vydání. 2016, s. 647-659. Dostupné z: Beck-online

¹⁴² SYLLOVÁ, J., Ústava České republiky: Komentář. 2. vydání. 2016, s. 302-345. Dostupné z: Beck-online

V případě, že vznikne pochybnost o tom, zda nebo do jaké míry je osoba vyňata z pravomoci orgánů činných v trestním řízení, rozhoduje formou usnesení Nejvyšší soud v rámci řízení o předběžné otázce. Činí tak na návrh dotčené osoby, státního zástupce nebo soudu. Takové rozhodnutí Nejvyššího soudu je následně závazné pro všechny orgány činné v trestním řízení.¹⁴³

Výsady a imunity podle mezinárodního práva podrobněji rozeberu níže v této kapitole, konkrétně v kapitole 4.3.

4.1.1.2. Udělení souhlasu poškozeným k trestnímu stíhání

Institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného je zakotven v ustanovení § 163 TŘ ve spojení s § 163a TŘ. Do právního řádu byl vložen na základě novely trestního řádu, provedenou zákonem č. 178/1990 Sb. Do roku 1990 tak docházelo ke stíhání všech trestných činů z úřední povinnosti bez ohledu na stanovisko poškozeného. Citované ustanovení představuje významný zásah do zásady legality a oficiality, kdy určuje taxativní výčet trestných činů, u kterých se trestní stíhání zahajuje, případně se v již zahájeném trestním stíhání pokračuje, pouze se souhlasem poškozeného.¹⁴⁴ Fenyk pak v učebnici pod jeho autorským vedením tento institut označuje za obdobu tzv. soukromé žaloby, resp. podpůrné žaloby, s výjimkou toho, že dle citovaného ustanovení právo poškozeného tvoří absolutní překážku v trestním řízení.¹⁴⁵

Významný průlom do zásady legality a oficiality u konkrétních trestných činů spočívá ve vyvolání konfliktu mezi veřejným zájmem na trestním stíhání, zájmem poškozeného a dalších osob uvedených v daném ustanovení ve prospěch obviněného. Poškozený, který má blízký vztah k pachateli, může být v konečném důsledku po udělení souhlasu k trestnímu stíhání fakticky také dotčen. Úprava tohoto institutu tak vychází z mínění, že ochrana poškozeného a současně soukromého života pachatele má přednost před trestním stíhání a případným potrestáním pachatele. Podmínkou je, aby poškozeným byla osoba, která by vůči obviněnému měla právo na odepření výpovědi ve smyslu § 100 odst. 2 TŘ. Jedná se o „příbuzného v pokolení přímém, sourozence, osvojitele, osvojence, manžela, partnera nebo

¹⁴³ ŠÁMAL, P. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 189-197. Dostupné z: Beck-online

¹⁴⁴ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 935, ISBN 978-80-7502-637-8

¹⁴⁵ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 493. ISBN 978-7598-306-0

druha anebo jinou osobu v poměru rodinném nebo obdobném“.¹⁴⁶ Pro existenci tohoto vzájemného vztahu je rozhodná doba od momentu, kdy má být zahájeno trestní stíhání, až do pravomocného skončení věci. Je tedy nezbytné, aby vztah existoval v době vedení trestního stíhání. Zda uvedený vztah fakticky existoval v době spáchání trestného činu, pro který je trestní stíhání podmíněno souhlasem poškozeného, není rozhodující.¹⁴⁷

Specifickým případem k udělení nebo odepření souhlasu k trestnímu stíhání je u trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1 a odst. 2 TZ. Zákon v tomto případě umožňuje udělit nebo odepřít souhlas pouze poškozenému, který byl v době spáchání činu ve vztahu vůči pachateli manželem, partnerem¹⁴⁸ nebo druhem. Umožňuje také, aby vztah v době vedení trestního stíhání již neexistoval, pokud v době naplnění skutkové podstaty existoval.¹⁴⁹

Aby daného institutu v blízkých vztazích nebylo zneužíváno, zákon stanovil formální podmínky k udělení takového souhlasu. Poškozený tento souhlas sděluje písemně, případně se zaznamená do protokolu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Právo k udělení výslovného souhlasu poškozeného je nutné učinit ještě před zahájením trestního stíhání, popř. bylo-li trestní stíhání již zahájeno, je povinností orgánů činných v trestním řízení požadovat tento souhlas poškozeného ihned po stanovení vzájemného poměru mezi poškozeným a obviněným.¹⁵⁰ „Souhlas poškozeného s trestním stíháním obžalovaného musí být určitým a srozumitelným projevem jeho vůle adresovaný orgánu činnému v trestním řízení. Není možné, aby byl daný souhlas vyvozován implicitně, což znamená pouze z okolností případu, jeho vztahu k obžalovanému, z výpovědi svědků apod.“ Tuto podmínku konkretizoval Vrchní soud v Praze, kdy tento názor vyslovil ve svém usnesení.¹⁵¹ Pokud poškozený po vyzvání souhlas s trestním řízením neudělí, je mu poskytnuta přiměřená lhůta, nejvýše v trvání 30 dnů, k dání souhlasu. Dojde-li k marnému uplynutí lhůty, souhlas již nelze dodatečně dát.¹⁵² Současně již

¹⁴⁶ § 100 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb.

¹⁴⁷ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M., *Trestní řád: Komentář*, 7. vydání, 2013, s. 2114-2122. Dostupné z: Beck-online

¹⁴⁸ ve smyslu § 1 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb.

¹⁴⁹ tamtéž, s. 2114-2122

¹⁵⁰ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA T. a kol. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 494. ISBN 978-7598-306-0

¹⁵¹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3.7.2022, sp. zn. 5 To 31/2002

¹⁵² § 163a odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb.

udělený souhlas je možné vzít zpět, a to až do té doby, než se soud odebere k závěrečné poradě.¹⁵³

Důležité je dodat, že poškozený dává souhlas pro konkrétní právní kvalifikaci trestného činu uvedenou ve výčtu ustanovení § 163 odst. 1 TŘ. Pokud v průběhu trestního řízení nastane změna právní kvalifikace trestného činu, proti němuž je vedeno trestní stíhání, a i v takto změněné kvalifikaci je nutný souhlas poškozeného, je nutné bezodkladně takový souhlas vyžádat.¹⁵⁴

Výjimku z povinnosti udělení daného souhlasu tvoří situace, které jsou vyjmenovány v ustanovení § 163a odst. 1 TŘ. Případy, kdy souhlasu poškozeného není třeba, byly do trestního řádu zavedeny novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., která právě dala podobu současnému znění § 163a odst. 1 TŘ. Situace, kdy souhlasu není potřeba jsou:

- a) „byla takovým činem způsobena smrt,
- b) poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena,
- c) poškozeným je osoba mladší 15 let,
- d) z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vztah zpět v tísní vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.“

Trestní stíhání tak bude zahájeno bez ohledu na to, zda byl souhlas poškozeného dán, či nikoli. Ve stíhání daných trestných činů, k jejichž zahájení trestního stíhání není potřeba souhlasu poškozeného, je patrný převažující veřejný zájem na potrestání pachatele. Souhlas není vyžadován především z důvodu, kdy poškozený pro svůj zdravotní stav, či nedostatečnou způsobilost takový souhlas nemohl udělit.¹⁵⁵

Jak jsem zmiňovala již na začátku, udělení souhlasu poškozeného k zahájení trestního stíhání je výrazným zásahem do zásady legality a oportunitity, naopak při postupu dle ustanovení § 163a odst. 1 TŘ, tedy v případech, kdy není potřeba souhlasu poškozeného, se v plné podobě aplikuje opět zásada legality a oficiality.

Pokud nedojde k udělení souhlasu poškozeným, případně poškozený svůj souhlas vezme zpět, dochází k nezahájení trestního stíhání ve smyslu § 11 odst. 1 písm. l) TŘ. Naopak pokud

¹⁵³ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 494, ISBN 978-7598-306-0

¹⁵⁴ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 2114-2122. Dostupné z: Beck-online

¹⁵⁵ tamtéž, s. 2114-2122

trestní stíhání i přes neudělení souhlasu poškozeného zahájeno, státní zástupce má na základě ustanovení § 172 odst. 1 písm. d) TŘ povinnost trestní stíhání zastavit.

Institut souhlasu poškozeného s trestním stíhání je jedním z úvah předmětu *de lege ferenda*, kdy na jeho adresu směřuje kritika především pro existenci pouze omezeného okruhu osob, které mohou udělit souhlas k trestnímu stíhání. Konkrétně je zde požadavek na existenci příbuzenského vztahu mezi poškozeným. Dalším bodem kritiky je pochybné začlenění jednotlivých trestných činů, k jejichž stíhání je potřeba souhlasu, především z důvodu „nekoncepčnosti, nesystematičnosti a neprovázanosti“¹⁵⁶. Ustanovení § 163 TŘ obsahuje i zvlášť závažné zločiny s vysokým stupněm nebezpečnosti pro společnost a na druhou stranu, některé méně závažné činy v citovaném ustanovení chybí.¹⁵⁷

Vzhledem k výše zmíněným skutečnostem, které autorka v článku uvádí, mám za to, že institut není příliš šťastně konstruován. Kvůli stanovenému okruhu osob se již nepřihlíží k ostatním poškozeným, kteří by případně zastávali názor k nedostíhání a následnému potrestání pachatele, jelikož by to pro ně mohlo mít faktické důsledky. Myslím si tak, že v případném Novém trestním řádu, či další novelizaci současného trestního řádu, by takové omezení okruhu osob mělo být odstraněno. Současně spatřuji za nesprávné zařazení některých trestných činů, např. trestný čin omezování osobní svobody podle § 171 odst. 1 a odst. 2 TZ. Myslím si, že se jedná o velmi závažný trestný čin, jehož objektem je osobní svoboda člověka, což je dle čl. 8 Listiny jedno ze základních lidských práv a svobod. Pachatel, který se dopustil takového trestného činu by tak měl být potrestán bez ohledu na postoj poškozeného k trestnímu stíhání a myslím si, že by v daném výčtu neměl být.

Na závěr se ztotožňuji s názorem autorky, že souhlas poškozeného by se měl uplatňovat výhradně u méně závažných trestných činů, u nichž není třeba dávat důraz na generální prevenci. Naopak k výjimkám ze zásady legality a oficiality by nemělo docházet u závažných trestných činů, jelikož zde si myslím převažuje veřejný zájem na potrestání pachatele, a především zájem na ochraně společnosti před jeho jednáním, než jaké je stanovisko poškozeného k takovému trestnímu stíhání.

¹⁵⁶ KADERÁVKOVÁ, M. Souhlas poškozeného s trestním stíhání. *Trestněprávní revue* č. 1/2023, s. 1. Dostupné z: Beck-online

¹⁵⁷ tamtéž, s. 1

4.1.1.3. Nepřípustnost trestního stíhání na základě § 11 a §11a TŘ

Další skupinu výjimek ze zásady legality tvoří případy nepřípustnosti zahájení trestního stíhání, které jsou zakotveny v ustanovení § 11 a § 11a TŘ. Současné znění ustanovení § 11 TŘ bylo změněnou novelou trestního řádu, která byla provedena zákonem č. 183/2017 Sb.¹⁵⁸

Pokud nastane nějaký z taxativně stanovených důvodů uvedených v § 11, trestní stíhání nesmí být zahájeno ve smyslu § 160 odst. 1 TŘ, místo toho se celá věc odloží ve smyslu ustanovení § 159a odst. 2 TŘ¹⁵⁹, bez toho, aniž by se zahájilo trestní stíhání. Naopak tomu bude u již zahájeného trestního stíhání proti konkrétní osobě, kdy v průběhu došlo u obviněného ke skutečnosti způsobující nepřípustnost trestního stíhání, případně se o této skutečnosti dozvěděl státní zástupce nebo policejní orgán až po zahájení trestního stíhání. V takovém případě je povinností orgánu činného v trestním stíhání zastavit dle ustanovení § 172 odst. 1 písm. d) TŘ.¹⁶⁰

Zahájení, respektive nezahájení trestního stíhání se týká vždy konkrétního skutku, pro který je obviněný stíhán. Současně pokud se nepřípustnost trestního stíhání týká pouze jen některého z dílčích útoků pokračujícího trestného činu¹⁶¹, „nebrání to tomu, aby se ohledně zbylé části takového činu konalo trestní stíhání“.¹⁶² Povinnost stíhat všechny trestné činy se tak vztahuje na dílčí útoky pokračujícího trestného činu. Moment, který od sebe odděluje jednotlivé pokračující trestné činy je z hlediska trestního práva procesního vydání usnesení o zahájení trestního stíhání. Pokud tak pachatel bude pokračovat v páchání trestné činnosti i po sdělení obvinění, nebude se jednat o jeden trestný čin, a to i v případě, že by na sebe daná činnost plynule navazovala.¹⁶³ Pokud během již zahájeného trestného stíhání tak vyjde najevo, že obviněný naplnil skutkovou podstatu dalšího trestného činu, který nebyl uveden v usnesení o zahájení trestního stíhání, je nutné vydat nové usnesení o zahájení trestního stíhání pro tento

¹⁵⁸ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 642, ISBN 978-80-7502-637-8

¹⁵⁹ § 159a odst. 2 TŘ: „Státní zástupce nebo policejní orgán před zahájením trestního stíhání odloží usnesením věc, je-li trestní stíhání nepřípustné podle § 11“.

¹⁶⁰ ŠÁMAL, P. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 197-228. Dostupné z: Beck-online

¹⁶¹ Pokračování v trestném činu je zakotveno v ustanovení § 116 TZ: „Pokračováním v trestném činu se rozumí takové jednání, jehož jednotlivé dílčí útoky vedené jednotným záměrem naplňují, byť i v souhrnu, skutkovou podstatu stejného trestného činu, jsou spojeny stejným nebo podobným způsobem provedení a blízkou souvislostí časovou a souvislostí v předmětu útoku.“

¹⁶² ŠÁMAL, P. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 197-228. Dostupné z: Beck-online

¹⁶³ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 157-165, ISBN 978-80-7502-576-0

nový útok. Z daných důvodů je tak nutné, aby ve výroku usnesení o zahájení trestního stíhání byl přesně vymezen spáchaný skutek, aby nedošlo k jeho záměně s jiným trestným činem, než pro který byl označen.¹⁶⁴

Zákonné skutečnosti dle ustanovení § 11 odst. 1 TŘ, pro které je nepřípustné zahájit trestní stíhání, jsou v následujících případech:

- a) nařídí-li to prezident republiky, uživ svého práva udílet milost nebo amnestii,
- b) je-li trestní stíhání je promlčeno,
- c) jde-li o osobu, která je vyňata z pravomoci orgánů činných v trestním řízení, nebo o osobu, k jejímuž stíhání je podle zákona třeba souhlasu, jestliže takový souhlas nebyl oprávněným orgánem dán, nejde-li o dočasné vynětí nebo není-li trestní stíhání osoby pro nedostatek souhlasu oprávněného orgánu nepřípustné pouze dočasně,
- d) jde-li o osobu, která pro nedostatek věku není trestně odpovědná,
- e) proti tomu, kdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého
- f) proti tomu, jehož těžká choroba trvale vylučuje jeho postavení před soudem,
- g) proti tomu, jemuž duševní choroba, která nastala až po spáchání činu, trvale znemožňuje chápat smysl trestního stíhání,
- h) proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozsudkem soudu nebo bylo rozhodnutím soudu nebo jiného oprávněného orgánu pravomocně zastaveno, jestliže rozhodnutí nebylo v předepsaném řízení zrušeno,
- i) proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozhodnutím o schválení narovnání, jestliže rozhodnutí nebylo v předepsaném řízení zrušeno,
- j) proti tomu, proti němuž dřívější stíhání pro týž skutek skončilo pravomocným rozhodnutím o postoupení věci s podezřením, že skutek je přestupkem nebo kárným proviněním, jestliže rozhodnutí nebylo v předepsaném řízení zrušeno,
- k) jestliže dřívější řízení pro týž skutek proti téže osobě skončilo pravomocným rozhodnutím o přestupku a uplynula-li lhůta pro zahájení přezkumného řízení podle jiného právního předpisu, ve kterém může být rozhodnutí o přestupku zrušeno,
- l) je-li trestní stíhání podmíněno souhlasem poškozeného a souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět,
- m) stanoví-li tak vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nebo

¹⁶⁴ ŠÁMAL, P. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 197-228. Dostupné z: Beck-online

- n) proti tomu, ohledně něhož bylo trestní řízení pro týž skutek předáno do cizího státu, pokud mu byl pro tento skutek cizozemským soudem pravomocně uložen trest nebo ochranné opatření, které vykonává nebo již vykonal, nebo je nelze podle práva tohoto státu vykonat, nebo bylo cizozemským soudem pravomocně upuštěno od uložení trestu, anebo pravomocně rozhodnuto o zproštění obžaloby.

Další výjimky, kdy trestní stíhání nemůže být zahájeno a bylo-li již zahájeno nesmí být v něm pokračováno a musí být zastaveno, upravuje ustanovení § 11 odst. 2 TŘ. Tomu je tak v případě, že „bylo-li soudem nebo jiným justičním orgánem členského státu Evropské unie nebo státu přidruženého mezinárodní smlouvou k provádění schengenských předpisů pro týž skutek vydáno rozhodnutí, kterým byl osobě pravomocně uložen trest nebo ochranné opatření, které vykonává nebo již vykonala nebo je nelze podle práva vykonat, nebo kterým bylo pravomocně upuštěno od uložení trestu nebo byla osoba pravomocně zproštěna obžaloby, nebo které má účinky pravomocného zastavení trestního stíhání, ledaže např. nevytváří ve státě v němž bylo vydáno překážku věci rozhodnuté (res iudicata), bylo vydáno výlučně z důvodu, že v jiném státě bylo zahájeno trestní stíhání proti téže osobě pro týž skutek, bylo vydáno výlučně z důvodu, že skutek není trestným činem nebo že nespadá do pravomoci orgánů státu, který takové rozhodnutí vydal nebo bylo vydáno výlučně z některého z důvodů odpovídajících důvodům uvedeným v odst. 1 písm. a), c) až e), l) nebo m).“.¹⁶⁵ Současné znění citovaného ustanovení je v trestním řádu od roku 2014, kdy došlo k novele řádu zákonem č. 105/2013 Sb., „v návaznosti na čl. 50 Listiny základních práv EU, čl. 54 Schengenské prováděcí úmluvy a související judikaturu Soudního dvora Evropské unie se vymezuje, kdy se ve vztahu k rozhodnutím jiných členských států EU a tzv. přidružených států (Norsko, Island, Švýcarsko) uplatní důvod nepřípustnosti trestního stíhání spočívající v uplatnění věci rozhodnuté“.¹⁶⁶

Pokud dojde k zastavení trestního stíhání pro některý z důvodů dle § 11 odst. 1 písm. a), b) nebo l), může se v trestním stíhání pokračovat, jestliže do tří dnů od doby, kdy bylo usnesení o zastavení trestního stíhání oznámeno obviněnému, že trvá na projednání věci. Obviněný o tomto svém právu musí být poučen.¹⁶⁷

Trestní stíhání nemůže být na základě ustanovení § 11a odst. 1 TŘ zahájeno proti téže osobě a pro týž skutek, jestliže státní zástupce rozhodl ve zkráceném přípravném řízení o

¹⁶⁵ § 11 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb.

¹⁶⁶ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 643, ISBN 978-80-7502-637-8

¹⁶⁷ § 11 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb.

schválení narovnáání a věc odložil a dále pokud rozhodl o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání, jestliže se podezřelý osvědčil nebo se má za to, že se osvědčil a dané rozhodnutí nebylo zrušeno.

4.1.2. Dočasné odložení trestního stíhání

Institut dočasného odložení trestního stíhání je relativně samostatnou specifickou kategorií výjimky ze zásady legality. Jelínek označuje tento institut jako masivní výjimku ze zásady legality, která umožňuje efektivní odhalování a stíhání závažné skryté kriminality. Obecně ale tento institut umožňuje oddálení trestního stíhání na časově neomezenou dobu.¹⁶⁸

Jak jsem již zmiňovala, jedná se o poměrně samostatnou kategorii výjimky ze zásady legality, kdy v úvahách trestněprávních autorů vyvstává otázka, zda se jedná o projev zásady opportunity či nikoli. Gřivna se k institutu dočasného odložení trestního stíhání, staví tak, že pro jeho dočasnou povahu ho nepovažuje za oportunní oprávnění.¹⁶⁹ Fenyk v učebnici pod jeho vedením k danému institutu uvádí, že jde o určitou dobu institutu spolupracujícího obviněného, s tím rozdílem, že k použití institutu dočasného odložení trestního stíhání dochází ještě před zahájením trestního stíhání.¹⁷⁰ Kdy tedy institut spolupracujícího obviněného je oportunním prvkem zavedeným do našeho právního řádu. Šámal pak v učebnici pod jeho vedením označuje institut dočasného odložení trestního stíhání za „závažnou výjimku ze zásady legality a oficiality a je proto nutné mít takovou výjimku v zákoně přímo formulovanou“.¹⁷¹

Institut dočasného odložení trestního stíhání bychom v trestním řádu našli v několika různých formách. Konkrétně na základě ustanovení § 160 odst. 1 TŘ je možné oddálit zahájení trestního stíhání za naplnění podmínek dle ustanovení § 159b odst. 1, odst. 3 TŘ a ustanovení § 159c TŘ. Oddálení trestního stíhání má sloužit k objasnění určité trestné činnosti nebo zjištění pachatelů. Na základě novely z roku 2016, provedenou zákonem č. 163/2016 Sb., bylo přidáno do trestního řádu ustanovení umožňující dočasné odložení trestního stíhání také v případě výsad

¹⁶⁸ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 146, ISBN 978-80-7502-550-0

¹⁶⁹ GŘIVNA, T. Několik poznámek k zásadě opportunity v návrhu věcného záměru nového trestního řádu. Trestní právo, č. 12, 2004, s. 6

¹⁷⁰ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 491, ISBN 978-80-7598-306-0

¹⁷¹ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 514, ISBN 978-80-7400-496-4

a imunit podle zákona nebo mezinárodního práva nebo pokud je trestní stíhání osoby pro nedostatek souhlasu oprávněného orgánu dočasně nepřipustné.¹⁷²

Dočasné odložení trestního stíhání jako takové je zakotveno v ustanovení § 159b a § 159c TŘ, která opravňují policejní orgán se souhlasem státního zástupce k dočasnému odložení zahájení trestního stíhání na nezbytnou dobu, nejdéle však o dva měsíce, a to za účelem objasnění trestné činnosti spáchané ve prospěch organizované zločinecké skupiny, nebo jiného úmyslného trestného činu, anebo zjištění jejich pachatelů. Lhůtu lze pro přetrvávající existenci důvodů, pro které bylo dočasně odloženo trestního stíhání, prodloužit o další dva měsíce, a to i opakovaně, vždy na návrh policejního orgánu se souhlasem státního zástupce. Citované ustanovení se aplikuje především v konkrétních případech závažné trestné činnosti, Jelínek uvádí typicky u tzv. organizované nebo drogové kriminality.¹⁷³

Institut dočasného odložení trestního stíhání se na základě ustanovení § 159b odst. 3 TŘ také uplatní v případě stíhání osoby, která je vyňata z pravomoci orgánů činných v trestním řízení podle § 10 TŘ. Dále také v případě, že její trestní stíhání je dočasně nepřipustné pro nedostatek souhlasu oprávněného orgánu. Takovým souhlasem se v případě trestního stíhání po dobu trvání mandátu poslance¹⁷⁴, senátora¹⁷⁵ a po dobu výkonu funkce soudce Ústavního soudu¹⁷⁶ a Veřejného ochránce práv¹⁷⁷, rozumí souhlas příslušné komory. Nedojde-li k poskytnutí souhlasu k trestnímu stíhání, je po dobu trvání mandátu vyloučeno. Dále možnost k odložení trestního stíhání je policejnímu orgánu umožněno dle ustanovení § 159b odst. 4 TŘ, v případě, kdy dřívější řízení pro týž skutek proti téže osobě skončilo pravomocným rozhodnutím o přestupku a dosud neuplynula lhůta pro zahájení přezkumného řízení, v němž by toto rozhodnutí mohlo být příslušným správním orgánem zrušeno. Je tedy možné, aby došlo ke zrušení pravomocného rozhodnutí o přestupku, jelikož vyšly najevo nové skutečnosti, na základě kterých by měl být takový skutek posouzen jako trestný čin. Citované ustanovení tak

¹⁷² JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 556-557, ISBN 978-80-7502-550-0

¹⁷³ tamtéž, s. 146-147

¹⁷⁴ Čl. 27 odst. 4 Ústavy České republiky

¹⁷⁵ Čl. 27 odst. 4 Ústavy České republiky

¹⁷⁶ Čl. 86 odst. 1 Ústavy České republiky

¹⁷⁷ § 7 odst. 1 zákona č. 349/1999 Sb.

umožňuje v přezkumném řízení odstranit překážku postupu v řízení tím, že dojde ke zrušení rozhodnutí o přestupku, které brání trestnímu stíhání o totožném skutku.¹⁷⁸

Jednotlivé důvody pro odložení trestního stíhání se v citovaných ustanovení se liší, a proto i stanovená lhůta je pouze v § 159b odst. 1 a v odst. 4, v § 159b odst. 3 již nikoli. Z daných důvodů je to logické, jelikož v odstavci prvním je z kriminalistického hlediska zájem na trvání fungování celé zločinecké skupiny, tak aby nedošlo k ukvapenému prozrazení konkrétních informací potřebných pro fungování celé struktury organizované skupiny a tím i k odhalení dalších skutků dalšího pachatele trestné činnosti. Naproti tomu v odstavci třetím se trestní řízení odkládá na dobu, po kterou bude existovat překážka výkonu mandátu, funkce, či pokud bude trvat jiná překážka trestního stíhání.¹⁷⁹

Pokud pomínou důvody, pro které bylo odloženo trestní stíhání, má policejní orgán na základě § 159b odst. 6 TŘ povinnost trestní stíhání neprodleně zahájit, pokud tomu nebrání jiné okolnosti. Komentář k trestnímu řádu za tyto okolnosti označuje např. dočasnou nedosažitelnost podezřelého, vůči němuž je třeba zahájit trestní stíhání. Bylo-li trestní stíhání odloženo na určitou dobu, ve které pomínou takové důvody, musí policejní orgán zahájit trestní stíhání a nikoli setrvat do uplynutí lhůty.¹⁸⁰

Ustanovení § 159c TŘ umožňuje odložit trestní stíhání u specificky vyjmenovaných trestných činů korupční povahy, např. trestného činu pletich v insolvenčním řízení nebo trestného činu pletich při zadávání veřejné zakázky a při veřejné soutěži. Trestní stíhání může být odloženo na základě rozhodnutí policejního orgánu jen v případě, že podezřelý ze spáchání těchto trestných činů na požádání dobrovolně poskytl nebo slíbil úplatek, majetkový nebo jiný prospěch. Současně podezřelý oznámí policejnímu orgánu veškeré informace, kterými disponuje a souvisí s trestnou činností osoby, která o úplatek či majetkový prospěch požádala. Aby došlo k odložení trestního stíhání, musí být splněna ještě podmínka, která dává této osobě povinnost podat v přípravném řízení i v řízení před soudem úplnou a pravdivou výpověď o těchto skutečnostech.¹⁸¹ Právo rozhodnout o dočasném odložení trestního stíhání na základě

¹⁷⁸ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 921-923, ISBN 978-80-7502-637-8

¹⁷⁹ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 2050-2053. Dostupné z: Beck-online

¹⁸⁰ tamtéž, s. 2050-2053

¹⁸¹ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 923-924, ISBN 978-80-7502-637-8

citovaného ustanovení má policejní orgán bez nutnosti souhlasu státního zástupce. Je tomu tak především z důvodu nutnosti rychlého rozhodnutí.¹⁸²

Účelem daného ustanovení je především „motivace příslibem beztrestnosti uplácejícího, aby oznámil orgánům činných v trestním řízení protiprávní jednání upláceného a dále spolupracoval s orgány činnými v trestním řízení sdělením relevantních informací a zejména tím, že se zaváže podat v přípravném řízení i v hlavním líčení úplnou a pravdivou výpověď o skutečnostech uvedených v citovaném ustanovení“.¹⁸³

Pokud státní zástupce rozhodne, že nedošlo k naplnění podmínek dle § 159c odst. 1 TŘ, policejní orgán neprodleně zahájí trestní stíhání.¹⁸⁴

4.1.3. Zastavení trestního stíhání

Další skupina tvořící výjimky ze zásady legality tvoří instituty, na základě kterých dojde k zastavení trestního stíhání. Tuto kategorii výjimky ze zásady legality bychom mohli rozdělit na dvě skupiny. První skupina této výjimky jsou případy, které využívají aplikaci zásady oportunity, kdy absentuje veřejný zájem na zahájení trestního stíhání a převažuje zde nízká závažnost spáchaného činu. Druhá skupina pak upravuje případy, kdy veřejný zájem je pouze oslaben, nikoli zcela zaniklý a naplňuje to podmínky k aplikaci odklonů, tedy je zde možnost alternativního vyřešení věci.¹⁸⁵ V následující kapitole budu rozebírat první skupinu této kategorie z výjimek ze zásady legality, odklonům se podrobněji věnuji v následující kapitole 4.1.4.

Výjimky ze zásady legality v podobě zastavení trestního řízení tvoří případy, kdy státní zástupce má povinnost zastavit trestní stíhání a kdy je státnímu zástupci dáno k uvážení, zda trestní stíhání zastavovat. Institut zastavení trestního řízení je v trestním řádu zakotven ustanovení § 172 TŘ, konkrétně po novele provedené zákonem č. 265/2001 Sb., a jedná se o

¹⁸² JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 557,

ISBN 978-80-7502-550-0

¹⁸³ tamtéž, s. 147-148

¹⁸⁴ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 491, ISBN 978-7598-306-0

¹⁸⁵ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 154-156, ISBN 978-80-7502-387-2

jednu z možností k meritornímu vyřízení věci v přípravném řízení a k takovému zastavení je oprávněn pouze státní zástupce.¹⁸⁶

Pokud je na základě výsledků vyšetřování dostatečně odůvodněna možnost postavit obviněného před soud, je na něj podána obžaloba. V průběhu vyšetřování však mohou vyjít najevo takové okolnosti, dle kterých je trestní stíhání obviněného vyloučeno, a to i přes fakt, že podezření vůči němu je dostatečně odůvodněno. A právě v těchto případech je státnímu zástupci uložena povinnost k zastavení trestního stíhání. Dále zákon zná i důvody, které nezakládají povinnost k zastavení trestního stíhání, ale je na uvážení státního zástupce, zda trestní stíhání zastaví či nikoli. V obou případech tak činí formou usnesení a zastavení trestního stíhání má pro stíhanou osobu podobné účinky jako zprošťující rozsudek.¹⁸⁷

Takové rozhodnutí se vydává ve formě usnesení a je povinností státního zástupce přesně vymezit ve výrokové části stíhaný skutek, který obviněný spáchal a současně i identifikovat obviněného.¹⁸⁸ Důležité tedy je, aby ve výroku nedošlo pouze k právnímu posouzení skutku, kterého se zastavení týká. Nutnost skutkového a právního posouzení vyslovil již Nejvyšší soud ČSSR ve svém rozsudku: „Není dostatečné, aby skutečnosti, které zakládají zastavení trestního stíhání, byly uvedeny pouze v odůvodnění daného usnesení. Odůvodnění usnesení o zastavení trestního stíhání tak musí obsahovat skutkové i právní posouzení, na základě kterého státní zástupce dospěl k rozhodnutí zastavit trestní stíhání“.¹⁸⁹

V trestním řízení o téže věci, je na základě citovaného ustanovení státnímu zástupci umožněno, aby v případě některých skutků trestní stíhání zastavil, jsou-li splněné veškeré podmínky, a naopak aby ohledně jiných objasněných skutků podal obžalobu. Zároveň je státní zástupce povinen splnit podmínku, kdy zastavení se vždy týká určitého skutku, nikoli pouze právní kvalifikace podle ustanovení zvláštní části trestního zákona, a konkrétního obviněného, příp. obviněných. Pokud by se trestní stíhání zastavilo pro určitou právní kvalifikaci a následně po zastavení trestního stíhání by byla podána obžaloba, ve které by byl obsažen skutek, ohledně kterého bylo trestní stíhání zastaveno pro tu danou právní kvalifikaci, může nastat situace, kdy dojde k jiné právní kvalifikaci konkrétního skutku, než pro který bylo trestní stíhání zastaveno. Tím v konkrétním případě vzniká překážka vyjádřená zásadou *ne bis in idem*, tedy že nikdo nesmí být opětovně stíhán pro týž skutek. Pokud taková situace nastane, soud je povinen trestní

¹⁸⁶ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 577, ISBN 978-80-7502-550-0

¹⁸⁷ tamtéž, s. 577-580

¹⁸⁸ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 2191-2211. Dostupné z: Beck-online

¹⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 28.12.1968, sp. zn. 8 Tz 41/68

stíhání zastavit ve smyslu ustanovení § 11 odst. 1 písm. f) TŘ.¹⁹⁰ „V případech, kdy je možné skutek, který je předmětem trestního stíhání posoudit v jednočinném souběhu jako dva nebo dokonce více trestných činů, není možné takové trestní stíhání zastavit jen pro některý z nich“.¹⁹¹

Na závěr je důležité dodat, že zastavit trestní stíhání je možné jen v případě, že ve smyslu ustanovení § 160 odst. 1 TŘ, bylo pro daný skutek již zahájeno trestní stíhání.¹⁹²

4.1.3.1. Povinnost státního zástupce zastavit trestní stíhání

Ustanovení § 172 odst. 1 TŘ ukládá státnímu zástupci povinnost zastavit trestní stíhání, pokud je splněna některá z uvedených zákonných podmínek. Důvody uvedené v odstavci jsou tak obligatorní. Jak už jsem zmiňovala výše, jedná se o okolnosti, které vyšly najevo v průběhu vyšetřování a ukládají státnímu zástupci povinnost k zastavení trestního stíhání, a to i přes dostatečně odůvodněné podezření ze spáchání trestného činu obviněným, kdy by něj mohla být podána obžaloba.¹⁹³ Taxativně uvedené důvody pro obligatorní zastavení trestního stíhání jsou následující:

- a) je-li nepochybné, že se nestal skutek, pro který se trestní stíhání vede,
- b) není-li tento skutek trestným činem a není důvod k postoupení věci,
- c) není-li prokázáno, že skutek spáchal obviněný,
- d) je-li trestní stíhání nepřípustné (§11)
- e) nebyl-li obviněný v době činu pro nepřičetnost trestně odpovědný, nebo
- f) zanikla-li trestnost činu

Při naplnění některé z podmínek dochází neprodleně k zastavení trestního stíhání formou usnesení. Zároveň státní zástupce musí dané důvody dostatečně objasnit před vydáním rozhodnutí o zastavení trestního stíhání.¹⁹⁴ Po vydání usnesení o zastavení trestního stíhání pro některý z výše uvedených důvodů, má obviněný právo podat proti němu stížnost. Účelem podání stížnosti je snaha o získání odlišného rozhodnutí, než které bylo učiněno, především aby bylo pro obviněného více příznivé. Samozřejmě není možné, aby dosáhl příznivějšího

¹⁹⁰ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 2191-2211. Dostupné z: Beck-online

¹⁹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu z 3.9.1965 sp. zn. 10 Tz 37/65

¹⁹² tamtéž, s. 2191-2211

¹⁹³ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 578-579, ISBN 978-80-7502-550-0

¹⁹⁴ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 2191-2211. Dostupné z: Beck-online

rozhodnutí, pokud bylo trestní stíhání zastaveno pro důvod uvedený v písm. a) daného ustanovení.¹⁹⁵

4.1.3.2. Možnost státního zástupce zastavit trestní stíhání

Státnímu zástupci je na základě ustanovení § 172 odst. 2 TŘ dáno oprávnění k uvážení zastavení trestního stíhání, konkrétně ve třech případech, které jsou zakotveny v odst. a), b) a c). Ve vztahu k odstavci prvému daného ustanovení je možné vydat rozhodnutí o zastavení trestního stíhání pro některý z důvodů dle odstavce druhého, není-li dán některý z obligatorních důvodů pro zastavení trestního stíhání.¹⁹⁶

Oprávnění státního zástupce k zastavení trestního stíhání tak tvoří fakultativní výjimky ze zásady legality a tzv. procesní korektiv, kdy společně se zásadou subsidiarity trestní represe¹⁹⁷, jakožto hmotněprávním korektivem, tvoří dohromady korektiv trestního bezpráví. V obou případech korektivu dochází k zastavení trestního stíhání pro jeho neúčelnost, což může přivádět na otázku, který z korektivů má přednost. Na základě obecných zásad, která dávají hmotné právo do přednosti před právem procesním, se tedy uplatní nejprve hmotněprávní korektiv v podobě subsidiarity trestní represe, a následně procesní korektiv tedy neúčelnost trestního stíhání.¹⁹⁸

Došlo-li k zastavení trestního stíhání pro některý z fakultativních důvodů a prohlásí-li obviněný ve lhůtě tří dnů od oznámení usnesení o zastavení trestního stíhání, že na projednávání věci trvá, bude se v trestním stíhání pokračovat. Zároveň je nutné obviněného poučit ohledně takového jeho oprávnění.¹⁹⁹ Zároveň však po takovém rozhodnutí obviněného, může soud dojít podle ustanovení § 227 TŘ k závěru, že neshledal žádný takový důvod pro zproštění obžalovaného, vysloví jeho vinu, ale neuloží trest.

Taxativně vyjmenované případy, kdy absentuje veřejný zájem na trestním stíhání jsou následující:

¹⁹⁵ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 580-581, ISBN 978-80-7502-550-0

¹⁹⁶ tamtéž, s. 578-579

¹⁹⁷ § 12 odst. 2 TZ „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu“.

¹⁹⁸ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 947, ISBN 978-80-7502-637-8

¹⁹⁹ § 172 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb.

a) je-li trest, k němuž může trestní stíhání vést, zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin byl obviněnému již uložen nebo který ho podle očekávání postihne,

Důvod k užití daného ustanovení spočívá v úvaze nad uložením, popř. v budoucnu očekávaném uložení trestu za jiný skutek, který bude vzhledem k hrozícímu trestu za spáchaný trestný čin dostatečný, především z pohledu dostačujícího splnění účelu sledovaného trestní sankcí. Takovým účelem se rozumí, aby uložený trest, popř. trest v budoucnu uložený, motivoval obviněného k tomu, aby vedl řádný život, ale také aby byla společnost ochráněna před pachatelem takových trestných činů. Hledisko, které musí při zvážení brát státní zástupce v potaz je vzájemné srovnání výše trestních sazeb, které by za jednotlivé trestné činy byly uloženy. Po vyřešení této předběžné otázky, kdy dojde k srovnání jednotlivých trestních sazeb, může státní zástupce rozhodnout, že trest, k jehož uložení by vedlo trestní stíhání je zcela bez významu vedle trestu, který obviněného pro jiný čin podle očekávání postihne.²⁰⁰

V případě vícečinného souběhu, kdy je jiný trestný čin ve vícečinném souběhu se stíhaným skutkem, dochází k aplikaci daného ustanovení především pokud dojde k upuštění od uložení souhrnného trestu na základě ustanovení § 44 TZ²⁰¹, popř. pokud dojde k upuštění uložení souhrnného trestu ve smyslu § 43 odst. 2 TZ²⁰², který by nepatrně nebo jen v malém rozsahu, převyšoval trest již uložený. V případě pokračujícího trestného činu, kdy o jednotlivých útocích bylo rozhodnuto samostatně, dojde také k aplikaci daného ustanovení a trestní stíhání bude zastaveno. Samozřejmě je vše na základě zákona ponecháno na uvážení státního zástupce, který rozhoduje, zda již uložený trest nebo trest očekávaný, uložený za dílčí část pokračujícího trestného činu, bude postačovat. Ohledně daného dílčího útoku bude rozhodnuto samostatně oproti zbývajícím dílčím útokům pokračujícího trestného činu.²⁰³

²⁰⁰ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 949, ISBN 978-80-7502-637-8

²⁰¹ § 44 TZ „Soud upustí od uložení souhrnného trestu podle § 43 odst. 2, má-li za to, že trest uložený dřívějším rozsudkem je dostatečný.“

²⁰² § 43 odst. 2 TZ „Soud uloží souhrnný trest podle zásad uvedených v odstavci 1, když odsuzuje pachatele za trestný čin, který spáchal dříve, než byl soudem prvního stupně vyhlášen odsuzující rozsudek za jiný jeho trestný čin. Spolu s uložení souhrnného trestu soud zruší výrok o trestu uloženém pachateli rozsudkem dřívějším, jakož i všechna další rozhodnutí na tento výrok obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo tímto zrušením, pozbyla podkladu. Souhrnný trest nesmí být mírnější než trest uložený rozsudkem dřívějším.“

²⁰³ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 2191-2211. Dostupné z: Beck-online

Důvodem k vyloučení ustanovení § 172 odst. 2 písm. a), čímž nedojde k zastavení trestního stíhání, je tomu v případě speciální recidivy pachatele²⁰⁴. Pokud se pachatel dopustí opakování trestného činu a tím i speciální recidivy, dojde ke zvýšení závažnosti spáchaného trestného činu a od trestního stíhání nemůže být upuštěno.²⁰⁵

Historie institutu zastavení trestního stíhání podle ustanovení § 172 odst. 2 písm. a) TŘ, jakožto výjimky ze zásady legality, má v našem právním řádu dlouhou historii, kdy byl zakotven v jednotlivých trestních řádech již od roku 1873, konkrétně v ustanovení § 34a TŘ z roku 1873, následně byl přijat i v trestních řádech z roku 1950, 1956 a 1961. Podrobněji jsem se ale vývoji této výjimky ze zásady legality věnovala v kapitolách 2.1, 2.2, 2.3 a 2.4.

b) bylo-li o skutku obviněného již rozhodnuto jiným orgánem, kázeňsky, kárně anebo cizozemským soudem nebo úřadem anebo mezinárodním trestním soudem, mezinárodním trestním tribunálem, popřípadě obdobným mezinárodním soudním orgánem s působností v trestních věcech, i když nesplňují některou z podmínek uvedených v § 145 odst. 1 písm. a) zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, a toto rozhodnutí lze považovat za postačující, nebo

K upuštění trestního stíhání dle tohoto ustanovení je možné přistoupit v případě, kdy byl obviněný již potrestán jiným orgánem kázeňsky, např. pro přestupek, kárně anebo cizozemským soudem nebo úřad, vždy ale za stejný skutek, pro který by bylo vedeno trestní stíhání a současně dané rozhodnutí orgánu je možné považovat za postačující.²⁰⁶

Při rozhodování o možnosti postupovat podle ustanovení § 172 odst. 2 písm. b) TŘ, tedy kdy je možné považovat rozhodnutí jiného orgánu za postačující, je především „povaha a

²⁰⁴ § 42 písm. q) TZ, upravuje případ recidivy, kdy pachatel byl již v minulosti pro trestný čin odsouzen nebo potrestán, a poté spáchal další trestný čin, za který je nyní souzen. Konkrétně pak recidivu speciální označuje Púry v komentáři k trestnímu zákoníku jako recidivu, kde jde o předchozí odsouzení pro stejný trestný čin, za jaký je pachatel souzen znovu.

²⁰⁵ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 2191-2211. Dostupné z: Beck-online

²⁰⁶ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 578, ISBN 978-80-7502-550-0

závažnost jednání, poměry obviněného, možnost jeho nápravy, ochrana společnosti a důležité je přihlédnout k ustanovení § 39 odst. 2²⁰⁷, odst. 3²⁰⁸, odst. 6²⁰⁹ a odst. 7²¹⁰ TZ“.²¹¹

K otázce postačujícího rozhodnutí a s tím spojenou možností upuštění od trestního stíhání, máme množství judikatury, která státnímu zástupci určuje měřítko, co považovat za postačující a co naopak není postačující a tím je nepřípustné využít tento důvod k zastavení trestního stíhání. Takovým rozhodnutím orgánu, který není dostačující pro zastavení trestního stíhání ve smyslu § 172 odst. 2 písm. b) TŘ, je opatření dopravního inspektorátu k odnětí řidičského průkazu opilému řidiči motorového vozidla. Trestní stíhání tak v případě, že dojde k odnětí řidičského průkazu obviněnému může být zahájeno a je tedy případně možné v daném trestním řízení rozhodnout o vině a trestu.²¹² Dále důvodem k zastavení trestního řízení není rozvázání pracovního poměru. Konkrétně tedy nelze považovat rozvázání pracovního poměru na základě vzájemné dohody, a to za předpokladu, že k tomu došlo v souvislosti s protiprávním skutkem pracovníka, za dostačující disciplinární rozhodnutí. Nemůže tak být důvodem pro zastavení trestního stíhání dle § 172 odst. 2 písm. b) TŘ.²¹³ Uložení náhrady způsobené škody také není

²⁰⁷ § 39 odst. 2 TZ „Povaha a závažnost trestného činu jsou určovány zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem.“

²⁰⁸ § 39 odst. 3 TZ „Při stanovení druhu trestu a jeho výměry soud přihlédne k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem (§ 41 a 42), k době, která uplynula od spáchání trestného činu, k případné změně situace a k délce trestního řízení, trvalo-li nepřiměřeně dlouhou dobu. Při posouzení přiměřenosti délky trestního řízení soud přihlédne ke složitosti věci, k postupu orgánů činných v trestním řízení, k významu trestního řízení pro pachatele a k jeho jednání, kterým přispěl k průtahům v trestním řízení.“

²⁰⁹ § 39 odst. 6 TZ „K okolnostem přitěžujícím se přihlédne,

a) jde-li o těžší následek, i tehdy, zavinil-li jej pachatel z nedbalosti, vyjímaje případy, kdy trestní zákon vyžaduje i zde zavinění úmyslné,

b) jde-li o jinou skutečnost, i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, vyjímaje případy, kdy trestní zákon vyžaduje, aby o ní pachatel věděl.“

²¹⁰ § 39 odst. 7 TZ „Při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlédne soud

a) u spolupachatelů též k tomu, jakou měrou jednání každého z nich přispělo ke spáchání trestného činu,

b) u organizátora, návodce a pomocníka též k významu a povaze jejich účasti na spáchání trestného činu,

c) u přípravy k zvláště závažnému zločinu a u pokusu trestného činu též k tomu, do jaké míry se jednání pachatele k dokonání trestného činu přiblížilo, jakož i k okolnostem a k důvodům, pro které k jeho dokonání nedošlo.“

²¹¹ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 2191-2211. Dostupné z: Beck-online

²¹² Rozhodnutí krajského soudu v Ústí nad Labem z 12.7.1963 sp. zn. 4 To 387/63

²¹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 25.1.1977 sp. zn. 5 Tz 131/76

důvodem kdy by mohlo dojít k zastavení trestního stíhání, respektive rozhodnutí o náhradě škody způsobené zaměstnancem právnické osobě, není natolik disciplinárně dostačující, aby došlo k zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. b) TŘ.²¹⁴ V otázce uložení sankce celními orgány, které tak učinili v případě kdy za právnickou osobu jednal obviněný a svým skutkem porušil celní předpisy a současně se dopustil trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné dávky a dané jednání se mu kladlo za vinu. Takové uložení sankce celními orgány za porušení celních předpisů není důvodem pro zastavení trestního stíhání.²¹⁵

c) jestliže vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, je zřejmé, že účelu trestního řízení bylo dosaženo.

Současná podoba ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) TŘ se dostala do trestního řádu na základě novely, která byla provedena zákonem č. 41/2009 Sb., jakožto doprovodná novela trestního řádu připojená k trestnímu zákoníku.

V případě možnosti užití daného ustanovení k zastavení trestního stíhání, je nutné, aby účelu trestního řízení bylo dosaženo dle podmínek uvedených v citovaném ustanovení. Podmínka dosažení účelu trestního řízení může být splněna alternativně, respektive zákonná úprava podmínky je uvedena alternativně. Naproti tomu podmínka, kdy k naplnění účelu trestního řízení došlo vzhledem k náležitému chování obviněného po spáchání činu, spočívající zejména v jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu, což se týká i náhrady nemajetkové újmy, popř. vydání bezdůvodného obohacení. Takové jednání obviněného po spáchání trestného činu je nutné v každém případě a nelze plnit žádným alternativním způsobem.²¹⁶

K dosažení účelu trestního řízení je nutné, že došlo ke spáchání trestného činu. Avšak pokračování v trestním řízení již nemusí být ve veřejném zájmu, protože se musí zohlednit význam a závažnost porušení nebo ohrožení chráněného zájmu trestného činu. Především pak okolnosti spáchání činu, jeho následky a chování obviněného po spáchání skutku, zejména jestli projevil snahu napravit způsobenou škodu. Obecně chování obviněného

²¹⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR z 28.6.1979 sp. zn. 4 Tz 40/79

²¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.1.1997 sp. zn. 2 Tzn 190/96

²¹⁶ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 2191-2211. Dostupné z: Beck-online

po spáchání činu hraje klíčovou roli při posuzování dosažení účelu trestního řízení. Podmínkou je také, aby obviněný vedl řádný život od spáchání trestného činu až do rozhodnutí státního zástupce. Aby bylo účelu trestního řízení dosaženo, musí obviněný prokázat, že svým chováním soud může odstoupit od dalších opatření²¹⁷, popř. návrhu na schválení dohody o vině a trestu a je možné, aby došlo k zastavení trestního stíhání. Obviněný musí vést řádný občanský i rodinný život a nesmí se dopustit trestného činu, přestupku nebo jiného správního deliktu.²¹⁸

Státní zástupce po zvážení veškerých kritérií následně může dojít k závěru, že sice došlo ke spáchání trestného činu, ale účelu trestního řízení bylo dosaženo a je tak neúčelné další vedení trestního stíhání dle ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) TŘ.

Státní zástupce může zastavit trestné stíhání dle ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) TŘ ze stejných důvodů, z jakých může věc odložit před zahájením trestního stíhání na základě ustanovení § 159a odst. 4 TŘ, respektive dle druhého citovaného ustanovení, je dáno státnímu zástupci oprávnění k odložení věci, jestliže z výsledků prověřování vyplývá, že nastaly okolnosti uvedené právě v ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) TŘ.

4.1.4. Odklony

Odklony obecně řadíme do skupiny výjimek ze zásady legality, kdy zájem na trestním stíhání je oslaben a jsou splněny podmínky pro aplikaci některého z případů odklonů.²¹⁹ Obecnou zákonnou definici odklonů nemáme, ale je možné je vymežit jakožto možnost k odchýlení se od běžného trestního řízení. Od obvyklého průběhu trestního řízení se liší v jejich konečné fázi, kdy při ustáleném průběhu trestního řízení dochází v jeho konci k vynesení rozsudku, nevyslovení viny nebo nedojde k uložení klasické trestní sankce. V případě užití odklonů se od tohoto běžného postupu odkloní a dojde k jinému vyřízení trestní věci. Nejčastěji je tímto řešením zastavení trestního stíhání, jakožto jedním z typických znaků odklonů.²²⁰ Hlavním účelem odklonů je především urychlit a zefektivnit vyřízení věci v

²¹⁷ Takovým opatřením dle Komentáře k trestnímu řádu může být trest, ochranné opatření, ale i použití odklonů – podmíněného zastavení trestního stíhání či narovnání.

²¹⁸ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 2191-2211. Dostupné z: Beck-online

²¹⁹ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 155-156, ISBN 978-80-7502-387-2

²²⁰ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 792, ISBN 978-80-7502-550-0

případech, u kterých není nutné z hlediska účelu trestního řízení projednání v hlavním líčení před soudem.²²¹

Odklony obecně vycházejí z principů restorativní justice, jejichž účelem je jednak nutnost okamžitého či podmíněného upuštění od trestního stíhání, ale zároveň musí na osobu, vůči níž je vedeno trestní řízení a vůči které je aplikován odklon, působit v určité formě výchovně.²²²

Vyřízení věci prostřednictvím odklonů je oproti standardnímu trestnímu řízení rychlejší a projednávání věci neprobíhá v hlavním líčení před soudem. Současně u odklonů nedochází k provádění dokazování v takovém rozsahu.²²³ K takovému postupu dochází především u skutkově i právně jednodušších a méně závažných trestných činů, kdy jsou pachatelem osoby, které doposud žili řádným životem, a i po spáchání trestného činu se snaží dělat vše pro odstranění následků, které spácháním takového trestného činu vznikly, popř. osoby, jejichž spáchaný čin lze efektivně vyřešit bez projednávání trestní věci ve složitém hlavním líčení před soudem. V neposlední řadě je důležité, aby obviněný souhlasil s takovým řešením.²²⁴

Odklony jsou projevem tzv. racionalizace trestní justice, což znamená, že je zde snaha o vyřízení trestních věcí bez toho, aniž by bylo konáno trestní řízení ve standardní podobě. Řešení části věci tak má být přesunuto do takové fáze trestního řízení, že nebude vynesena rozsudek. K tomu má docházet především za účelem snížení doby trvání trestního řízení a k omezení nákladů, které jsou na jeho konání potřeba. Další výhodou, kterou aplikace odklonů na vykonávání trestní spravedlnosti nese, je aktivnější participace poškozeného, čímž dochází i k jednoduššímu dosažení materiální a morální satisfakci, kdy dochází k upozadění veřejného zájmu na standardním průběhu trestního stíhání pachatele.²²⁵

Jelikož řadíme odklony mezi fakultativní výjimky ze zásady legality, je na uvážení státního zástupce nebo soudu, zda zvolí takové řešení věci. Mezi odklony trestněprávní nauka řadí:

- i. Podmíněné zastavení trestního stíhání (§307an. TŘ)
- ii. Narovnání (§309 TŘ)

²²¹ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČTA, J. Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 729, ISBN 978-80-7400-496-4

²²² ŠČERBA, F. Odklon jako sankční opatření. Trestněprávní revue č. 2, 2009, s. 33. Dostupné z: Beck-online

²²³ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 793, ISBN 978-80-7502-550-0

²²⁴ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČTA, J. Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 729, ISBN 978-80-7400-496-4

²²⁵ ŠČERBA, F. Odklon jako sankční opatření. Trestněprávní revue č. 2, 2009, s. 33. Dostupné z: Beck-online

- iii. Řízení o schválení dohody o vině a trestu (§ 175a TŘ)
- iv. Trestní příkaz (§ 314e – 314g TŘ)
- v. Odstoupení od trestního stíhání v řízení o provinění (§ 70-§ 71 zákona o soudnictví ve věcech mládeže)

Podle statistik kriminality v České republice za rok 2021, došlo celkem v 169 945 případech k zahájení úkonů trestního řízení. Z tohoto celkového počtu došlo k užití jedné z prvních třech forem odklonu v celkovém počtu 4 660. Nejčastějším odklonem užívaným v praxi za rok 2021 bylo podmíněné zastavení trestního stíhání.²²⁶ Trestní příkaz se do této statistiky nezapočítává pro jeho specifické řazení mezi formy odklonu, blíže se tomu budu věnovat v kapitole 4.1.4.4.

Dle mého názoru jsou odklony vhodným prostředkem v řešení přetížené justice. Jsem zastáncem restorativní justice obecně, kterou v aplikaci odklonů spatřuji, a proto si také myslím, že v novelizaci a rekodifikaci jednotlivých institutů je vhodná cesta pro přispění k celkové racionalizaci trestní justice, o které jsem se zmiňovala výše. Restorativní justice obecně ve směru potrestání pachatele, jakožto hlavní účel společenské reakce na spáchaný čin, nemá vést k potrestání pachatele, ani nemá dojít k jeho převychování nebo odstrašení, ale mají být vytvořeny takové podmínky, které by vedly k odstranění následků trestné činnosti a pachatel se má i aktivně podílet na náhradě škody, kterou svým činem způsobil.²²⁷ Především tak vzhledem ke společenskému vývoji, si myslím, že by mělo docházet ke snaze širšího užití alternativnějšího řešení u bagatelních trestných činů a nikoli za každou cenu rozhodovat v běžném řízení před soudem za cílem vyslovení viny a trestu.

Na závěr bych chtěla dodat, že odstoupení od trestního stíhání v řízení o provinění, upravené v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, se podrobněji v této své práci věnovat nebudu, i když se řadí mezi formy odklonů. Stručně bych k tomuto institutu uvedla, že oproti obecné úpravě v trestním řádu je pro odstoupení od trestního stíhání v řízení o provinění charakteristická potřeba zvýšené péče a individuální přístup k mladistvým z důvodu jejich věku. Odstoupení od trestního stíhání je také výjimkou ze zásady legality ve prospěch opportunity a jedná se o fakultativní alternativní způsob řešení provinění mladistvých. K jeho aplikaci je možné přistoupit v případech, kdy to z hlediska výchovného a preventivního účelu

²²⁶ Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2021. Dostupné z: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2022/07/ZoČ_2021-textová_část.pdf

²²⁷ KARABEC, Z. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Z. Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 9. ISBN 80-7338-021-8

řízení proti mladistvým dosaženo ještě předtím, než dojde k rozhodnutí soudu o vině a uložení opatření, tudíž již není v takovém případě dán veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého. Takovým případem může být dobrovolná účast v probačním programu, náhrada způsobené škody či uložení některého výchovného opatření.²²⁸

4.1.4.1. Podmíněné zastavení trestního stíhání

Právní zakotvení institutu podmíněného zastavení trestního stíhání nalezneme v našem právním řádu v ustanoveních § 307- 308a TŘ. Do trestního řádu byl zaveden novelou z roku 1993, provedenou zákonem č. 292/1993 Sb.

Účelem institutu podmíněného zastavení trestního stíhání je především snaha o zmírnění dopadů trestní justice v případě spáchání přečinu,²²⁹ zároveň slouží jako prostředek k zajištění urovnání vztahu mezi pachatelem a obětí trestného činu, jakožto projev restorativní justice. Podmíněné zastavení trestního stíhání umožňuje odstoupit od trestního stíhání obviněného, při současném nastavení podmínek, díky kterým dojde k naplnění účelu trestního řízení a zároveň tyto podmínky mají na obviněného výchovný vliv. V neposlední řadě je důležité, aby obviněný s takovým postupem výslovně souhlasil.²³⁰

„Účelem zákonného ustanovení podmíněného zastavení trestního stíhání je poskytnout podezřelému či obviněnému z přečinu možnost odklonu, spočívající v tom, že není nutné přistoupit k vyslovení viny a trestu. Je proto určeno pro takové případy, v nichž je vhodné klást větší důraz na výchovný účel před represí a upřednostnit nahrazení škody poškozenému před vyslovením viny a případným uložením a výkonem trestu odsouzeným.“²³¹

O rozhodování aplikace institutu podmíněného zastavení trestního stíhání rozhoduje státní zástupce nebo soud, kdy v každém jednotlivém případě musí zvážit osobu obviněného, především jakým způsobem života doposavad žil, a i zda je takové rozhodnutí vhodné vzhledem k okolnostem spáchaného trestného činu. Zákon k těmto podmínkám dle ustanovení § 307 odst. 1 TŘ, aby mohlo dojít k rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, dále ukládá i splnění těchto následujících náležitostí:

a) obviněný se musí k činu doznat,

²²⁸ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 807-814

²²⁹ § 14 odst. 2 TZ „Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.“

²³⁰ ŠÁMAL, P. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 3474-3500. Dostupné z: Beck-online

²³¹ Usnesení Nejvyššího soudu z 28.8.2014, sp. zn. 6 Tdo 992/2014

Důležité je, aby se obviněný doznal ke všem skutkovým okolnostem, které naplňují skutkovou podstatu přečinu, proti kterému je vedeno trestní stíhání, aby mohl být učiněn závěr, že pachatel se opravdu dopustil spáchaného přečinu.²³² Takové doznání obviněného je nutné mít zaznamenáno v protokolu o výpovědi.²³³

Doznání obviněného, respektive jeho výpověď obsahující popis skutku, nesmí vykazovat znaky některé z okolností vylučující protiprávnost dle ustanovení § 29 TZ. V takovém případě by se dopustil jednání, které vylučuje protiprávnost činu.²³⁴

b) + c) nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, příp. vydal bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o její náhradě/vydání uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě,

Prostřednictvím nutnosti nahradit škodu nebo vydat bezdůvodné obohacení je uskutečňován jeden z cílů, které má podmíněné zastavení trestního stíhání plnit. Takovým cílem je minimalizace škodlivých následků, které trestným činem vznikly a částečné urovnání vztahu mezi pachatelem a poškozeným. Právě z důvodu snahy o narovnání vztahu pachatele a poškozeného je potřeba mezi nimi uzavřít smlouvu. Není možné, aby obviněný pouze prohlásil, že újmu odčiní nebo vydá bezdůvodné obohacení.²³⁵ Tímto uzavřením smlouvy poškozený vyjadřuje, jakým způsobem pachatel škodu nahradí, ale především poškozený projeví požadavek ohledně výše náhrady této škody. Je tak možné, že i v takto uzavřené smlouvě nebude pokryta celá způsobená škody, neznamená to ale, že nedošlo ke splnění jedné z podmínek pro užití podmíněného zastavení trestního stíhání.²³⁶

Za reálné kroky k náhradě újmy, respektive za projevení snahy nahradit škodu je nutné aktivní zapojení obviněného, např. je oznámit pojišťovně vznik škody jako pojistnou událost.²³⁷

Institut podmíněného zastavení trestního stíhání je v praxi běžně využíván i v případech, že nedojde ke vzniku majetkové újmy, např. při spáchání trestného činu ublížení na zdraví dojde

²³² JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 795, ISBN 978-80-7502-550-0

²³³ § 90 an. zákona č. 141/1961 Sb.

²³⁴ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 1206, ISBN 978-80-7502-637-8

²³⁵ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 795, ISBN 978-80-7502-550-0

²³⁶ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 1206, ISBN 978-80-7502-637-8

²³⁷ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 737, ISBN 978-80-7400-496-4

ke vzniku nemajetkové újmy. Stejně tak i v případech, kdy trestný čin skončí ve fázi pokusu, čímž nedojde ke vzniku ani majetkové a ani nemajetkové újmy, je přesto stále možné aplikovat institut podmíněného zastavení trestního stíhání.²³⁸

c) obviněný s takovým vyřízením věci souhlasí

Musí se jednat o výslovný souhlas obviněného, který je nutné udělit tak, aby nedošlo k pochybnostem, že se tímto postupem vzdává svého práva na řádné projednání věci.²³⁹

Trestní řád dále po novele z roku 2012, provedenou zákonem č. 193/2012 Sb., zná další formu podmíněného zastavení trestního stíhání, k jejímuž užití dochází v případech spáchání závažnějších přečinů. Konkrétně ji upravuje ustanovení § 307 odst. 2 TŘ. Při aplikaci podmíněného zastavení trestního stíhání, o které rozhoduje soud a v přípravném řízení státní zástupce, musí být přihlédnuto k povaze a závažnosti spáchaného přečinu, okolnostmi spáchání anebo poměry obviněného. Obviněný pak musí splnit veškeré podmínky uvedené výše, tedy podmínky dle ustanovení § 307 odst. 1 TŘ, a k tomu ještě další podmínky, které zákon stanovuje v ustanovení § 307 odst. 2 TŘ. Plnění těchto podmínek je možné alternativně, kdy se obviněný buď zaváže, že ve zkušební době nebude vykonávat jakoukoli činnost, která může spočívat i v držení a chovu zvířat a péči o ně, pokud se v souvislosti s ní dopustil přečinu nebo složí na účet soudu, v přípravném řízení na účet státního zástupce, peněžitou částku, která je určena státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu, a tato částka nesmí být zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu. Výše částky a činnost, které se má zdržet, musí být v rozhodnutí o podmíněném zastavení konkrétně specifikována.²⁴⁰ Je to možné pouze u obviněného, který dosud vedl řádný život, a zároveň i dle okolností případu, je možné takové rozhodnutí považovat za dostačující.²⁴¹

O podmíněném zastavení trestního stíhání rozhoduje soud, v přípravném řízení pak státní zástupce, kdy je zcela běžné, že mu tento postup navrhne policejní orgán. „V rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání se vždy stanovuje zkušební doba, která v případě odstavce prvního činí šest měsíců až dva roky, v případě druhého odstavce šest měsíců až pět let. Zároveň je možné v případě odstavce 2 písm. a) stanovit delší dobu, než pro kterou se obviněný zavázal zdržet se určité činnosti“.²⁴²

²³⁸ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 795, ISBN 978-80-7502-550-0

²³⁹ tamtéž, s. 795

²⁴⁰ § 307 odst. 7 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁴¹ § 307 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁴² § 307 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb.

Proti rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání má právo obviněný a poškozený podat stížnost, která má odkladný účinek. Zároveň má toto právo i státní zástupce, pokud rozhodoval o podmíněném zastavení trestního stíhání soud.²⁴³

Rozhodnutí o osvědčení obviněného vydává předseda senátu, v přípravném řízení pak státní zástupce. K takovému osvědčení je nutné, aby obviněný vedl řádný život a dodržoval veškeré povinnosti, které byly stanoveny dle rozhodnutí o ukončení trestního stíhání. Následně pak nastávají účinky dle ustanovení § 11 odst. 1 písm. h) TŘ, kdy tedy trestní stíhání již nelze zahájit a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno.²⁴⁴ Pokud do jednoho roku od uplynutí zkušební doby nebylo učiněno rozhodnutí o osvědčení obviněného, aniž by na tom měl obviněný vinu, nastávají stejné podmínky jako kdyby rozhodnutí o osvědčení bylo vydáno.²⁴⁵

Naopak pokud během zkušební doby obviněný nebude vést řádný život nebo nesplní povinnosti nařizené v rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, rozhodne příslušný orgán o neosvědčení obviněného a trestní stíhání bude pokračovat. Ve výjimečných případech však může předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodnout o trvání podmíněného zastavení trestního stíhání, za předpokladu, že zároveň podnikne další alternativní postupy, kterými jsou např. stanovení dohledu nad obviněným, povinnost ke složení peněžité částky na pomoc obětem trestné činnosti nebo se musí obviněný zavázat, že se zdrží určité činnosti a pokud mu tento zákaz byl již uložený, zaváže se k prodloužení takového zákazu.²⁴⁶

4.1.4.2. Narovnání

Další formou odklonu, kterou český trestní řád zná, je narovnání. Stejně jako v případě podmíněného zastavení trestního stíhání, je možné aplikovat institut narovnání pouze u přečinů.²⁴⁷ Legislativní úprava narovnání je v ustanoveních § 309-314 TŘ.

Jak jsem zmiňovala na počátku této kapitoly, odklony obecně vycházejí z principů restorativní justice, a právě narovnání je formou odklonu, kde se tyto prvky projevují nejsilněji. Větší restorativní charakter se projevuje především v tom, že mimo požadovaný souhlas od

²⁴³ § 307 odst. 9 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁴⁴ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 796, ISBN 978-80-7502-550-0

²⁴⁵ § 308 odst. 5 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁴⁶ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 796-797

²⁴⁷ § 309 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb.

obviněného, je nutné, aby souhlas udělil i poškozený. Zároveň nepostačuje, aby mezi těmito stranami byla uzavřena smlouva o náhradě újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, ale aby mohlo být aplikováno narovnání, musí dojít k úplnému nahrazení újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení.²⁴⁸ „Kromě toho jsou zde účinky trestní represe nahrazeny i povinnostmi obviněného k dalšímu majetkovému plnění nad rámec způsobené škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení získaného přečinem, které má sloužit na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti“.²⁴⁹

V případě institutu narovnání vystupuje zájem na tom, aby obviněný sám napravil veškeré následky, které spácháním přečinu způsobil poškozenému, před trestní postih obviněného.²⁵⁰ Účelem narovnání je totiž především dohoda mezi obviněným a poškozeným, proto by k jeho užití mělo docházet především u spáchaných přečinů, kde převažuje větší zájem státu na shodě a urovnání vztahů pachatele a poškozeného, než aby došlo k uložení trestu pachatelovi.²⁵¹

O narovnání může tak být rozhodnuto za splnění výše zmíněných podmínek, a zároveň je nutné splnit i další následující podmínky. Obviněný musí prohlásit, že skutek, pro který je stíhán, spáchal a nejsou zde důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě a současně složí na účet soudu nebo v případě přípravného řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu, a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu.²⁵² Zároveň je nutné, aby před rozhodnutím o schválení narovnání soudu a v přípravném řízení státní zástupce vyslechl obviněného a poškozeného. Tento výslech se provádí zejména ke zjištění způsobu a okolnostem narovnání. Obviněný je vyslýchán i za účelem zjištění, zda rozumí obsahu obvinění a zda si je vědom důsledků schválení narovnání. Součástí tohoto výslechu obviněného musí být i prohlášení, že spáchal skutek, pro který je stíhán.²⁵³

²⁴⁸ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 797-798

²⁴⁹ ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČHTA, J. Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání, Praha: C. H. Beck, 2013, s. 745. ISBN 978-80-7400-496-4

²⁵⁰ tamtéž, s. 745

²⁵¹ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 797, ISBN 978-80-7502-550-0

²⁵² § 309 odst. 1 písm. a) – d) zákona č. 141/1961 Sb.

²⁵³ § 310 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb.

Pokud jsou splněny všechny výše zmíněné podmínky a orgán, který má rozhodovat o schválení narovnání, považuje tento postup k vyřízení věci za dostatečný, co se týče povahy a závažnosti spáchaného činu, míry zásahu do veřejného zájmu takovým přečinem, a v neposlední řadě i k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům. Soud nebo v přípravném řízení státní zástupce může schválit narovnání.²⁵⁴ Dojde-li ke schválení narovnání, trestní stíhání obviněného se zastavuje a s právní mocí takového rozhodnutí vzniká překážka věci rozhodnuté, tzv. *res iudicata*.²⁵⁵

Na závěr je důležité dodat, že pokud nedojde ke schválení narovnání, ale obviněný již učinil prohlášení o spáchání skutku, pro který je stíhán, není možné, aby na toto prohlášení bylo nahlíženo jako na důkaz v dalším řízení.²⁵⁶

Ohledně institutu narovnání se vedou úvahy *de lege ferenda* a to i v souvislosti se zamýšlenou rekonstrukcí trestního řádu. Jedním z problematických aspektů narovnání je dle trestněprávních autorů²⁵⁷ povinnost obviněného ke složení přiměřené peněžité částky na účet soudu nebo v případě přípravného řízení na účet státního zastupitelství, která je určena státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti. Účelem této podmínky není potrestání, ale jedná se o projev reparace dotčeného veřejného zájmu. Výše částky, kterou má složit je pak na úvaze soudu, případně státního zástupce. Osobně si myslím, že v tomto případě dochází ke zvýhodňování osob, které mají lepší finanční prostředky oproti méně majetným osobám. Šabata²⁵⁸ pak k tomu dodává, že toto plnění nad rámec již nutné náhrady škody, je v rozporu se zásadou rovnosti občanů, kterou máme vyjádřenou v Listině. Samozřejmě při úvaze nad stanovením peněžité částky se bere v potaz majetkový poměr obviněného, stále si ale myslím, že je taková zákonná formulace poněkud nešťastná, jelikož stále bude docházet ke zvýhodňování některých osob. Dle mého názoru by tak tato povinnost ke složení peněžité částky měla být vypuštěna, úplná náhrada škody případně bezdůvodného obohacení je podle mě dostačující i v souvislosti s tím, že k takovému postupu je nutný souhlas poškozeného.

Vzhledem k neuzavřenému okruhu konkrétních trestných činů, u kterých může dojít k užití institutu narovnání, se vedou úvahy, že by k takovému taxativnímu výčtu okruhu

²⁵⁴ § 309 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁵⁵ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 798-799, ISBN 978-80-7502-550-0

²⁵⁶ § 314 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁵⁷ např. LICHNOVSKÝ, V. Možnosti zlepšení právní úpravy odklonů v trestním řízení. In JELÍNEK, J. (ed.) Alternativní řešení trestních věcí. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny 2015.

²⁵⁸ ŠABATA, K. Pohled na uplatnění odklonů v trestním řízení. Státní zastupitelství. roč. 3, č. 4, 2005, s. 6

trestných činů došlo, především těch, které mají povahu konfliktů mezi obviněným a poškozeným.²⁵⁹ Cílem je především zajistit, aby narovnání bylo aplikováno v případech těch trestných činů, než u kterých dochází k užití podmíněného zastavení trestního stíhání. Narovnání by tak mělo být preferováno před podmíněným zastavení trestního stíhání. V případech, kdy by se však užilo podmíněného zastavení trestního stíhání, takové rozhodnutí by mělo být řádně odůvodněno.²⁶⁰ Já osobně se k takovému přesně stanovenému okruhu trestných činů přikláním. Vyřešilo by to zmatky v případě posuzování, kterou z forem odklonu aplikovat.

Obecně ale zastáncem institutu narovnání jsem, neboť ze všech forem odklonů právě tento vykazuje nejvíce prvků restorativní justice a myslím si, že jeho užívání je pro úlevu přetížené justice vhodné, především u více bagatelních trestných činů, kdy je po jejich spáchání převažující spíše soukromý zájem než právě veřejný zájem na trestním postihu obviněného.

4.1.4.3. Řízení o schválení dohody o vině a trestu

Obecně institut dohody o vině a trestu je nejmladším z forem odklonu v českém trestním řádu, kdy byl zaveden novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 193/2012 Sb.²⁶¹

Účelem dohody o vině a trestu je především snaha o urychlení trestního procesu a rozšíření možností pro možnost užití alternativního řešení věci v trestním řízení.²⁶²

Pokud bychom přistoupili k určení původu institutu dohody o vině a trestu, nalezneme jej v anglo-americkém právu, konkrétně vychází z institutu tzv. dohodovacího řízení (*plea bargaining*), jehož podstatou je přiznání viny obviněného výměnou za určité snížení trestu. Podoba institutu dohody o vině a trestu je však oproti tomuto dohodovacímu řízení značně odlišná. Základní princip dohody o vině a trestu se zakládá na dohodě mezi státním zástupcem a obviněným, v níž je obsažen přesný popis skutku, ke kterému se obviněný doznal a současně

²⁵⁹ KOMISE PRO NOVÝ TRESTNÍ ŘÁD. Východiska a principy nového trestního řádu. Dostupné z: https://eudeska.justice.cz/Lists/EUD/Attachments/442/MSP-927_2016-OSV-OSV%20-%20př%C3%ADloha.pdf

²⁶⁰ TIBITANZLOVÁ, A. Podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání v novém trestním řádu – recentní úvahy zákonodárce a návrhy de lege ferenda. 2 část. Bulletin advokacie, 9/19, s. 47. Dostupné z: Beck-online

²⁶¹ JELÍNEK, J. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související. Bulletin advokacie, č. 10, 2012, s. 19. Dostupné z: Beck-online

²⁶² JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 799, ISBN 978-80-7502-550-0

i výměru a druh trestu určenou dle zákona. Takovou dohodu následně schvaluje soud odsuzujícím rozsudkem ve veřejném zasedání.²⁶³

Obecně lze institut dohody o vině a trestu charakterizovat jako určitou formální dohodu mezi pachatelem a státním zástupcem, který v takovém případě reprezentuje stát. Návrh o uzavření této dohody může iniciovat jak státní zástupce, obviněný, ale i předseda senátu.²⁶⁴ K tomu, aby mohlo vůbec dojít k zahájení jednání o podmínkách dohody je nutné, aby bylo dostatečně prokázáno spáchání skutku, který je trestným činem a že se ho dopustil právě obviněný. Je na uvážení státního zástupce, zda shledá veškeré podmínky za dostatečné, aby následně mohl předvolat obviněného k jednání o dohodě. O sjednaném termínu konání jednání se vyrozumí i poškozený, který je povinen nejpozději při prvním jednání uplatnit nárok na náhradu škody, o této skutečnosti musí být poučen.²⁶⁵

Aby mohlo dojít k uzavření dohody o vině a trestu, je nutné splnit následující podmínky:

- je dostatečně zjištěn skutkový stav věci dle výsledku v přípravném řízení,
- obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán,
- na základě opatřených důkazů není důvodných pochyb o pravdivosti prohlášení obviněného,
- v souladu s trestním zákoníkem byl dohodnut druh, výměra a způsob výkonu trestu.

Prohlášení obviněného, že spáchal skutek pro který je stíhán, se musí shodovat se skutkem, který byl státním zástupcem na základě výsledků přípravného řízení vymezen. Pokud by takové doznání obsahovalo jiný skutek, který naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, pro který by mohl být případně uložen mírnější trest, nedojde nakonec ke schválení dohody o vině a trestu a pokračuje trestní řízení dle obecných ustanovení.²⁶⁶

Po schválení dohody mezi státním zástupcem a obviněným se podá návrh na její schválení soudu, který o jejím schválení rozhoduje. Předseda senátu může dohodu odmítnout nebo nařídí ve věci veřejné zasedání. Odmítá z důvodu nesprávnosti nebo nepřiměřenosti z hlediska souladu se zjištěným skutkovým stavem nebo z hlediska druhu a výše navrženého trestu. Pokud není shledán důvod pro odmítnutí návrhu, je nařízeno ve věci veřejné zasedání, které vyžaduje

²⁶³ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 799,

ISBN 978-80-7502-550-0

²⁶⁴ § 206b odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁶⁵ § 175a odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁶⁶ JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, s. 801-802,

ISBN 978-80-7502-550-0

přítomnost obviněného a státního zástupce. Klasické dokazování neprobíhá, soud je akorát oprávněn k dotázaní obviněného, které potřebuje pro své rozhodnutí. Následně může soud rozhodnout o schválení dohody, která se schvaluje odsuzujícím rozsudkem.²⁶⁷ Druhým způsobem, jak soud ve veřejném zasedání může rozhodnout je takovou dohodu neschválit pro její nepřiměřenost z hlediska trestu nebo při sjednávání dohody o vině a trestu došlo k závažnému porušení práv obviněného.²⁶⁸

Poslední novela trestního řádu, provedená zákonem č. 333/2020 Sb., se dotkla i institutu dohody o vině a trestu. Na základě této novely je možné uzavřít dohodu o vině a trestu i v případě zvláště závažných zločinů.²⁶⁹ Obecně tak lze dohodu o vině a trestu sjednat o všech trestných činech, s výjimkou řízení proti uprchlému a řízení proti mladistvému před dovršením osmnáctého roku věku. Obecně touto novelou mělo docházet k větší motivaci pro uzavírání dohody o vině a trestu.²⁷⁰ K uplatnění daného institutu přispívá i fakt, že pokud předseda senátu shledá za vhodné uzavření dohody o vině a trestu, dotáže se na stanovisko takového postupu obviněného, státního zástupce a případně poškozeného, pokud je přítomen. Postačuje pouze ústní souhlas státního zástupce a obviněného.²⁷¹

Jak bylo výše zmíněné, institut dohody o vině a trestu vychází z anglo-americké právní kultury, a právě z tohoto důvodu bylo jasné, že jeho přijetí do našeho právního se neobejde bez konfliktů především se základními zásady trestního řízení. Konkrétně při aplikaci dohody o vině a trestu nedochází k uplatnění některé ze základních zásad, respektive tato aplikace je výjimkou některé ze základních zásad. Nejvíce probíranou zásadou v této souvislosti je zásada materiální pravdy, zakotvená v ustanovení § 2 odst. 5 TR „orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnosti uvedenými v tomto zákoně a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí.“ Při sjednávání dohody o vině a trestu však pouze dojde k dohodě stran na skutkovém průběhu, který ale nemusí odpovídat realitě. Kolize mezi tímto institutem a citovanou zásadou spočívá v tom, že se obviněný dohodou vzdává

²⁶⁷ § 175b odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁶⁸ § 314r odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁶⁹ § 14 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb. „zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.“

²⁷⁰ MULÁK, J., PROVAZNÍK, J. Praktické dopady novely trestního řádu provedené zákonem č. 333/2020 Sb. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/03/21/prakticke-dopady-novely-trestniho-radu-provedene-zakonomem-c-333-2020-sb/>

²⁷¹ § 206b odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb.

plnohodnotného dokazování skutečností, přestože jednou z podmínek k uzavření je dostatečně prokázaný závěr vyšetřování, že se skutek stal a že je tento skutek trestným činem a spáchal jej obviněný. Ze zákona však nevyplývá, do jaké míry má dokazování v řízení o dohodě o vině a trestu probíhat.²⁷² Jelínek se pak v souvislosti s tímto střetem se zásadou materiální pravdy vyjadřuje „zavádíme institut, který umožňuje, aby se v trestním řízení rozhodovalo nikoliv o tom, co se stalo, ve smyslu zjištění materiální pravdy, ale o tom, na čem se příslušné subjekty dohodly.“²⁷³

V souvislosti se zásadou legality je institut dohody o vině a trestu v konfliktu vzhledem k uvážení státního zástupce na zahájení trestního řízení, respektive v tomto případě uvážení zahájení jednání o dohodě o vině a trestu. Pokud totiž státní zástupce neshledá návrh obviněného na uzavření dohody o vině a trestu dostatečně oprávněným, jednání o dohodě o vině a trestu se nebude konat.²⁷⁴

Jak jsem již zmiňovala výše, účelem zavedení dohody o vině a trestu mělo být především rychlejší a efektivnější trestní řízení. Ale vzhledem ke stále neprovedené rekodifikaci trestního řádu je očividné, že bude docházet ke konfliktu se základy aktuálního trestního řádu, který byl přijat již v roce 1961 a od té doby je měněn jen dílčími novelami. Přikláním se proto k názoru Jelínka²⁷⁵, že je nutné přijít k rekodifikaci trestního řádu, kde by došlo k úpravě mezi těmito konflikty, které v průběhu let v souvislosti s přijímáním dílčích novel nastaly.

4.1.4.4. Trestní příkaz

Trestní příkaz je specifickou formou odklonu, kdy se mezi trestněprávními odborníky rozcházejí názory, zda trestní příkaz mezi odklony patří či nikoli, jelikož jako jediný dospěje do fáze, kdy dojde k vyslovení viny a běžné trestněprávní sankce.²⁷⁶

²⁷² ZAORALOVÁ, P. Institut dohody o vině a trestu a jeho rozpor se základními zásadami trestního řízení. In JELÍNEK, J. (ed.) Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Praha: Leges, 2016, s. 185-188, ISBN 978-80-7502-155-7

²⁷³ JELÍNEK, J. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. Bulletin advokacie. 2012, č. 10, s. 19. Dostupné z: Beck-online

²⁷⁴ ZAORALOVÁ, P. Institut dohody o vině a trestu a jeho rozpor se základními zásadami trestního řízení. In JELÍNEK, J. (ed.) Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Praha: Leges, 2016, s. 188, ISBN 978-80-7502-155-7

²⁷⁵ JELÍNEK, J. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. Bulletin advokacie, č. 10, 2012, s. 19. Dostupné z: Beck-online

²⁷⁶ § 314e zákona č. 141/1961 Sb.

Jelínek k otázce trestního řízení jako formu odklonu a definici pojmu odklonu jako takového uvádí, že se jedná o odchýlení od běžného průběhu trestního procesu, jelikož nenastane jeho obvyklý konec v podobě vynesení odsuzujícího rozsudku, nevyslovení viny, k uložení klasické trestní sankce. Namísto toho dojde k odklonění od trestního řízení a k alternativnímu vyřízení věci. V takovém případě je trestní příkaz formou odklonu. Naopak pokud se bude pojem odklonu chápat jako odchylku od standardního trestního řízení, kdy nedojde k vyslovení viny a věc se vyřídí mimosoudním postupem nebo dojde k zastavení trestního stíhání, není možné trestní příkaz brát jako formu odklonu.²⁷⁷ Zúbek ve svém článku k tomu uvádí, že pokud nahlížíme na odklony *stricto sensu*, nezahrnuje trestní příkaz mezi formy odklonu, jelikož řízení končí bez vyslovení viny obviněného a nedojde k uložení trestu. Naopak *largo sensu* trestní příkaz mezi odklony patří, jelikož po úspěšném uplatnění trestního příkazu se zjednoduší trestní řízení, protože neproběhne hlavní líčení.²⁷⁸ Šámal charakterizuje trestní příkaz jako specifickou nabídku obviněnému s tím, že by nebylo pokračováno v dalším řízení. Trestní příkaz ukládá spíše nižší trest, nicméně i tady jde o formu odklonu, který vykazuje znaky restorativní justice, i když ne příliš velké.²⁷⁹ Ščerba naopak trestní příkaz ve svém článku Odklon jako sankční opatření označuje jako „zvláštní formu rozhodování soudu o vině a trestu obžalovaného.“²⁸⁰

Zákonné zakotvení trestního příkazu nalezneme v ustanoveních § 314e – 314g TŘ. Obecně můžeme trestní příkaz vystihnout jako rozhodnutí ve věcech trestních, které může vydat samosoudce bez nutnosti projednávání v hlavním líčení, pokud je skutkový stav spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, a to i v řízení konaném po zkráceném přípravném řízení.²⁸¹ Zda dojde k vydání trestního příkazu je na úvaze samosoudce, který by měl při takovém rozhodování zvážit, jestli trest uložený trestním příkazem zajistí splnění účelu a úloh trestního řízení jako celku. Tento institut je specifický tím, že soud nerozhoduje na základě důkazů provedených v hlavním líčení, ale k rozhodnutí se dojde bez projednání věci v hlavním líčení,

²⁷⁷ JELÍNEK, J. Trestní příkaz jako forma odklonu. In JELÍNEK, J. (ed.) Alternativní řešení trestních věcí. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny 2015. Praha: Leges, 2015, s. 11-12, ISBN-978-80-7502-109-0

²⁷⁸ ZÚBEK, J. Odklony v trestním řízení a jejich současná i budoucí klasifikace. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 3, s. 53. Dostupné na: Beck-online

²⁷⁹ ŠÁMAL, P. Odklony v justiční praxi, *Právní prostor*, 2019. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/odklony-v-justicni-praxi>

²⁸⁰ ŠČERBA, F. Odklon jako sankční opatření. *Trestněprávní revue*, č. 2, 2009, s. 33. Dostupné z: Beck-online

²⁸¹ § 314e odst. 1 zákon č. 141/1961 Sb.

pouze na základě spisu.²⁸² Trestní příkaz nelze vydat v řízení proti osobě, jejíž svéprávnost byla omezena, jestliže má být rozhodováno o ochranném opatření, jestliže má být uložen souhrnný trest nebo společný trest a předchozí trest byl uložen.²⁸³

Takto vydaný trestní příkaz má podobu odsuzujícího rozsudku a je možné uložit trest odnětí svobody do jednoho roku, domácí vězení do jednoho roku, trest obecně prospěšných prací, trest zákazu činnosti do pěti let, trest zákazu držení chovu zvířat, peněžitý trest, trest propadnutí věci, vyhoštění do pěti let, zákaz pobytu do pěti let a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce do pěti let.²⁸⁴ V případě uložení trestu obecně prospěšných prací či trestu domácího vězení je možné pouze po předchozím vyžádání zprávy probačního úředníka obsahující zjištění o možnostech výkonu tohoto trestu a o zdravotní způsobilosti obviněného, včetně stanoviska obviněného k uložení tohoto druhu trestu.²⁸⁵

Aktivita stran při rozhodování o vydání trestního příkazu neexistuje a ani samosoudce jim povinnost k činnosti nemůže nařídit. Ústavně zaručené právo obviněného na projednání věci veřejně před soudem v řádném procesu²⁸⁶ je zachováno v podobě oprávnění obviněného k podání odporu proti trestnímu příkazu. Odpor nemusí být odůvodněn a po jeho podání se trestní příkaz ruší a samosoudce nařídí hlavní líčení.²⁸⁷ Zároveň po zrušení trestního příkazu, na základě podání odporu, není možné, aby proti témuž obviněnému v téže věci byl vydán další trestní příkaz.²⁸⁸

Trestní příkaz tak můžeme při chápání pojmu odklonu v širším slova smyslu zařadit mezi jeho formy a obecně v aplikační praxi je trestní příkaz hojně využívaným prostředkem pro rychlé vyřízení trestní věci.²⁸⁹

²⁸² JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 1227-1228, ISBN 978-80-7502-637-8

²⁸³ § 314e odst. 7 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁸⁴ § 314e odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁸⁵ § 314e odst. 3 a odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁸⁶ čl. 38 odst. 2 LZPS

²⁸⁷ § 314g odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb.

²⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7.3.1996 sp. zn. 2 Tzn 19/96

²⁸⁹ JELÍNEK, J. Trestní příkaz jako forma odklonu. In JELÍNEK, J. (ed.) Alternativní řešení trestních věcí. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny 2015. Praha: Leges, 2015, s. 13. ISBN-978-80-7502-109-0

4.2. Výjimky dle přímo použitelného předpisu EU

V kontextu se zřízením Úřadu evropského veřejného žalobce, došlo v roce 2019 ke změně ustanovení § 2 odst. 3 TŘ, kdy je státní zástupce povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud přímo použitelný právní předpis Evropské unie nestanoví jinak.²⁹⁰

Výjimku ze zásady legality, upravující vynětí z pravomoci orgánů činných v trestním řízení dle přímo použitelného právního předpisu EU, je zakotvená v Protokolu o výsadách a imunitách Evropské unie.

Specifické rysy imunity má imunita poslance Evropského parlamentu, která je časově omezena na průběh zasedání Evropského parlamentu, což je specifikováno v článku 9 Protokolu o výsadách a imunitách Evropské Unie. Konkrétně takové zasedání Evropského parlamentu však probíhá téměř neustále.²⁹¹ Výjimka ze zásady legality se vztahuje na člena Evropského parlamentu, kdy v průběhu zasedání Evropského parlamentu jeho členové na území vlastního státu požívají imunit přiznávaných členům parlamentu vlastního státu a na území všech ostatních členských států nemohou být zadrženi ani soudně stíháni. Imunitou jsou chráněni rovněž během cesty na místo zasedání Evropského parlamentu, a také při návratu z něj. Pokud se člen Evropského parlamentu dopustí trestného činu, při kterém bude přistižen, nemůže se své imunitě dovolávat. Evropský parlament je i zároveň oprávněn svého člena imunitou zbavit. Ochrana výsad a imunit člena Evropského parlamentu, případně žádosti o zbavení imunity určitého poslance upravuje jednací řád Evropského parlamentu.²⁹²

V souvislosti s vývojem úprav extradice mezi jednotlivými členskými státy, došlo rozhodnutím Rady č. 2002/584/SVV evropského zatýkacího rozkazu a předávacích postupech mezi členskými státy ze dne 13.6.2002. Přijetím rozhodnutí Rady o evropském zatýkacím rozkazu, který se však od běžné extradice odlišuje v několika prvcích. Konkrétně při „aplikaci principu vzájemného uznávání, která se projevuje v obecné povinnosti členských států evropskému zatýkacímu rozkazu vyhovět, pokud se nejedná o některý z obligatorních nebo fakultativních důvodů pro odmítnutí, přímou spoluprací justičních orgánů členských států, kratší lhůty pro předání, výrazné oslabení požadavku oboustranné trestnosti, vydávání vlastních

²⁹⁰ MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, s. 154-155
ISBN 978-80-7502-387-2

²⁹¹ ŠÁMAL, P. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013, s. 189-197. Dostupné z: Beck-online

²⁹² čl. 9 Protokolu o výsadách a imunitách Evropské Unie

občanů a v neposlední řadě zapojení dalších orgánů, kterými je Europol, Evropská justiční síť, SIS“.²⁹³

Definice Evropského zatýkacího rozkazu je zakotvena v Rámcovém rozhodnutí Rady o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy. Evropský zatýkací rozkaz tak je „soudní rozhodnutí, které vydal některý členský stát proto, aby jiný členský stát zatkl a předal vyžádanou osobu za účelem trestního stíhání nebo výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojené s odnětím osobní svobody“.²⁹⁴ Evropský zatýkací rozkaz je prováděn na základě vzájemného uznávání mezi členskými státy EU. Současně se při takovém procesu dbá na dodržování základních práv a obecných právních zásad, které jsou zakotveny v primárním právu EU.²⁹⁵ Po vydání evropského zatýkacího rozkazu členským státem, jsou vyvolány účinky v jiném členském státě, ve kterém se nachází žádaná osoba, která může být na základě takto vydaného evropského trestního příkazu zatčena. O následném předání rozhoduje justiční orgán vykonávajícího členského státu. Podmínky a lhůty týkající se konkrétní osoby jsou přesně vymezeny v rámcovém rozhodnutí.²⁹⁶ Neznamena to ale, že by evropský zatýkací rozkaz vydaný příslušným justičním orgánem členského státu byl přímo vykonatelný na území jiného členského státu. Je tedy nutné, aby ve státě, který přijmul evropský zatýkací rozkaz bylo vydáno rozhodnutí, ve kterém se rozhodne o zatčení a následném předání konkrétní osoby.²⁹⁷

Aby ale mohlo dojít k vydání evropského zatýkacího rozkazu je nutné, aby jednání bylo „podle práva vystavujícího členského státu možné potrestat trestem odnětí svobody nebo ochranným opatřením spojeným s odnětím osobní svobody s horní hranicí sazby v délce nejméně 12 měsíců, nebo byl-li již rozsudkem uložen trest nebo nařízeno ochranné opatření, v případě trestu nebo ochranného opatření v délce nejméně čtyř měsíců“.²⁹⁸

²⁹³ ROMŽA, S. Evropský zatýkací rozkaz. In JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et. al. Trestní právo Evropské unie. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019, s. 270-271, ISBN 978-80-7502-375-9

²⁹⁴ čl. 1 Rámcového rozhodnutí Rady o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy

²⁹⁵ čl. 1 a čl. 2 Rámcového rozhodnutí Rady o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy

²⁹⁶ ROMŽA, S. Evropský zatýkací rozkaz. In JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et. al. Trestní právo evropské unie. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019, s. 273-274, ISBN 978-80-7502-375-9

²⁹⁷ KLOUČKOVÁ, S. Evropský zatýkací rozkaz. Acta Universitas Carolinae. Iuridica, č.2, 2005, s. 96

²⁹⁸ čl. 2 odst. 1 Rámcového rozhodnutí Rady o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy

Ale i po splnění podmínek a tím spojenou povinností, existují dvě kategorie výjimek, kdy dojde k odmítnutí výkonu evropského zatýkacího rozkazu. V čl. 3 jsou upraveny následující obligatorní důvody, kdy justiční orgán členského státu, který má vykonat zatýkací rozkaz odmítne vykonat:

- pokud se na trestný čin, pro který je zatýkací rozkaz vydán, vztahuje ve vykonávajícím členském státě amnestie, pokud byl tento stát příslušný ke stíhání tohoto trestného činu podle svého vlastního trestního práva;
- pokud má vykonávající justiční orgán informace, že vyžádaná osoba byla pravomocně odsouzená za stejný čin členským státem za předpokladu, že v případě odsouzení byl trest vykonán, právě je vykonáván nebo podle práva členského státu, ve kterém byl vynesena rozsudek, ho již nelze vykonat;
- pokud osoba, na niž byl evropský zatýkací rozkaz vydán, není podle práva vykonávajícího státu vzhledem ke svému věku trestně odpovědná za jednání, pro které je zatýkací rozkaz vydán.

V čl. 4 jsou pak následující fakultativní důvody pro odmítnutí evropského zatýkacího rozkazu:

- pokud v některém z případů uvedených v čl. 2 odst. 4 nepředstavuje jednání, pro které byl vydán evropský zatýkací rozkaz, trestný čin podle práva vykonávajícího členského státu; avšak v případě daní, poplatků, cel nebo měny nelze odmítnout výkon evropského zatýkacího rozkazu z toho důvodu, že právo vykonávajícího členského státu neukládá tentýž druh daní, poplatků nebo cel nebo neobsahují stejnou úpravu, pokud jde o daně, poplatky, cla a měny, jako právo vystavujícího státu;
- pokud osoba, na niž se vztahuje evropský zatýkací rozkaz, je ve vykonávajícím členském státě stíhána za stejný čin, jako je trestný čin, pro který byl evropský zatýkací rozkaz vydán;
- pokud justiční orgány vykonávajícího členského státu rozhodly buď nezahájit trestní stíhání kvůli trestnému činu, pro který byl evropský zatýkací rozkaz vydán, nebo zastavit takové řízení, nebo byl-li v členském státě vynesena proti vyžádané osobě za stejné jednání pravomocný rozsudek, který zamezuje dalšímu trestnímu stíhání;
- jsou-li trestní stíhání vyžádané osoby nebo výkon trestu podle práva vykonávajícího členského státu promlčeny a jednání spadá do pravomoci tohoto členského státu na základě jeho vlastního trestního práva;
- pokud má vykonávající justiční orgán informace, že vyžádaná osoba byla pravomocně odsouzena za stejný čin třetím státem, za podmínky, že v případě

odsouzení byl trest vykonán, právě je vykonáván nebo podle práva státu, který vynesl rozsudek, ho již nelze vykonat;

- byl-li evropský zatýkací rozkaz vydán za účelem výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojeného s odnětím osobní svobody, vyžádaná osoba se zdržuje ve vykonávajícím členském státě, je jeho státním příslušníkem nebo zde má trvalé bydliště a tento stát se zaváže provést výkon trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojeného s odnětím osobní svobody v souladu se svým vnitrostátním právem;

Další možností pro odmítnutí evropského zatýkacího rozkazu jsou případy trestných činů, které „byly dle práva vykonávajícího členského státu spáchány zcela nebo zčásti na území vykonávajícího členského nebo na místě, které se za toto území považuje, nebo které byly spáchány mimo území vystavujícího členského státu a právo vykonávajícího členského státu neumožňuje stíhání za stejné trestné činy, byly-li spáchány mimo jeho území“.²⁹⁹

V souvislosti se zřízením Úřadu Evropského žalobce, jehož úkolem je odpovídat za trestní stíhání pachatelů, příp. spolupachatelů trestných činů, které ohrožují finanční zájmy Unie a jsou vyjmenovány ve směrnici (EU) 2017/1371. V této souvislosti vykonává všechny potřebné kroky týkající se trestního stíhání a v řízení před soudem konkrétního členského státu plní funkci obžaloby až do vydání pravomocného rozhodnutí.³⁰⁰ Výjimka ze zásady legality, respektive z povinnosti stíhat nalezneme v čl. 39 nařízení o zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce. Článek první daného ustanovení umožňuje odložení případu proti osobě, pokud je trestní stíhání nemožné podle práva členského státu, ve kterém se nachází evropský pověřený žalobce a který projednává případ. O odložení rozhoduje stálá komora z následujících důvodů dle čl. 39 odst. 1 nařízení o zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce:

- i. úmrtí podezřelé nebo obviněné osoby nebo likvidace podezřelé nebo obviněné právnické osoby;
- ii. nepřičetnost podezřelé nebo obviněné osoby;
- iii. amnestie udělená podezřelé nebo obviněné osobě;
- iv. imunita udělená podezřelé nebo obviněné osobě, pokud nebyla zrušena;
- v. uplynutí vnitrostátní zákonné promlčecí doby;

²⁹⁹ čl. 4 odst. 7 písm. a) a b) Rámcového Rozhodnutí Rady o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy

³⁰⁰ GŘIVNA, T. Projekt evropského veřejného žalobce. In JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et. al. Trestní právo evropské unie. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019, s. 391, ISBN 978-80-7502-375-9

- vi. v případě podezřelé nebo obviněné osoby již bylo v souvislosti s tímtož jednáním vydáno konečné rozhodnutí;
- vii. nedostatek relevantních důkazů.

Pokud však vyjdou najevo nové skutečnosti až po přijetí rozhodnutí o odložení, může být vyšetřování znovu zahájeno, opět na základě rozhodnutí stálé komory.³⁰¹

Vzhledem k vývoji činnosti Úřadu veřejného evropského žalobce, se v příštím kalendářním roce 2024 očekává až dvojnásobný nárůst práce.³⁰² V návaznosti na tuto skutečnost je možné, že i do budoucna přibude další skupina výjimek za zásady legality.

4.3. Výjimky dle mezinárodních smluv

Výjimky ze zásady legality dle vyhlášených mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána, jakožto projevem oportunity označuje případy, kdy jsou vyňaty osoby požívající imunit podle zákona nebo mezinárodní smlouvy dle ustanovení § 10 TŘ, který stanovuje, že „z pravomoci orgánů činných v trestním řízení podle tohoto zákona jsou vyňaty osoby požívající výsad a imunit podle zákona nebo mezinárodního práva.“ Účelem těchto výsad a imunit je zajištění fungování diplomatického styku a jako jakási ukázka významnosti pro zastupovaný stát v přijímacím státě.³⁰³ Výjimky stanovené dle zákona jsem více rozebírala v kapitole 4.1.1.1. této práce.

Výjimky dle mezinárodního práva, respektive mezinárodní smlouvy vymezují rozsah, v jakém jsou konkrétní osoby vyňaty z pravomoci orgánů činných v trestním řízení. Po celou dobu existence imunit a výsad podle mezinárodního práva, není možné takové osoby v daném rozsahu stíhat. Pokud by však nastala situace, kdy je nějaká osoba požívající imunit a výsad podle mezinárodního práva a je vyňata z pravomoci orgánů činných v trestním řízení, a přesto dojde k oznámení nebo podnětu o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, pro který nemůže být stíhána, aplikuje se ustanovení § 159a odst. 2 TŘ. To znamená, že státní zástupce nebo policejní orgán takový podnět usnesením odloží.³⁰⁴

Nejčastější výjimkou ze zásady legality podle § 10 TŘ je institut diplomatické imunity. Mezinárodní smlouvou, která diplomatickou imunitu zakotvuje je Vídeňská úmluva o

³⁰¹ čl. 39 odst. 2 nařízení o zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce

³⁰² Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2023/06/urad-evropskeho-verejneho-zalobce-je-skvela-investice-rika-laura-kovesi/>

³⁰³ ŠÁMAL, P. Trestní řád: Komentář. 7. vydání. 2013. s. 189-197. Dostupné z: Beck-online

³⁰⁴ tamtéž, s. 189-197

diplomatických stycích, přijatá 18. dubna 1961. Účelem přijetí této úmluvy bylo zaručení nerušeného výkonu funkce diplomatické mise a jejímu personálu, kdy došlo k exempci z některých norem přijímajícího státu pro diplomatické mise a pracovníky.³⁰⁵ Důležité je ale dodat, že Vídeňská úmluva rozlišuje pojmy „imunit a výsad“, které často bývají předmětem diskuse týkající se jejich rozlišování. Někteří autoři rozdíl mezi těmito pojmy nenacházejí rozdíl, jiní naopak uvádějí, že výsady představují pozitivní prvek, kdy je diplomatům přiznáváno více výhod a oprávnění, než která mají obyvatelé přijímajícího státu. Naopak imunita představuje negativní prvek, kdy pro diplomaty platí exempce z některých norem, které však ale jsou platné pro obyvatele přijímajícího státu. Obecně tyto dva pojmy představují soubor všech práv a výsad, které zaručují funkci mise pro diplomaty, a platí i pro jejich rodinné příslušníky.³⁰⁶

Vídeňská úmluva zakotvuje v čl. 29 nedotknutelnost osoby, kdy diplomatický zástupce nesmí být žádným způsobem zatčen nebo zadržen. Současně přijímající stát s ním bude jednat s náležitou úctou a učiní všechna vhodná opatření, aby zabránil každému útoku proti jeho osobě, svobodě a důstojnosti. Dále čl. 31 Vídeňské úmluvy stanoví, že diplomatičtí zástupci jsou vyňati z trestní, civilní a správní jurisdikce přijímajícího státu. Jeho vynětí z jurisdikce přijímajícího státu však v žádném případě neznamena vynětí z jurisdikce vysílajícího státu.³⁰⁷ Vídeňská úmluva se dle čl. 37 vztahuje i na členy rodiny diplomatického zástupce, tvořící jeho domácnost, dále na členy administrativního a technického personálu, spolu se členy svých rodin, kteří tvoří součást jejich domácnosti a v obou případech nesmí jít o občany přijímajícího státu, v druhém případě nesmí být v přijímajícím státu trvale usídleni. Tyto zmíněné výsady a imunity dle Vídeňské úmluvy tvoří výjimky ze zásady legality.

Úmluva o zvláštních misích nám upravuje výjimky ze zásady legality ve smyslu ustanovení § 10 TR týkající se výsad a imunit při zvláštní misi. Konkrétně čl. 31, kdy zástupci vysílajícího státu ve zvláštní misi a členové jejího diplomatického personálu jsou vyňati z trestní jurisdikce přijímajícího státu a částečně i z jurisdikce občanskoprávní a správní. Zároveň jsou osoby zástupců vysílajícího státu ve zvláštní misi a členů jejího diplomatického

³⁰⁵ DAVID, V., SLADKÝ, P. Mezinárodní právo s kazuistikou. 3. přepracované vydání. Praha: Leges, 2022, s. 195, ISBN 978-80-7502-497-8

³⁰⁶ GULLOVÁ, S. Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: Grada, 2013, s. 181, ISBN 978-80-247-4418-6

³⁰⁷ DAVID, V., SLADKÝ, P. Mezinárodní právo s kazuistikou. 3. přepracované vydání. Praha: Leges, 2022, s. 195-196, ISBN 978-80-7502-497-8

personálu nedotknutelní na základě čl. 29 a současně nesmějí být žádným způsobem zatčeni ani zadrženi.

Další výjimku ze zásady legality dle vyhlášené mezinárodní smlouvy nalezneme v Úmluvě o předávání osob odsouzených k trestu odnětí svobody k výkonu trestu ve státě, jehož jsou státními občany. Úmluva v čl. 3 uvádí, že „Odsouzený, který bude předán k výkonu trestu do státu, jehož je státním občanem, nemůže být znovu trestně stíhán pro týž čin s výjimkou případů uvedených v článku 15 této Úmluvy.“ Takovou výjimkou podle čl. 15 se rozumí situace, „jestliže po předání odsouzeného k výkonu trestu bude rozsudek ve státě, kde byl vynesen, zrušen a má být konáno nové vyšetřování nebo nové soudní řízení, opis rozhodnutí o tom, jakož i jiné materiály nezbytné pro další trestní řízení se zašlou příslušnému orgánu státu, jemuž byl odsouzený předán, za účelem rozhodnutí otázky jeho trestní odpovědnosti podle právního řádu tohoto státu.“

Evropská úmluva o předávání trestního řízení, upravuje v čl. 21 výjimku ze zásady legality, kdy dožadující stát požádá o zahájení řízení a nemůže dále stíhat podezřelou osobu pro trestný čin, pro který bylo žádáno o zahájení řízení nebo výkon rozsudku, který nad ní byl dříve pro tentýž trestný čin v tomto státě vynesen. Dokud však nebude doručeno rozhodnutí dožádaného státu o žádosti na zahájení řízení, dožadující stát si zachová právo podniknout všechny kroky ohledně stíhání, kromě podání obžaloby nebo podle okolností případu povolení, aby příslušný správní orgán rozhodl ve věci.

5. Závěr

Tato diplomová práce se zabývá zásadou legality a oportunity v trestním řízení. Na začátku své práce jsem si stanovila hypotézu, jakožto hlavní cíl, k provedení analýzy jejich vzájemné koexistence, způsobu vývoje výjimek ze zásady legality a jejich současnou podobu a zda je možné veškeré tyto výjimky ze zásady legality podřadit pod zásadu oportunity. V jednotlivých kapitolách jsem získávala jednotlivé poznatky tak, abych mohla učinit závěr v podobě vývoje a změny vztahu mezi zásadou legality a výjimkami z této zásady, tedy uplatnění zásady oportunity a jejich prvků v českém právním řádu a zároveň jakým směrem by se dle úvah *de lege ferenda*, v souvislosti se zamýšlenou rekonfigurací, případně rámcovými novelami trestního řádu, vyvíjela.

Zásada legality patří mezi základní zásady trestního řízení a v našem právním řádu má, současně i s výjimkami z této zásady, již dlouholetou tradici. Na počátku své práce jsem se tedy zaměřila na pojmové vymezení zásady legality a zásady oportunity, jakým způsobem se pohled na tyto zásady měnil dle trestněprávních odborníků od konce 19. století až do současného pojetí.

Monopol na stíhání všech trestných činů má stát, a právě zásada legality, jakožto vůdčí zásada žalobní politiky, se na našem území objevuje již od trestního řádu z roku 1850. Ve druhé kapitole této své práce se tak věnuji pojetí těchto dvou zásad a jejich vývoj od trestního řádu z roku 1873 až do aktuálního znění trestního řádu a návrhu nového trestního řádu. Celkem se tedy věnuji analýze vývoje výjimek ze zásady legality ve čtyřech trestních rádech, TŘ 1873, TŘ 1950, TŘ 1956, TŘ 1961 a jeho vývoj až do aktuálního znění a znění *de lege ferenda*. Zásada legality se projevuje jako vůdčí zásada ve všech těchto trestních rádech a její výjimky začaly postupovat postupně. V TŘ 1873 se objevovaly výjimky ze zásady legality pouze v řízení ve věcech tiskových, k dalšímu rozšíření došlo na základě dekretu prezidenta republiky, který přinesl výjimku ze zásady legality v podobě institutu upuštění od trestního stíhání. Následně přijatý trestní řád z roku 1950 také postavil svou žalobní politiku na zásadě legality, přestože celkový výčet základních zásad neobsahoval, ale oproti předchozímu TŘ 1873 se rozšířily další výjimky ze zásady legality. Institut upuštění od trestního stíhání byl zachován a vedle toho bylo prokurátorovi umožněno zastavit a přerušit trestní stíhání. Naopak trestní řád z roku 1956 celkový výčet základních zásad již obsahoval a zásada legality byla zakotvena na první místě, současně se zásadou oportunity, kdy dle zákonných pravidel byly prokurátorovi umožněny výjimky z jeho povinnosti stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví. Takovými zákonnými výjimkami bylo stejně jako v TŘ 1950 zastavení a přerušování trestního stíhání,

jejichž znění bylo také změněno a prokurátorovi pak byla rozšířena pravomoc k zastavení a přerušování trestního stíhání. Nově byla zakotvena samostatná úprava institutu nepřipustnosti trestního stíhání, jakožto další výjimka ze zásady legality. Trestní řád z roku 1961 navazoval na TR 1956, nově ale hrály významnou roli místní lidové soudy, s jejichž činností byly spojovány výjimky ze zásady legality. Prokurátor byl totiž oprávněn ještě před zahájením trestního stíhání k postoupení ke stíhání trestných činů, které byly pro společnost méně závažné nebo pokud přijal za pachatele záruku společenské organizace. Taková spolupráce mezi společenskými organizacemi za účelem kontroly dodržování socialistické politiky byla velmi běžná. Tyto lidové soudy však byly na konci roku 1969 zrušeny. V roce 1980 bylo ustanovení vedle zákonných výjimek rozšířeno i na výjimky dle vyhlášených mezinárodních smluv, v roce 1994 došlo ke změně z prokurátora na státního zástupce a v roce 2019 i o skupinu výjimek dle přímo použitelného předpisu EU.

Kdybych tak měla odpovědět na svou položenou otázku, výjimky ze zásady legality se do jednotlivých trestních řádů začaly přidávat postupně, odvíjejících se dle trestněprávních trendů té doby, a především pak i vzhledem k politické historii na českém území, hrála na podobě trestních řádů a tím i výjimek ze zásady legality, výraznou roli politická ideologie té doby.

Současnou podobu výjimek ze zásady legality, respektive z povinnosti státního zástupce stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, rozlišujeme na zákonné výjimky, výjimky dle přímo použitelného předpisu EU a výjimky dle vyhlášených mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána. Jednotlivé skupiny výjimek pak následně analyzuji ve čtvrté kapitole. Zákonné výjimky lze rozdělit do čtyř skupiny, kdy první skupinu tvoří případy nepřipustnosti trestního stíhání, druhou skupinu institut dočasného odložení trestního stíhání, třetí skupinu institut zastavení trestního stíhání a poslední skupinu výjimek ze zásady legality tvoří tzv. odklony. Vzhledem k historickému vývoji těchto výjimek jsou některé z nich užívány doposud, např. institut zastavení trestního stíhání podle ustanovení § 172 odst. 2 písm. a) TR, byl zakotven již v TR 1873. Naopak tzv. odklony jsou tvořeny relativně novými výjimkami ze zásady legality, kdy nejmladším institutem, který byl do našeho trestního řádu zaveden, je řízení o schválení dohody o vině a trestu.

Vývoj výjimek ze zásady legality se tak v průběhu let natolik rozšířil, že na základě stále více aplikované zásady oportunity mi tak připadá, že se spíše ze zásady legality, jakožto vůdčí zásady, stává výjimka a oportunní principy se spíše stávají pravidly. Čemuž napovídá i současná praxe, např. v případě užití odklonů, kdy některé instituty pochází z angloamerického práva, a proto tak nebudou odpovídat evropskému právnímu řádu a jsou tak v rozporu se

základními zásadami trestního řádu. I vzhledem k faktu, že stále nedošlo k rekodifikaci trestního řádu, ale pouze se mění dílčími novelami, je jasné, že takových rozporů se základními zásadami bude jen přibývat.

Zásada legality a oportunity tak představují zcela klíčovou roli v otázce nastavení trestního procesu. Český trestní řád pochází z kontinentálního systému práva, jenž je tradičně založen na zásadě legality, ale jak jsem již několikrát uváděla v průběhu práce, postupně do něj prostupují jednotlivé prvky vycházející ze zásady oportunity. Je proto velmi složité určit jakousi kalibraci, pro kterou by došlo k vymezení trestního procesu, založeného pouze na čisté podobě jedné ze zásad. Hovoříme tedy především o převaze znaků obou zásad, jenž v konkrétních trestních procesech převládají a nejde tedy striktně vymezit podobu trestního procesu dle jedné ze zásad. Takové nastavení trestního procesu dle zásady legality a oportunity není snadné i z důvodu odlišných názorů na jednotlivé instituty, vykazující projevy právě zásady oportunity.

Zhodnotila bych tedy vzájemné soužití obou zásad, zásada legality je již po dlouhou dobu vůdčí iniciační zásadou trestního řízení a zásada oportunity se považuje za výjimku z ní. S postupným přijímáním dílčích novel trestního řádu v průběhu let však docházelo k přibývání výjimek ze zásady legality a tím i posilování zásady oportunity. Právě s přijímáním a vznikem nových výjimek ze zásady legality docházelo k rozporu názorů, zda je možné každou z nich podřadit pod zásadu oportunity, respektive zda dostatečně vykazují prvky oportunity. Pokud bych použila Pipkovo vymezení zásady oportunity, kdy i přes existenci podezření ze spáchání trestného činu je možné od trestního stíhání upustit a následně jeho vymezení čtyř důvodů pro takové upuštění. Příkladem, který takto vyazuje prvky zásady oportunity je zastavení trestního stíhání dle ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) TŘ. S menší jistotou by se na projev oportunity mohlo nahlížet v případě odklonů, kdy se trestní řízení nevyvíjí svým běžným postupem a není zde hlavním cílem podání obžaloby a případně následné potrestání pachatele. Zásadu oportunity však i při aplikaci odklonů spatřuji, jelikož pokud dojde k užití některého z institutů, stále bude naplněn účel trestního stíhání, i když jiným způsobem. Tímto svým názorem se přikláním i právě ke stanovisku Pipka.

Je tedy otázkou, jak budou v budoucnu vypadat výjimky ze zásady legality, a i celkový vztah zásady legality a oportunity, jelikož rekodifikace trestního řádu se jeví jako spíše nepravděpodobná a vypadá to na to, že pouze dojde k úpravě jednotlivých institutů v rámci dílčích novel.

Vzhledem k výše zmíněnému si ale myslím, že celková rekodifikace trestního řádu je nutná. Už jen vzhledem ke skutečnosti, že současný trestní řád je přes šedesát let starý, samozřejmě s několika novelami, ale jeho základ je posazen na zásadách, které v průběhu let

byly formovány, ohýbány a měnily svou podobu a spíše to v případě některých zásad vypadá, že jejich výjimky jsou základními zásadami a ze zásad se staly výjimky. Jak jsem již psala výše, některé instituty zavedené do našeho trestního řádu pochází z angloamerického práva, který je postaven na zásadě oportunity, a právě i vzhledem k úvahám nad budoucí podobou právní úpravy trestního řádu, by takových oportunních prvků mělo jen přibývat. Nemyslím tím, že by mělo být naprosto upuštěno od zásady legality a celý trestní řád postavit na zásadě oportunity, ale vzhledem k celkové praxi a budoucímu směřování, by mělo dojít k přizpůsobení trestního řádu, aby došlo k odstranění rozporů a celkové konkretizaci podmínek pro aplikaci jednotlivých výjimek ze zásady legality. Rekodifikace trestního řádu je dle mého názoru nutná i z toho důvodu, aby aktuální znění odpovídalo současným trendům a požadavkům trestního práva.

V souvislosti s nutností rekodifikace koreluje s otázkou zásady legality a oportunity i jejich vztah k hmotnému trestnímu právu. Konkrétně k rozsahu trestního bezpráví a tím souvisejícím pojmem a pojetí trestního činu. V současné době je zákonem nastaveno formálního pojetí trestného činu, což znamená, že je státní zástupce povinen stíhat všechny trestné činy, které naplní zákonem stanovené znaky konkrétního trestného činu. Aby však nedocházelo k bezhlavému posilování trestní represe a tím i ke stíhání bagatelních deliktů, je formálního pojetí změkčeno pomocí dvou korektivů, hmotněprávní a procesněprávní. Právě výjimka ze zásady legality, respektive projev zásady oportunity v podobě oprávnění státního zástupce k zastavení trestního stíhání, jehož podmínky jsou uvedené v ustanovení § 172 odst. 2 TŘ, je procesněprávním korektivem. Naopak hmotněprávní korektiv představuje zásada subsidiarity trestní represe, která je vyjádřena v ustanovení § 12 odst. 2 TZ a do zákonné definice trestného činu zavádí materiální prvky tak, aby bagatelní delikty vůbec nebyly pokládány za trestné činy. Oba tyto korektivy existují ve vzájemné symbióze a jejich účelem je možnost upustit od trestního stíhání takových trestných činů, u kterých neexistuje dostatečný veřejný zájem k jejich stíhání, což znamená, že obsahově jsou tyto dva korektivy velmi totožné. Dle základních zásad trestního práva má však hmotněprávní korektiv přednost před tím procesněprávním.

Jakým způsobem bude tato symbióza s hmotným trestním právem řešena, ve spojení s rekodifikací trestního řádu, případně v rámci jednotlivých dílčích novel v trestním řádu a tím souvisejícím posilováním uplatňování zásady oportunity, je stále nejasná. Zda dojde k odstranění některého z těchto korektivů a v existenci bude ponechán pouze hmotněprávní korektiv. Samozřejmě by v takovém případě bylo nutné přesně specifikovat zákonné znění společenské škodlivosti, která stanovuje hranici pro řešení věci v trestněprávní rovině. Nebo zda nadále bude existovat tato duplicita korektivů a tím by mohla nastat možnost k návratu

k formálně-materiálnímu pojetí trestného činu. Opět ale jakým způsobem bude nastavena koexistence mezi zásadou subsidiarity trestní represe a procesním odklonem, je na posouzení Komise pro nový trestní řád.

Seznam použitých zkratek

Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
LZPS	Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
SNB	Sbor národní bezpečnosti
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
TŘ 1873	Zákon č. 119/1873 ř.z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního
TŘ 1950	Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním
TŘ 1956	Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Seznam použitých zdrojů

1. Publikace

- BLÁHOVÁ, I. Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948-1950. Praha: Auditorium, 2017, ISBN 978-80-877284-59-9
- DAVID, V., SLADKÝ, P. Mezinárodní právo s kazuistikou. 3. přepracované vydání. Praha: Leges, 2022, ISBN 978-80-7502-497-8
- FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., GŘIVNA, Tomáš. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, ISBN 978-80-7598-306-0
- GŘIVNA, T., DVOŘÁK, M. Důvody fakultativního zastavení trestného stíhání ve světle základních zásad trestního řízení. In ČENTÁŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.). Efektivnost přípravného konania – súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum, Bratislava: Wolters- Kluwer SR, 2022, ISBN 978-80-571-0547-3
- GŘIVNA, T. Několik poznámek k zásadě oportunitity v návrhu věcného záměru nového trestního řádu. Trestní právo, č. 12, 2004
- GŘIVNA, T. Projekt evropského veřejného žalobce. In JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et. al. Trestní právo evropské unie. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019, s. 390-393, ISBN 978-80-7502-375-9
- GŘIVNA, T. Soukromá a subsidiární žaloba. In: VANDUCHOVÁ, M. a GŘIVNA, T. Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problém). Praha: Eva Rozkotová, 2008, ISBN 978-80-87146-13-2
- GULLOVÁ, S. Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: Grada, 2013, ISBN 978-80-247-4418-6
- JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, ISBN 978-80-7502-576-0
- JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, ISBN 978-80-7502-550-0
- JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 9. vydání. Praha: Leges, 2022, ISBN 978-80-7502-637-8
- JELÍNEK, J. Trestní příkaz jako forma odklonu. In JELÍNEK, J. (ed.) Alternativní řešení trestních věcí. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny 2015. Praha: Leges, 2015, ISBN-978-80-7502-109-0
- JIŘÍČEK, P., MAREK, T. Řešení bagatelních deliktů. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-87576-90-8

- JÍLOVEC, M., KOZÁK, V. Legalita a oportunita ve světle připravované rekodifikace trestního procesu. In: JELÍNEK, J. (ed.). Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu, Praha: Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-155-7
- KALLAB, J. Učebnice trestního řízení platného v Čechách a v zemi Moravskoslezské. Brno: nákladem Čs. Akademického spolku Právník, 1930
- KARABEC, Z. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Z. Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 9. ISBN 80-7338-021-8
- KLOUČKOVÁ, S. Evropský zatýkací rozkaz. Acta Universitatis Carolinae. Iuridica, č.2, 2005
- KUKLÍK, J. kol. Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-17-9
- LICHNOVSKÝ, V. Možnosti zlepšení právní úpravy odklonů v trestním řízení. In JELÍNEK, J. (ed.). Alternativní řešení trestních věcí. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny 2015, Praha: Leges, 2015, ISBN 978-80-7502-109-0
- MIŘIČKA, A. Trestní řízení. Deváté vydání. Praha: Spolek československých právníků Všehrd, 1929
- MIŘIČKA, A. Trestní řízení. 4. autorisované vydání. 1918
- MULÁK, J. Zásada legality a oportunita v českém trestním řízení. In JELÍNEK, Jiří. (ed.). Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu, Praha: Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-155-7
- MULÁK, J. Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces. Praha: Leges, 2019, ISBN 978-80-7502-387-2
- PIPEK, J. Formální pojetí trestného činu a princip oportunita. Trestněprávní revue, č.11, 2004
- PIPEK, J. Oficiální nebo dalekosáhlé privatizované trestní řízení. Právník, č. 12, 2000
- PRUŠÁK, J. Československé řízení trestní platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. V Praze: Všehrd, 1921
- REPÍK, B. Zjednodušení trestního řízení: doporučení RE č. R (87) 18 přijaté Výborem ministrů Rady Evropy 17. září 1987 s odůvodněním. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993
- ROMŽA, S. Evropský zatýkací rozkaz. In JELÍNEK, J., GŘIVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et. al. Trestní právo Evropské unie. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019, ISBN 978-80-7502-375-9
- RŮŽIČKA M. Veřejná žaloba a orgány konající přípravné řízení v ČR. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005, ISBN 80-7179-929-7
- RYCHETSKÝ, P., LANGÁŠEK, T., HERC, T., MLSNA, P. a kol. Ústava České republiky. Ústavní zákon o bezpečnosti České republiky: Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015, ISBN 978-80.7478-809-3

- SOLNAŘ, V. Učebnice trestního řízení platného v zemi České a Moravskoslezské. Praha: Melantrich, 1946
- STORCH, F. a SPÁČIL, J. Řízení trestní rakouské. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011, ISBN 978-80-7357-651-6
- ŠABATA, K. Pohled na uplatnění odklonů v trestním řízení. Státní zastupitelství. roč. 3, č. 4, 2005
- ŠÁMAL, P., MUSIL, J., KUČTA, J. Trestní právo procesní. 4. přepracované vydání, Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-496-4
- ŠÁMAL, P. Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu. In JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní – minulost a budoucnost. Praha: Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-185-4
- ŠÁMAL, P. Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. Praha: Codex Bohemia, 1999, ISBN 80-85963-89-2
- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., KNOLL V. České právní dějiny. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, ISBN 978-80-7380-575-3
- ZAORALOVÁ, P. Institut dohody o vině a trestu a jeho rozpor se základními zásadami trestního řízení. In JELÍNEK, J. (ed.) Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Praha: Leges, 2016, ISBN 978-80-7502-155-7
- ZEMAN, P. Velká novela trestního řádu jako základ rekodifikace – poznatky z výzkumu. In: VANDUCHOVÁ, M. a GŘIVNA, T. Rekodifikace trestního práva procesního (aktuální problém). Praha: Eva Rozkotová, 2008, ISBN 978-80-87146-13-2

2. Použité právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Usnesení předsednictva ČNR č. 1/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 119/1873 ř.z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního
- Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním
- Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Ústavní zákon č. 71/2012 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Zákon č. 43/1980 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon a trestní řád
- Zákon č. 292/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, a zákon č. 335/1991 Sb. o soudech a soudcích

- Zákon č. 152/1995 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon České národní rady č. 283/1991 Sb., o policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, a zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství
- Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv
- 12012E/PRO/07 - Protokol (č.7) o výsadách a imunitách Evropské Unie
- Jednací řád Evropského parlamentu
- Rámcové rozhodnutí Rady 2002/584/SVV ze dne 13. června 2002, o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy
- Nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. října 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce
- Evropská úmluva o předávání trestního řízení
- Vídeňská úmluva o diplomatických stycích
- Úmluva o zvláštních misích
- Úmluva o předávání osob odsouzených k trestu odnětí svobody k výkonu trestu ve státě, jehož jsou státními občany

3. Judikatura

- Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 268/03
- Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 535/03
- Nález Ústavního soudu, sp. zn. ÚS 2014/07
- Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30.1.2013, sp. zn. Tpjn 301/2012
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky, sp. zn. 131/76
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky, sp. zn. 40/79
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR, sp. zn. 8 Tz 41/68
- Rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 2 Tzn 19/96
- Rozsudek Nejvyššího soudu, sp. zn. 2 Tzn 190/96
- Usnesení Nejvyššího soudu, sp. zn. 6 Tdo 992/2014-17
- Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 5 To 31/02
- Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem, sp. zn. 4 To 387/63

4. Internetové zdroje

- JELÍNEK, J. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. Bulletin advokacie, 2012, č. 10. Dostupné z: Beck-online
- KADERÁVKOVÁ, M. Souhlas poškozeného s trestním stíhání. Trestněprávní revue č. 1/2023, s. 1. Dostupné z: Beck-online
- KANDOVÁ, K. Trestně procesní zásady legality a oportunity ve světle trestních teorií. Právník 7/2018, Dostupné z:
https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2018/7/3.Kandová_582-596_7_2018.pdf
- MULÁK, J. K otázce zásady procesní legality a oportunity v trestním řízení. Právní prostor, 2021. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/k-otazce-zasady-procesni-legality-opportunity-v-trestnim-rizeni>
- SLÁDEČEK, V. Ústava České republiky: Komentář. 2. vydání. 2016. Dostupné z: Beck-online
- SYLLOVÁ, J. Ústava České republiky: Komentář. 2. vydání. 2016. Dostupné z: Beck-online
- ŠÁMAL, P. Odklony v justiční praxi, Právní prostor, 2019. Dostupné z:
<https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/odklony-v-justicni-praxi>
- ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M., Trestní řád, Komentář, 7. vydání, 2013. Dostupné z: Beck-online
- ŠÁMAL, P. Trestní řád: Komentář. 7. vydání, 2013. Dostupné z: Beck-online
- ŠČERBA, F. Odklon jako sankční opatření. Trestněprávní revue č. 2, 2009. Dostupné z: Beck-online
- TIBITANZLOVÁ, A. Podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání v novém trestním řádu – recentní úvahy zákonodárce a návrhy de lege ferenda. 2 část. Bulletin advokacie, 9/19. Dostupné z: Beck – online

5. Ostatní zdroje

- Doporučení RE č. R (87) 18 přijaté Výborem ministrů Rady Evropy 17.9. 1987
- KOMISE PRO NOVÝ TRESTNÍ ŘÁD. Východiska a principy nového trestního řádu. Dostupné z: https://eudeska.justice.cz/Lists/EUD/Attachments/442/MSP-927_2016-OSV-OSV%20-%20př%C3%ADloha.pdf
- Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2021. Dostupné z: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2022/07/ZoČ_2021-textová_část.pdf
- Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2022. Dostupné z: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2023/06/Zpráva-o-činnosti-2022-_textová-část.pdf
- Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/03/21/prakticke-dopady-novely-trestniho-radu-provedene-zakonem-c-333-2020-sb/>

- Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2019/04/novy-trestni-rad-by-podle-puryho-mel-posilit-prvky-opportunity-trestnim-rizeni/>
- Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2023/06/urad-evropskeho-verejneho-zalobce-je-skvela-investice-rika-laura-kovesi/>
- Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/pavel-blazek-ministr-spravedlnosti-novy-trestni-rad-navrh-novela-sliby-prohlaseni-vlady.A230515_120335_domaci_pari
- Dostupné z: <https://obchod.wolterskluwer.cz/cz/rizeni-trestni-rakouske.p781.html>

ZÁSADA LEGALITY A OPORTUNITY V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá otázkou zásady legality a oportunity v trestním řízení. Cílem této práce bylo zjištění vývoje výjimek ze zásady legality. Úvodní část se zaměřuje na pojmové vymezení obou zásad, jakým způsobem se pohled odborných trestněprávních autorů na obě zásady měnil, až do současného vymezení.

Po části věnované vymezení obou zásad navazuje jejich zakotvení a podoba v trestních řádech z roku 1873, 1950, 1956, 1961, až do současného platného znění trestního řádu. Na jakých zásadách byly tyto trestní řády založeny a jaký účel plnila zásada legality, případně zda v jednotlivých trestních řádech existovaly výjimky z této zásady.

Zásada legality ukládá státnímu zástupci povinnost ke stíhání všech trestných činů, o nichž se dozví, proto se práce dále zaměřuje na tuto povinnost a jakým způsobem souvisí zásada legality i s jinými základními zásadami.

Těžištěm práce je rozebrání jednotlivých výjimek ze zásady legality, které jsou zakotveny v platném znění trestního řádu a dále, které vychází přímo použitelných předpisů EU a z vyhlášených mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána. Nejprve jsou zákonné výjimky rozděleny do čtyř skupin a následně se detailněji věnuje jednotlivým institutům. Jejich právnímu zakotvení, podmínkami k možnosti jejich užití, a i případně jejich problematickou podobu v závislosti na základech trestního řádu a jakým způsobem se ubíhají úvahy de lege ferenda s některými instituty.

V závěru této práce je na základě získaných poznatků zhodnoceno, jakým způsobem se měnil vývoj výjimek ze zásady legality v průběhu let, v rámci jednotlivých trestních řádů platných na českém území od roku 1873 a jakým způsobem by se případně následný vývoj mohl dále vyvíjet.

Klíčová slova: zásada legality, zásada oportunity, výjimky ze zásady legality, trestní stíhání, státní zástupce

THE PRINCIPLE OF LEGALITY AND OPPORTUNITY IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Abstract

This diploma thesis deals with the issue of the principle of legality and opportunity in criminal proceedings. The aim of this thesis was to establish the development of exceptions to the principle of legality. The introductory part focuses on the conceptual definition of both principles, how the view of expert criminal law authors on both principles has changed until current definition.

The section on the definition of both principles is followed by their embedding and form in the criminal codes of the years 1873, 1950, 1956, 1961, up to the current version of the Criminal Procedure Code. On what principles were these criminal codes based and what purpose the principle of legality fulfilled, or whether there were exceptions to this principle in the individual criminal codes.

The principle of legality imposes the duty on the prosecutor to prosecute all crimes which he becomes aware of, so the thesis then focuses on this duty and how the principle of legality is related to other general principles.

The main focus of this thesis is to analyse the individual exceptions to the principle of legality that are enshrined in the current version of the Criminal Procedure Code and those that are based on directly applicable legal regulation of European Union and declared international treaties. First, the legal exceptions are divided into four groups and then the individual institutes are discussed in more detail. Their legal anchoring, conditions for the possibility of their application, as well as their possibly problematic form depending on the foundations of the Criminal Procedure Code and how *de lege ferenda* considerations are conducted.

In the conclusion of this thesis, on the basis of obtained knowledge, it is evaluated how the development of exceptions to the principle of legality has been changed over the years, within the individual criminal codes valid on the Czech territory since 1873, and how, if possible, further developments might follow.

Key words: principle of legality, principle of opportunity, exceptions to the principle of legality, prosecution, public prosecutor